

ISSN 1848-3526

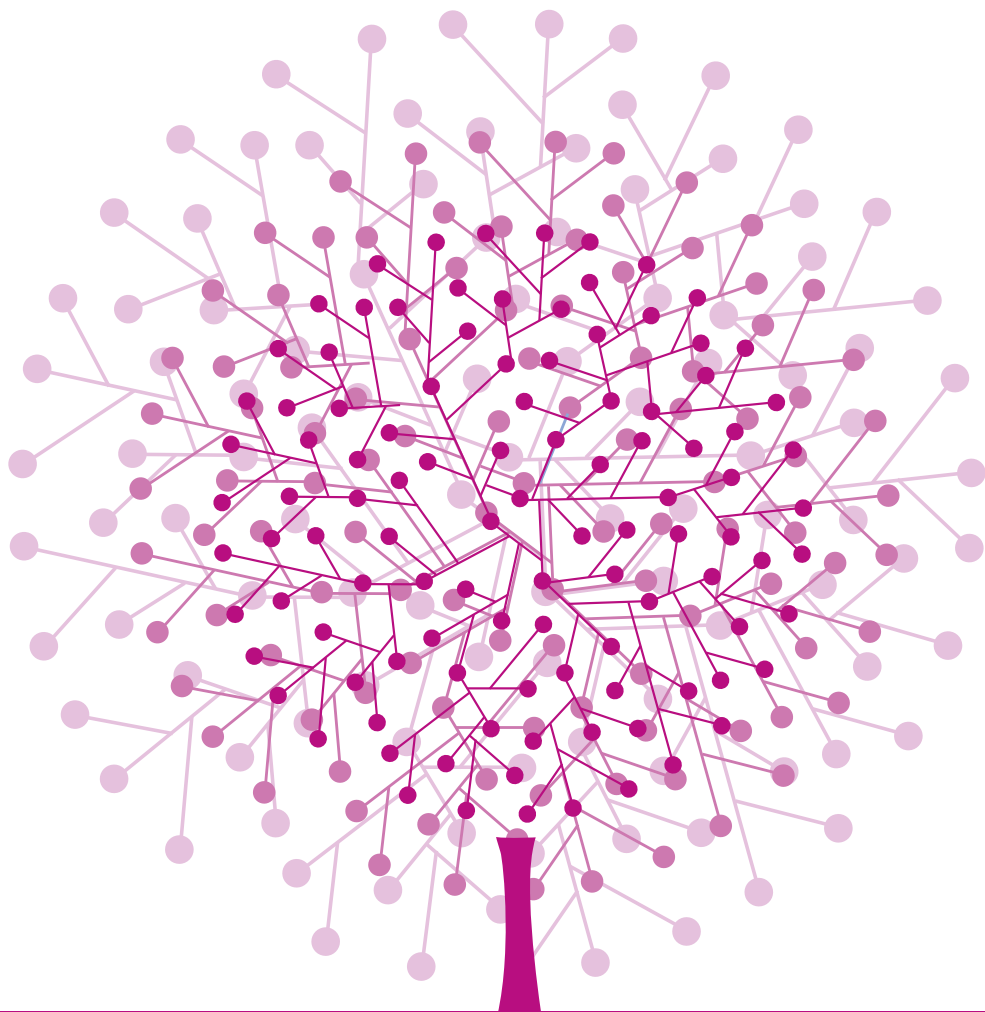

CEPOR

Centar za politiku razvoja malih
i srednjih poduzeća i poduzetništva

Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2020.

*uključujući dio rezultata
GEM – Global Entrepreneurship Monitor istraživanja
za Hrvatsku za 2019. godinu*

CEPOR

Centar za politiku razvoja malih
i srednjih poduzeća i poduzetništva

Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2020.

uključujući dio rezultata

GEM – Global Entrepreneurship Monitor istraživanja

za Hrvatsku za 2019. godinu

GRAD
ZAGREB

Autorice (abecednim redom):

Mirela Alpeza
Anamarija Delić
Maja Has
Tihana Koprivnjak
Petra Mezulić Juric
Mirna Oberman
Julia Perić
Ružica Šimić Banović

Urednice:

Slavica Singer
Mirela Alpeza

Recenzentice:

Ivona Vrdoljak Raguž
Sunčica Oberman Peterka

Suradnica: Danica Eterović**Rezultate GEM – Global Entrepreneurship Monitor istraživanja izradile su članice istraživačkog tima GEM Hrvatska:**

Slavica Singer
Nataša Šarlija
Sanja Pfeifer
Sunčica Oberman Peterka

Copyright

CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva
Trg J.F. Kennedy-a 7
10000 Zagreb, Hrvatska
www.cepor.hr

Publikacija je tiskana uz financijsku potporu Grada Zagreba na temelju odobrenih sredstava u okviru Javnog poziva za dodjelu jednokratnih financijskih potpora udrugama za 2020.

Dijelovi ove publikacije smiju se reproducirati bez odobrenja autora, ali bez izmjena i uz podatak o izvoru. U ovoj publikaciji iznesena su mišljenja autora i nužno ne predstavljaju službeno stajalište Grada Zagreba.

Tisak:

ACT PRINTLAB Čakovec

Zagreb, prosinac 2020.

ISSN 1848-3526

Sadržaj

Uvod	6
1. Stanje sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj 2019. godine (Maja Has)	7
1.1. Značaj sektora malih i srednjih poduzeća u hrvatskom gospodarstvu	7
1.2. Financijska performansa malih i srednjih poduzeća	11
1.3. Pokretanje poslovnih pothvata	13
1.4. Dinamika razvoja poslovne aktivnosti	14
1.5. Obrtništvo u Hrvatskoj	16
2. Inovativnost hrvatskog gospodarstva (Tihana Koprivnjak)	18
3. Žensko poduzetništvo (Tihana Koprivnjak)	22
3.1. Programi i projekti poticanja razvoja ženskog poduzetništva	23
4. Društveno poduzetništvo (Julia Perić)	31
4.1. Definicija društvenog poduzetništva	31
4.2. Zakonodavni okvir djelovanja društvenog poduzetništva	34
4.3. Praćenje aktivnosti društvenih poduzeća	35
4.4. Poduzetnički ekosustav za djelovanje društvenih poduzeća	36
4.5. Primjeri dobre prakse - značajni akteri društvenog poduzetništva	39
5. Imigrantsko poduzetništvo (Ružica Šimić Banović i Mirela Alpeza)	41
5.1. Problemi imigrantskih poduzetnika u Hrvatskoj	42
5.2. Inicijative u cilju edukacije i integracije imigrantskih poduzetnika	44
6. Okruženje sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj (Petra Mezulić Juric)	48
6.1. Politike i programi relevantni za razvoj malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj	48
6.2. Regulatorno okruženje	53
6.3. Distribucija kompetencija za donošenje i implementaciju <i>policy</i> odluka	56
6.4. Prepreke razvoja sektora malih i srednjih poduzeća kroz prizmu međunarodnih istraživanja	58
7. Pristup financijskim sredstvima (Mirna Oberman i Mirela Alpeza)	61
7.1. Pristup financijskim sredstvima u Hrvatskoj u međunarodnoj perspektivi	61
7.2. Banke	64
7.3. <i>Leasing</i>	65
7.4. Kreditne unije	65
7.5. Fondovi rizičnog i vlasničkog kapitala (PE, VC)	69
7.6. Fondovi za gospodarsku suradnju	71
7.7. Poslovni anđeli	73
7.8. Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR)	76
7.9. Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije – HAMAG-BICRO	79
7.9.1. Jamstva	79
7.9.2. Zajmovi	81
7.9.3. Bespovratne potpore	83
7.9.4. Poticanje ulaganja u istraživanje i razvoj te transfer tehnologije	86
7.10. Vladini programi bespovratnih poticaja, subvencioniranih kreditnih linija i poreznih olakšica	87
7.10.1. Bespovratne potpore Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja	87
7.10.2. Kreditni programi sa subvencioniranim kamatama	89
8. Edukacija za poduzetništvo (Petra Mezulić Juric)	91
9. Pristup informacijama i savjetodavnim uslugama (Anamarija Delić)	100
9.1. Struktura mreže poduzetničkih potpornih institucija	100
9.2. Savjetodavne usluge i informacije tijekom pandemije virusa COVID-19	106
Zaključak	108

Popis tablica

Tablica 1:	Struktura poduzeća s obzirom na veličinu od 2015. do 2019. godine	7
Tablica 2:	Veličina poduzeća i zaposlenost, ukupan prihod i izvoz u 2018. i 2019. godini	8
Tablica 3:	Prosječan broj zaposlenih i produktivnost u mikro i malim poduzećima od 2015. do 2019. godine	10
Tablica 4:	Prosječan broj zaposlenih i produktivnost u srednjim poduzećima od 2015. do 2019. godine	10
Tablica 5:	Prosječan broj zaposlenih i produktivnost u velikim poduzećima od 2015. do 2019. godine	11
Tablica 6:	Financijska efikasnost poduzeća u 2018. i 2019. godini	12
Tablica 7:	Korisnici potpora za samozapošljavanje Hrvatskog zavoda za zapošljavanje od 2015. do 2019. godine	14
Tablica 8:	Osnivanje i brisanje registriranih pravnih osoba u 2018. i 2019. godini	14
Tablica 9:	Uzroci prekida poslovne aktivnosti u Hrvatskoj 2018. i 2019. godine (%)	16
Tablica 10:	Broj aktivnih obrta i zaposlenih u obrtima u Hrvatskoj, stanje u prosincu 2015. – 2019. godine	17
Tablica 11:	Korištenje novih tehnologija ili procesa u Hrvatskoj, 2018. godine prema GEM podacima	20
Tablica 12:	Novina proizvoda za kupce u Hrvatskoj, 2018. godine prema GEM podacima (Kolikom broju kupaca je proizvod nov?) - %	20
Tablica 13:	Razlika u aktivnosti pokretanja poslovnog pothvata žena i muškaraca u Hrvatskoj od 2017. do 2019. godine, mjereno TEA indeksom	24
Tablica 14:	Odobrenja po Programu kreditiranja ženskog poduzetništva HBOR-a	26
Tablica 15:	Tipovi definicija društvenog poduzetništva	32
Tablica 16:	Struktura aktera društvenog poduzetništva u Hrvatskoj	36
Tablica 17:	Glavni akteri u poticanju razvoja društvenog poduzetništva	37
Tablica 18:	Najveći izazovi u poslovanju imigrantskih poduzetnika u Hrvatskoj	43
Tablica 19:	Ocjena Vladinih politika u 2018. i 2019. godini*	51
Tablica 20:	Pregled odabranih pokazatelja kvalitete regulatorne okoline prema istraživanju <i>Doing Business 2020</i> za 2019. godinu	52
Tablica 21:	Položaj Hrvatske na rang ljestvici <i>Doing Business</i> istraživanja i bodovni rezultati od 2016. do 2019. godine	53
Tablica 22:	Porezi u Hrvatskoj	55
Tablica 23:	Prikaz bodovnih rezultata za Hrvatsku prema izvješćima Transparency International Hrvatska, 2013.-2019.	59
Tablica 24:	Ocjena „pristup novcima“, kao komponente poduzetničke okoline u 2018. i 2019. – GEM istraživanje	61
Tablica 25:	Pokazatelji o kvaliteti regulatorne okoline relevantne za tržište kredita za 2019. godinu - iz istraživanja <i>Doing Business 2020</i>	62
Tablica 26:	Plasirani krediti u kreditnim unijama – članicama Hrvatske udruge kreditnih unija u 2018. i 2019. godini (kn)	67
Tablica 27:	Alternativni investicijski fondovi rizičnog kapitala s privatnom ponudom - Fondovi za gospodarsku suradnju (lipanj 2019.)	71

Tablica 28: Struktura ulaganja po sektorima	72
Tablica 29: Ulaganja "vidljivih" poslovnih anđela po zemljama u razdoblju od 2017. do 2019. godine (EUR)	75
Tablica 30: Plasman kredita HBOR-a prema sektoru malih i srednjih poduzeća od 2017. do 2019. godine	76
Tablica 31: Izdana jamstva HAMAG-BICRO-a po programima od 2017. do 2019. godine	80
Tablica 32: Osnovne značajke ESIF zajmova	81
Tablica 33: Broj i iznos odobrenih ESIF zajmova od 2017. do 2019. godine	82
Tablica 34: Osnovne značajke zajmova za ruralni razvoj	82
Tablica 35: Broj i iznos odobrenih zajmova za ruralni razvoj u 2018. i 2019. godini (u 000 kn)	83
Tablica 36: HAMAG BICRO - pregled bespovratnih potpora u okviru javnih poziva aktivnih u 2019. godini	84
Tablica 37: Dodijeljene bespovratne potpore Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta u 2019. godini	89
Tablica 38: Popis sveučilišta u Hrvatskoj s programima poduzetništva na preddiplomskoj, diplomskoj i/ili poslijediplomskoj razini studija u ak.god. 2019./2020.	94
Tablica 39: Popis veleučilišta u Hrvatskoj s programima poduzetništva na preddiplomskoj i/ili diplomskoj razini studija u ak. god. 2019./2020.	95
Tablica 40: Popis visokih škola u Hrvatskoj s programima poduzetništva na preddiplomskoj i/ili diplomskoj razini studija u ak. god. 2019./2020.	95
Tablica 41: Percepcija kvalitete obrazovanja za poduzetničko djelovanje u 2018. i 2019. godini (ocjene u rasponu od 1 do 9)	96
Tablica 42: Percepcija o društvenim stavovima prema poduzetništvu u 2018. i 2019. godini (% odrasle populacije)	98
Tablica 43: Poduzetničke potporne institucije upisane u Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture	100
Tablica 44: Percepcija o kvaliteti komercijalne i profesionalne infrastrukture za podršku razvoja sektora malih i srednjih poduzeća u 2018. i 2019. godini	106

Popis slika

Slika 1: Ukupna zaposlenost, prihod i izvoz prema veličini poduzeća u 2019. godini	9
Slika 2: Inovacijski sustavi europskih zemalja	19
Slika 3: Udio žena poduzetnica u ukupnom broju poduzeća koji su predali godišnja financijska izvješća 2017.-2019.	23
Slika 4: Pregled projekata (poduzeća) sufinanciranih iz ESI fondova koji su u vlasništvu žena u 2019. godini	27
Slika 5: Vrijednost vlasničkih ulaganja u Srednjoj i Istočnoj Europi, 2016.-2019.	70
Slika 6: Broj tvrtki koje su primile vlasnička ulaganja u Srednjoj i Istočnoj Europi, 2016.-2019.	70

Uvod

Mala i srednja poduzeća (MSP)¹ predstavljaju važan dio svakog gospodarstva. U 2019. godini MSP u Hrvatskoj ostvarila su udio od 60,3% u ukupnom prihodu, 74,3% u zaposlenosti i 53% u izvozu Hrvatske². Od 2011. godine **CEPOR³ – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva** publicira godišnje **Izvešće o malim i srednjim poduzećima**. Cilj publikacije je informirati nadležne institucije i širu javnost o problematici sektora MSP u Hrvatskoj te kreirati kvalitetnu informacijsku osnovu za donošenje odluka (politika i programa) koje će omogućiti jačanje poduzetničke kulture i sektora MSP radi povećanja kapaciteta zapošljavanja, jačeg doprinosa ukupnom prihodu i izvoznom potencijalu Hrvatske.

Izvešće o malim i srednjim poduzećima – 2020. je deveto po redu godišnje izvješće u kojem se daje prikaz stanja sektora malih i srednjih poduzeća u 2019. (dijelom i u 2020. godini). Izvješće obuhvaća pregled važnih aspekata okruženja u kojem djeluju mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj – od regulatornog okvira, izvora financiranja, dostupnosti obrazovnih programa za poduzetničku aktivnost, do raspoloživosti savjetodavnih usluga. Promjene u sektoru malih i srednjih poduzeća prate se kroz njegov utjecaj na gospodarstvo Hrvatske, prema kriterijima udjela u ukupnom broju poduzeća, ukupnim prihodima, izvoznim aktivnostima, zaposlenosti, te rodnoj (ne)uravnoteženosti.

Podaci prezentirani u Izvešću rezultat su analize sekundarnih izvora podataka objavljenih pretežito u izvješćima institucija koje su svojom misijom odgovorne i/ili prate stanje i razvoj sektora malih i srednjih poduzeća (resornog ministarstva – Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta, odnosno od srpnja 2020. godine Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja, Hrvatske banke za obnovu i razvitak – HBOR, Hrvatske agencije za malo gospodarstvo, inovacije i investicije – HAMAG-BICRO, Financijske agencije – FINA, udruženja poduzetnika, banaka i dr.). U Izvešću su, pored financijskih pokazatelja o performanci sektora, opisane aktivnosti koje su u 2019. i 2020. godini provodile institucije odgovorne za unapređenje kvalitete okruženja u kojem djeluju mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj.

Ocjene o kvaliteti okruženja u kojem djeluju mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj temelje se na rezultatima važnih međunarodnih istraživanja – *Doing Business* kojeg provodi Svjetska banka, Izvješća o globalnoj konkurentnosti kojeg provodi Svjetski gospodarski forum, Indeks percepcije korupcije kojeg provodi *Transparency International*, *SBA Fact Sheet* kojeg provodi Europska komisija te *GEM – Global Entrepreneurship Monitor* kojeg provodi konzorcij *Global Entrepreneurship Research Association*.

Izvešće o malim i srednjim poduzećima – 2020. dostupno je na službenoj *web* stranici CEPOR-a (www.cep.hr).

1 U nastavku će se koristiti skraćenica MSP podrazumijevajući mala i srednja poduzeća.

2 Izračunato na temelju podataka FINA-e i Hrvatske gospodarske komore.

3 CEPOR je prvi *policy* centar (*think tank*) u Hrvatskoj koji se od svog osnutka 2001. godine bavi problematikom poduzetništva i sektora malih i srednjih poduzeća. Misija CEPOR-a je utjecati na javno-političko okruženje naglašavajući ulogu poduzetništva, te malih i srednjih poduzeća u hrvatskom gospodarstvu.

1. Stanje sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj 2019. godine (Maja Has)

Kriteriji razvrstavanja subjekata u sektoru malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj definirani su *Zakonom o računovodstvu* i *Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva*. U cijelom tekstu Izvješća „sektor malih i srednjih poduzeća“ odnosi se na mikro, mala i srednje velika poduzeća. Pojedini prikazi stanja sektora malih i srednjih poduzeća uključuju razlikovanje kategorija mikro i malih poduzeća, ali se, zbog nepostojanja raspoloživih podataka, u nekim slučajevima prikazuju objedinjeni rezultati za mikro i mala poduzeća. Stanje sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj u 2019. godini prikazano je u usporedbi s 2018. godinom, dok se u određenim slučajevima, s ciljem uočavanja određenih tendencija, koristi prikaz za razdoblje od 2015. – 2019. godine. Posebna je pozornost usmjerena kategorijama zaposlenosti, ukupnim prihodima, te izvoznim aktivnostima sektora malih i srednjih poduzeća.

1.1. Značaj sektora malih i srednjih poduzeća u hrvatskom gospodarstvu

Struktura gospodarstva Hrvatske izrazito je stabilna. Kao i u većini zemalja svijeta, sektor malih i srednjih poduzeća ima značajno najveći udio u broju poduzeća koji u Hrvatskoj iznosi 99,7%. U 2019. godini ukupan broj poduzeća narastao je za 3,9% u odnosu na prethodnu godinu što predstavlja nastavak pozitivnog trenda rasta broja poduzeća u Hrvatskoj, ali po znatno manjoj stopi nego što je to bilo 2018. u odnosu na 2017. godinu (9,2%). U petogodišnjem razdoblju od 2015. do 2019. godine broj poduzeća narastao je za 27,9% (Tablica 1).

Tablica 1: Struktura poduzeća s obzirom na veličinu od 2015. do 2019. godine

	2015.		2016.		2017.		2018.		2019.	
	Broj subjekata	%	Broj subjekata	%	Broj subjekata	%	Broj subjekata	%	Broj subjekata	%
Sektor malih i srednjih poduzeća	106.221		114.156		119.752		130.757		135.890	
Mikro i mala poduzeća	105.029	99,7	112.809	99,7	118.352	99,7	129.259	99,7	134.365	99,7
Srednja poduzeća	1.192		1.347		1.400		1.498		1.525	
Velika poduzeća	348	0,3	327	0,3	329	0,3	360	0,3	370	0,3
Ukupno	106.569	100	114.483	100	120.081	100	131.117	100	136.260	100

Izvor: "Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2015. – 2019. godine", FINA, 2020.

Mikro, mala i srednja poduzeća zapošljavaju tri četvrtine (74,3%) svih zaposlenih u poslovnim subjektima u Hrvatskoj u 2019. godini, i taj udio veći je za 2,1 postotna boda u odnosu na 2018. godinu. Najveće povećanje zaposlenosti je u mikro poduzećima: u 2019. godini za 12% u odnosu na 2018. godinu, a u malim poduzećima za 4,8%. Nakon porasta broja zaposlenih u 2018. godini, u 2019. godini srednja i velika poduzeća bilježe smanjenje broja zaposlenih, u srednjim poduzećima za 0,6%, a u velikim poduzećima za 4,3% (Tablica 2).

Tablica 2: Veličina poduzeća i zaposlenost, ukupan prihod i izvoz u 2018. i 2019. godini

Ekonomski kriterij valorizacije sektora	Veličina poduzeća							
	Mikro		Mala		Srednja		Velika	
	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Broj zaposlenih	255.819	286.603	238.392	249.826	184.278	183.189	261.465	250.158
Zaposlenost (udio) ⁴	27,2%	29,6%	25,4%	25,8%	19,6%	18,9%	27,8%	25,8%
Ukupan prihod (mil. kn)	102.094	126.003	172.766	189.187	161.166	165.172	315.134	315.765
Ukupan prihod (udio)	13,6%	15,8%	23,0%	23,8%	21,4%	20,7%	42,0%	39,7%
Izvoz (mil. kn)	10.432	12.379	29.671	31.064	37.874	36.739	69.205	71.273
Izvoz (udio)	7,1%	8,2%	20,2%	20,5%	25,7%	24,3%	47,0%	47,1%

Izvori: "Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2018. godini", FINA, 2019.

"Rezultati poduzetnika Hrvatske u 2019. godini razvrstanih po veličini", FINA 2020.

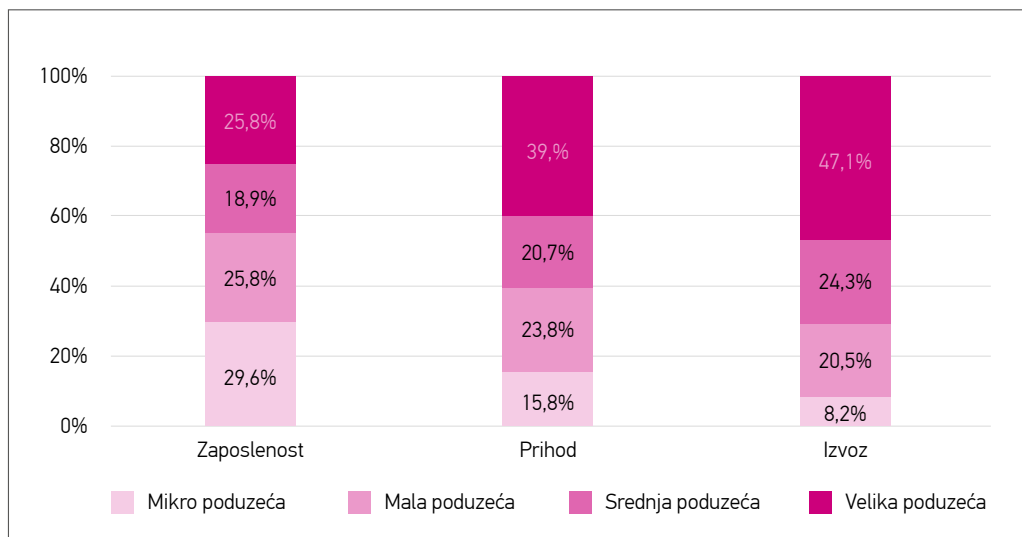
Mikro poduzeća s udjelom 29,6% predstavljaju kategoriju poduzeća koja ostvaruju najveći udio u ukupnoj zaposlenosti na razini Hrvatske u 2019. godini. S druge strane, mikro poduzeća ostvaruju najmanje udjele u ukupnim prihodima (15,8%) i ukupnom izvozu (8,2%) što ukazuje na nižu razinu konkurentnosti i internacionalizacije tog segmenta gospodarstva. U 2019. godini velika poduzeća uz udio od 25,8% u ukupnoj zaposlenosti, ostvaruju najveće udjele u prihodima (39,7%) i izvozu (47,1%).

Sektor mikro, malih i srednjih poduzeća u 2019. godini ostvario je 60,3% ukupnog prihoda ostvarenog na razini Hrvatske. Ukupan prihod mikro poduzeća u 2019. godini porastao je za 23,4%, malih poduzeća za 9,5%, srednjih poduzeća za 2,5%, a velikih poduzeća za 0,2% u odnosu na 2018. godinu.

Na slici 1 prikazane su razlike među mikro, malim, srednjim i velikim poduzećima s obzirom na njihov doprinos zaposlenosti, ukupnom prihodu i izvozu u 2019. godini.

⁴ Moguća su neznatna odstupanja u zbroju ukupnog udjela (100%) zbog zaokruživanja iznosa.

Slika 1: Ukupna zaposlenost, prihod i izvoz prema veličini poduzeća u 2019. godini

Izvor: "Rezultati poduzetnika Hrvatske u 2019. godini razvrstanih po veličini", FINA 2020.

U ukupno ostvarenom izvozu hrvatskih poduzeća u 2019. godini, sektor malih i srednjih poduzeća sudjeluje s udjelom od 52,9% što je gotovo na razini prethodne godine. Vrijednost izvoza mikro poduzeća u 2019. godini povećala se za 18,7%, malih poduzeća za 4,7%, a velikih poduzeća za 3% u odnosu na 2018. godinu. Srednja poduzeća ostvarila su manji izvoz u odnosu na 2018. godinu za 3% (Tablica 2).

U mikro i malim poduzećima u 2019. godini bilo je prosječno 4 zaposlenika, što predstavlja blago povećanje u odnosu na 2018. godinu kada je prosječan broj zaposlenih bio 3,8. U razdoblju od 2015. do 2019. godine vidljiv je kontinuiran rast produktivnosti mikro i malih poduzeća u Hrvatskoj. Povećanje ukupnih prihoda po zaposlenom u mikro i malim poduzećima iznosi 12,5%, što je, u kombinaciji sa slabom razinom inovativnosti⁵, ipak nedostavno za jačanje konkurentne pozicije mikro i malih poduzeća na inozemnim tržištima (Tablica 3).

⁵ Nisku razinu inovativnosti hrvatskih poduzeća potvrđuju rezultati *GEM* istraživanja iz 2018. godine (68,3% poduzeća imaju proizvode koji nisu nikome novi), te Globalni indeks konkurentnosti koji Hrvatsku u 2019. godini pozicionira na 61. mjestu u odnosu na 141 državu uključenu u istraživanje.

Tablica 3: Prosječan broj zaposlenih i produktivnost u mikro i malim poduzećima od 2015. do 2019. godine

Godina	Broj mikro i malih poduzeća	Broj zaposlenih u mikro i malim poduzećima	Prosječni broj zaposlenih u mikro i malim poduzećima	Ukupan prihod (u mil. kn)	Ukupan prihod po zaposlenom (u kn)
2015.	105.029	432.934	4,1	226.110	522.273
2016.	112.809	455.670	4	236.495	519.005
2017.	118.352	472.619	4	255.691	541.009
2018.	129.259	494.211	3,8	274.860	556.159
2019.	134.365	536.429	4	315.190	587.570

Izvor: "Rezultati poduzetnika Hrvatske u 2019. godini razvrstanih po veličini", FINA 2020.

Nakon četiri godine stagnacije prosječnog broja zaposlenih u srednjim poduzećima, u 2019. godini zabilježen je blagi pad sa 123 u 2018. godini na 120 prosječno zaposlenih. U 2019. godini zabilježen je porast ukupnog prihoda po zaposlenom u srednjim poduzećima od 3,1% u odnosu na 2018. godinu, te 11,5% u odnosu na 2015. godinu (Tablica 4).

Tablica 4: Prosječan broj zaposlenih i produktivnost u srednjim poduzećima od 2015. do 2019. godine

Godina	Broj srednjih poduzeća	Broj zaposlenih u srednjim poduzećima	Prosječni broj zaposlenih u srednjim poduzećima	Ukupan prihod (u mil. kn)	Ukupan prihod po zaposlenom (u kn)
2015.	1.192	147.250	123,5	119.100	808.828
2016.	1.347	166.274	123,4	141.579	851.480
2017.	1.400	173.713	124,1	148.281	853.598
2018.	1.498	184.278	123	161.166	874.581
2019.	1.525	183.189	120,1	165.172	901.648

Izvor: "Rezultati poduzetnika Hrvatske u 2019. godini razvrstanih po veličini", FINA 2020.

U velikim poduzećima u 2019. godini zabilježen je pad prosječnog broja zaposlenih i rast produktivnosti od 4,7% u odnosu na 2018. godinu, te 10,8% u odnosu na 2015. godinu (Tablica 5).

Tablica 5: Prosječan broj zaposlenih i produktivnost u velikim poduzećima od 2015. do 2019. godine

Godina	Broj velikih poduzeća	Broj zaposlenih u velikim poduzećima	Prosječni broj zaposlenih u velikim poduzećima	Ukupan prihod (u mil. kn)	Ukupan prihod po zaposlenom (u kn)
2015.	348	258.400	742,5	294.438	1.139.466
2016.	327	231.166	706,9	255.035	1.103.255
2017.	329	236.552	719	274.423	1.160.096
2018.	360	261.465	726,3	315.134	1.205.263
2019.	370	250.158	676,1	315.765	1.262.261

Izvor: "Rezultati poduzetnika Hrvatske u 2019. godini razvrstanih po veličini", FINA 2020.

Podaci za 2019. godinu, kao i prijašnjih godina, ukazuju na nižu razinu produktivnosti mikro, malih i srednjih poduzeća, u odnosu na velika poduzeća. Također, u usporedbi s velikim poduzećima, sektor malih i srednjih poduzeća još uvijek karakterizira nedovoljan kapacitet internacionalizacije i iskorištavanja potencijala jedinstvenog tržišta Europske unije.

1.2. Financijska performansa malih i srednjih poduzeća

Hrvatski poslovni sektor u 2019. godini bilježi povećanje ukupno ostvarene dobiti za 4,2% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan konsolidirani rezultat u 2019. godini bio je veći u odnosu na 2018. godinu za 10,7% (Tablica 6). Pozitivnom konsolidiranom rezultatu doprinijela su mala, srednja i velika poduzeća, dok su mikro poduzeća ostvarila negativan konsolidirani rezultat u 2019. godini, što potvrđuje zaključke o nižoj razini produktivnosti tog dijela hrvatskog gospodarstva.

Tablica 6: Financijska efikasnost poduzeća u 2018. i 2019. godini

Poduzeća	2018.		2019.	
	Milijun kuna	%	Milijun kuna	%
Mikro				
Dobit	9.436	20,1	10.357	21,2
Gubitak	7.393	39,6	10.509	59,7
Konsolidirani rezultat	2.043	7,2	-152	0,5
Mala				
Dobit	10.586	22,6	11.487	23,5
Gubitak	3.964	21,2	2.891	16,4
Konsolidirani rezultat	6.622	23,4	8.596	27,5
Srednja				
Dobit	9.768	20,8	9.396	19,2
Gubitak	2.018	10,8	2.269	12,9
Konsolidirani rezultat	7.750	27,4	7.127	22,8
Velika				
Dobit	17.115	36,5	17.632	36,1
Gubitak	5.280	28,3	1.921	10,9
Konsolidirani rezultat	11.835	41,9	15.711	50,2
Ukupno⁶				
Dobit	46.905		48.872	
Gubitak	18.655		17.590	
Konsolidirani rezultat	28.250		31.282	

Izvori: "Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2018. godini", FINA, 2019.

"Rezultati poduzetnika Hrvatske u 2019. godini razvrstanih po veličini", FINA 2020.

Ukupni gubici na razini cjelokupnog poslovnog sektora smanjili su se za 5,7% u odnosu na prethodnu godinu, što je, uz povećanje dobiti gotovo svih kategorija poduzeća (osim srednjih poduzeća), doprinijelo povećanju pozicije konsolidiranog rezultata u analizi financijske efikasnosti poduzeća.

Mikro poduzeća su u 2019. godini ostvarila 10,4 milijardi kuna dobiti, što je porast od 9,8% u odnosu na ostvarenu dobit u 2018. godini. Osim povećanja dobiti, u 2019. godini poslovanje mikro poduzeća obilježilo je i značajno povećanje gubitaka. U 2019. godini mikro poduzeća su iskazala 10,5 milijardi kuna gubitka što je čak 42,1% više nego u prethodnoj godini. Ovakvi su rezultati poslovanja doprinijeli negativnom konsolidiranom rezultatu mikro poduzeća, ali i povećanju udjela mikro poduzeća u ukupnim gubicima u 2019. godini (59,7% u ukupno iskazanim gubicima).

Mala poduzeća ostvarila su u 2019. godini 11,5 milijardi kuna dobiti, što predstavlja povećanje od 8,5% u odnosu na rezultat ostvaren u 2018. godini. Također, mala poduzeća su smanjila gubitke

⁶ Moguća su neznatna odstupanja u zbroju ukupnih udjela (100%) zbog zaokruživanja iznosa.

za 27,1% u odnosu na prethodnu godinu. Ovim rezultatima se udio malih poduzeća u ukupno ostvarenoj dobiti poduzeća u Hrvatskoj u 2019. godini povećao za 0,9 postotnih bodova, dok se udio u ukupnim gubicima smanjio za 4,8 postotna boda u odnosu na 2018. godinu.

Srednja poduzeća ostvarila su dobit u iznosu od 9,4 milijardi kuna u 2019. godini, što je smanjenje od 3,8% u odnosu na 2018. godinu. U 2019. godini iznos iskazanih gubitaka u srednjim poduzećima bio je veći za 12,4% u odnosu na prethodnu godinu. Ovi rezultati odrazili su se na smanjenje udjela srednjih poduzeća u ukupno ostvarenoj neto dobiti gospodarstva u 2019. godini (na 19,2% sa 20,8% u 2018. godini) te povećanje udjela u ukupno iskazanim gubicima gospodarstva (na 12,9% sa 10,8% u 2018. godini).

Velika poduzeća ostvarila su dobit u iznosu od 17,6 milijardi kuna u 2019. godini, što je povećanje od 3% u odnosu na 2018. godinu. Osim povećanja dobiti, u 2019. godini poslovanje velikih poduzeća obilježilo je i značajno smanjenje gubitaka. U 2019. godini velika poduzeća su iskazala 1,9 milijardi kuna gubitka što je čak 63,6% manje nego u prethodnoj godini. Svojim rezultatima velika poduzeća zauzimaju najveći udio u dobiti na razini gospodarstva u 2019. godini (36,1% u ukupno ostvarenoj dobiti) te najmanji udio u gubicima na razini gospodarstva (10,9% u ukupno iskazanim gubicima).

1.3. Pokretanje poslovnih pothvata

Poduzetnička aktivnost može biti potaknuta različitim motivima - uočavanjem poslovne prilike ili rješavanjem egzistencijalnih problema osobe koja pokreće poslovni pothvat. Pokretanje poslovnih pothvata iz nužde jedan je i od načina izlaska iz nezaposlenosti. Hrvatski zavod za zapošljavanje kroz dodjelu potpora za samozapošljavanje provodi mjere aktivne politike zapošljavanja i pruža financijsku podršku osobama prijavljenim u evidenciju nezaposlenih koje kroz realizaciju poduzetničkog pothvata rješavaju pitanje svoje nezaposlenosti.⁷

Visina potpore za samozapošljavanje u 2019. godini iznosila je 55.000 kuna uz mogućnost povećanja do maksimalno 70.000 kuna u slučajevima kada korisnik potpore istovremeno koristi i potporu za stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa ili osposobljavanje na radnom mjestu za jednu ili dvije osobe.

Potpore za samozapošljavanje u 2019. godini koristile su 8.723 osobe, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja povećanje od 34,5% i najveći broj korištenih potpora u razdoblju od 2015. do 2019. godine (Tablica 7). Od ukupnog broja samozaposlenih osoba u 2019. godini 37,3% su bile žene.

⁷ Prema Zakonu o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, osoba se prestaje voditi kao nezaposlena u evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje ako registrira trgovačko društvo ili drugu pravnu osobu, odnosno stekne više od 25% udjela u trgovačkom društvu ili drugoj pravnoj osobi, registrira obrt, slobodno zanimanje ili djelatnost poljoprivrede i šumarstva.

Tablica 7: Korisnici potpora za samozapošljavanje Hrvatskog zavoda za zapošljavanje od 2015. do 2019. godine

Godina	Broj samozaposlenih osoba - novih korisnika potpore za samozapošljavanje HZZa	Broj samozaposlenih - koji su završili ugovore o korištenju potpore za samozapošljavanje HZZa	Ukupan broj korisnika potpore za samozapošljavanje HZZa u godini
2015.	2.776	2.238	4.885
2016.	2.333	2.739	4.980
2017.	3.583	2.273	5.824
2018.	6.485	3.690	10.036
2019.	8.723	6.540	15.069

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2020.

Najzastupljenije djelatnosti u kojima je dodijeljena potpora za samozapošljavanje u 2019. godini su stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti, zatim građevinarstvo, prerađivačka industrija, informacije i komunikacije, te ostale uslužne djelatnosti.

1.4. Dinamika razvoja poslovne aktivnosti

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u 2019. godini u Hrvatskoj je osnovano 16.571 pravnih osoba, odnosno 4,8% manje u usporedbi s 2018. godinom. U istom razdoblju brisano je 1.334 pravnih osoba što je 84,4% manje u odnosu na 2018. godinu (Tablica 8).

Tablica 8: Osnivanje i brisanje registriranih pravnih osoba u 2018. i 2019. godini

Osnivanje	2018.	2019.	Razlika
Trgovačka društva	15.671	14.805	-5,5%
Ostali	1.743	1.766	1,3%
Ukupno	17.414	16.571	-4,8%
Brisanje	2018.	2019.	Razlika
Poduzeća i zadruge	124	6	-95,2%
Trgovačka društva	8.103	939	-88,4%
Ostali	310	389	25,5%
Ukupno	8.537	1.334	-84,4%

Izvor: Broj i struktura poslovnih subjekata u prosincu 2019., Priopćenje br. 11.1.1/4., 2020., Državni zavod za statistiku

StartupBlink - Startup Ecosystem Rankings 2020

(StartupBlink, 2020)

StartupBlink vodeći je istraživački centar i svjetska platforma za mapiranje i analizu startup ekosustava te okruženja usmjerenog rastu i razvoju startupa. Pri formiranju ljestvice, StartupBlink koristi metodologiju koja uključuje analizu startup poduzeća usmjerenih inovacijama, ali i potporne institucije koje osiguravaju resurse, umrežavanje i pristup financijskom kapitalu, kao i sastavnice poslovnog okruženja.

Prema posljednjem izvješću Startup Ecosystem Rankings 2020, Hrvatska je 39. najbolja lokacija za startupe na svijetu, od ukupno 202 zemlje. Ovaj rezultat predstavlja pomak od 11 mjesta u odnosu 2019. godinu. U prvih deset zemalja nalaze se Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo, Izrael, Kanada, Njemačka, Nizozemska, Australija, Švicarska, Španjolska i Švedska. Od zemalja iz okruženja, na ljestvici se nalaze Slovenija (35. mjesto), Mađarska (37. mjesto), Srbija (42. mjesto), Bosna i Hercegovina (73. mjesto). U izvješću se, osim Zagreba koji je najbolje rangiran te je ostvario 115. globalno mjesto, spominju i Split, Rijeka, Zadar i Pula, kao atraktivni gradovi za razvoj startupa.

Kako bi Hrvatska poboljšala svoju poziciju na globalnoj startup sceni, izvješće pruža nekoliko preporuka za daljnji razvoj startup ekosustava. Zagreb bi se trebao pozicionirati u regionalno startup središte, dok bi se drugim gradovima trebala pružiti podrška u poboljšanju startup okruženja. Ostvarenje spomenutih preporuka smanjilo bi iseljavanje mladih i talentiranih poduzetnika koji svoja startup poduzeća pokreću najčešće u Londonu ili Beču. Ovdje zasigurno veliku ulogu ima javni sektor koji bi svojim aktivnostima trebao pružiti podršku privatnim inicijativama, ali i sam biti uključeniji u razvoj startup ekosustava.

GEM® – Global Entrepreneurship Monitor najveće je svjetsko istraživanje o poduzetništvu koje, između ostalog, prati uzroke prekida poslovne aktivnosti (Tablica 9).

Tablica 9: Uzroci prekida poslovne aktivnosti u Hrvatskoj 2018. i 2019. godine (%)

Uzroci prekida poslovne aktivnosti	2018.	2019.
Prilika za prodaju	0,6	6,4
Poduzeće nije profitabilno	19,7	24,5
Problemi u pristupu financiranju	7,4	11,9
Drugi posao ili poslovna prilika	18,5	16,3
Izlaz je bio planiran	1,9	2,8
Umirovljenje	9,1	5
Osobni ili obiteljski razlozi	16,5	11,3
Incidentne situacije	7,1	0
Porezna politika/Administracija	19,2	21,8

Izvor: Singer et al. *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2019-2020, CEPOR (u tisku)*

U 2019. godini najčešći uzroci prekida poslovne aktivnosti u Hrvatskoj bili su povezani s problemima profitabilnosti poslovanja (24,5%) što je najčešći uzrok prekida poslovne aktivnosti i u 2018. godini. Porezna politika i administracija (21,8%) te drugi posao ili poslovna prilika (16,3%) također predstavljaju česte uzroke prekida poslovne aktivnosti. Kao najmanje zastupljeni uzroci prekida poslovne aktivnosti ocijenjeni su izlaz kao dio plana (2,8%) te prilika za prodaju (6,4%), dok incidentne situacije nisu identificirane kao uzrok prekida poslovne aktivnosti u 2019. godini.

1.5. Obrtništvo u Hrvatskoj

Značajan dio poslovne aktivnosti u hrvatskom gospodarstvu realiziraju obrti. U 2019. godini u Hrvatskoj bilo je aktivno 88.640 obrta, što predstavlja povećanje od 8,9% u odnosu na prethodnu godinu. Obrti imaju udio od 41,1% u ukupnom broju aktivnih trgovačkih društava u 2019. godini i taj udio je prilično stabilan u razdoblju 2016. do 2019., ali samo 12,1% udjela u ukupnom broju zaposlenih u pravnim osobama u Hrvatskoj. To je posljedica malog broja prosječno zaposlenih u obrtima koji u 2019. godini iznosi oko 2 zaposlena, dok je prosječan broj zaposlenih u mikro poduzećima 4. Aktivni obrti su krajem 2019. godine zapošljavali 186.696 osoba (uključujući vlasnike/ortake obrta i njihove djelatnike), što predstavlja povećanje broja zaposlenih od 3,6% u odnosu na prethodnu godinu (Tablica 10).

8 GEM istraživanje u Hrvatskoj od 2002. godine provodi CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva u suradnji s istraživačkim timom UNESCO Katedre za poduzetničko obrazovanje Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku. GEM podaci temelje se na percepciji ispitanika – sudionika istraživanja.

Tablica 10: Broj aktivnih obrta i zaposlenih u obrtima u Hrvatskoj, stanje u prosincu 2015. – 2019. godine

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj aktivnih obrta	76.222	75.861	77.335	81.430	88.640
<i>Udio u aktivnim trgovačkim društvima</i>	33%	39,9%	39,5%	39,1%	41,1%
Broj zaposlenih u obrtima	175.942	176.022	176.805	180.155	186.696
<i>Udio zaposlenih u obrtima u ukupno zaposlenima</i>	13,5%	12,9%	13,4%	12,8%	12,1%

Izvor: Obrtništvo u brojkama, Hrvatska obrtnička komora, prosinac 2019., prema podacima Državnog zavoda za statistiku

Kao i prethodnih godina, i u 2019. godini najviše je obrta bilo aktivno u Gradu Zagrebu (19,1%), potom u Splitsko – dalmatinskoj županiji (12,9%) te Primorsko – goranskoj (9,6%) i Istarskoj županiji (9%). Najmanje aktivnih obrta u 2019. godini bilo je u Požeško – slavonskoj (1,2%), Ličko – senjskoj (1,3%) te Bjelovarsko – bilogorskoj županiji (1,3%).

Najviše aktivnih obrta u Hrvatskoj u 2019. godini pripadalo je cehu uslužnog zanatstva (45,9%), potom cehu ugostiteljstva i turizma (13,6%), trgovine (10,4%) te prijevozu osoba i stvari (9,3%). Najmanji udio od 4,4% u cehovskom ustroju pripada cehu ribarstva, marikulture i poljodjelstva.

U 2019. godini najveći udio od 20,8% aktivnih obrta pripadao je branši⁹ uslužni obrti – intelektualne usluge (18.414 obrta), potom branšama ugostiteljstva i turizma (12.067 obrta) te trgovine (9.250 obrta). Najmanji broj aktivnih obrta poslovao je u branši uslužnih obrta – vađenje ruda (43 obrta) te proizvodni obrti – kemikalije (59 obrta).

Kroz programe resornog ministarstva obrtima je tijekom 2019. godine dodijeljeno 5.159 potpora u ukupnoj vrijednosti od više od 100,1 milijuna kuna, što je 23,2% više dodijeljenih potpora nego u 2018. godini. Od ukupnog broja potpora, 765 potpora dodijeljeno je za cjeloživotno obrazovanje za obrtnike, 44 potpore za naukovanje, 86 potpora za očuvanje i razvoj tradicijskih i umjetničkih obrta, 99 potpora za razvoj malog i srednjeg poduzetništva i obrta na područjima naseljenim pripadnicima nacionalnih manjina, te 4.165 potpora za stipendiranje učenika u obrtničkim zanimanjima.

U školskoj godini 2019./2020. upisano je 3.936 učenika u programe obrtničkih zanimanja, odnosno 6,6% više u odnosu na prethodnu školsku godinu. Unatoč povećanju, broj upisanih učenika manji je za 18,6% u odnosu na planirani broj upisanih učenika u obrtnička zanimanja koji je za školsku godinu 2019./2020. bio 4.836 učenika.

U 2019. godini ispit o stručnoj osposobljenosti položilo je 759 kandidata. Najviše ispita o stručnoj osposobljenosti položeno je u sljedećim zanimanjima: priprematelj jednostavnih jela i slastica, poslužitelj jela i pića, maser i keramičar. U 2019. godini nije položen niti jedan ispit o stručnoj osposobljenosti za zanimanja armirač i elektroizolirivač. U 2019. godini majstorske ispite položilo je 1.179 kandidata. Kao i 2018. godine, najviše majstorskih ispita položeno je za zanimanja frizer, elektroinstalater i kuhar. Najviše majstorskih ispita položeno je u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji (19,4%), te Splitsko – dalmatinskoj županiji (11,1%).

9 Branša predstavlja granu neke djelatnosti, struku, područje. Obrt može pripadati u jednu ili više branši.

2. Inovativnost hrvatskog gospodarstva

(Tihana Koprivnjak)

Inovativna i konkurentna poduzeća važna su za gospodarstvo svake države, pa tako i Hrvatske, jer omogućavaju poboljšanje ekonomske performanse na nacionalnoj razini te utječu na cjelokupni razvoj društva.

Globalna istraživanja pokazuju da Hrvatska ne stoji najbolje po pitanju inovativnosti ili elemenata okruženja koja potiču inovativnost. Prema Globalnom indeksu konkurentnosti¹⁰ Hrvatska se u 2019. godini nalazila na 63. mjestu od 141 države uključene u istraživanje, što znači da je ostvarila pomak sa 68. mjesta (od 140 zemalja) u 2018. godini. U navedenom istraživanju fokus je na četiri glavna područja: podržavajuća okolina, ljudski kapital, tržišta i inovacijski ekosustav. Među najlošije ocijenjenim komponentama nalaze se upravo one koje čine inovacijski ekosustav. Poslovna dinamika, kao dio inovacijskog ekosustava, mjeri administrativne zahtjeve i poduzetničku kulturu. Ocjenama iz poslovne dinamike Hrvatska se nalazi na 101. mjestu u 2019. godini, zbog izrazito loših ocjena poduzetničke kulture. U Hrvatskoj postoji averzija prema poduzetničkom riziku (na 137. mjestu od 141 zemlje), a poduzeća nisu sklona disruptivnim idejama (na 130 mjestu). U obje kategorije Izrael je na 1. mjestu. Druga komponenta inovacijskog ekosustava je inovacijska sposobnost, koja obuhvaća interakciju i raznolikost, istraživanje i razvoj te komercijalizaciju. Hrvatska se nalazi na 73. mjestu u 2019. godini prema ocjenama elementa inovacijske sposobnosti. Iako je istraživanje i razvoj nešto bolje ocijenjen, teže dolazi do komercijalizacije rezultata tog istraživanja i razvoja, no najlošije ocjene odnose se na interakciju i raznolikost, pogotovo po pitanju raznolikosti radne snage (134. mjesto), razvoja klastera (132. mjesto) i suradnje dionika iz različitih područja (132. mjesto).

Prema najnovijem *Global Innovation Index 2020*¹¹ rangiranju, Hrvatska je zauzela 41. mjesto od 131 zemlje uključene u istraživanje. Najbolje rangirane zemlje u grupi zemalja s visokom dohotkom (kojoj pripada i Hrvatska) su Švicarska, Švedska i Sjedinjene Američke Države. U Hrvatskoj je najbolje ocijenjena infrastruktura (informacijsko komunikacijska tehnologija, opća infrastruktura i ekološka održivost). Sofisticiranost tržišta je najlošije rangirana komponenta (kreditiranje, investicije, trgovina, konkurencija i tržište).

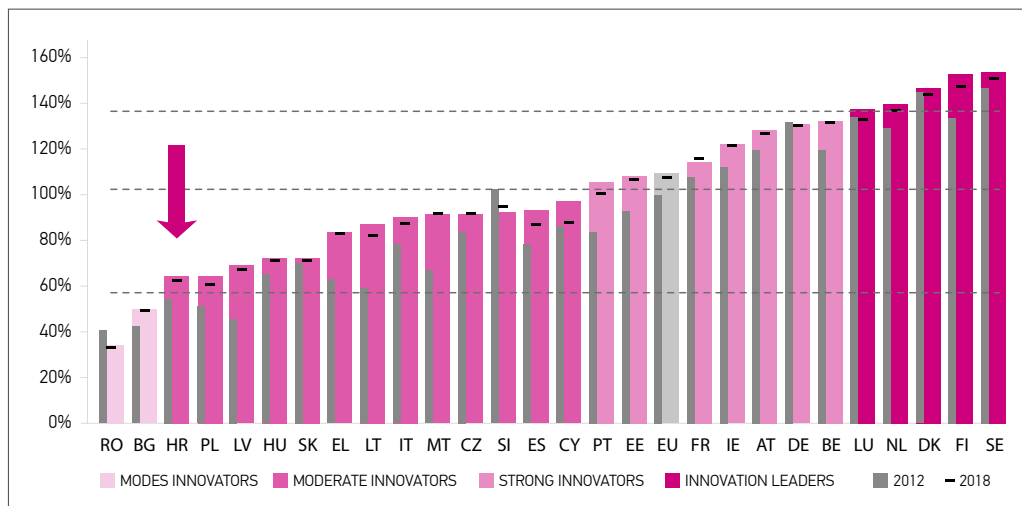
Europska unija prati performansu zemalja članica u istraživanju i inovacijama, kako bi omogućila kreatorima politika da procijene relativne snage i slabosti nacionalnog sustava istraživanja i inovacija, prate napredak i identificiraju prioriteta područja za poticanje inovacija¹². Prema *European Innovation Scoreboard*-u zemlje su podijeljene u četiri skupine, prema 27 indikatora kao što su: inovacijske aktivnosti u poduzećima, investicije u istraživanje i razvoj, ljudski resursi itd. Grupe zemalja su: lideri u inovacijama, snažni inovatori, umjereni inovatori i skromni inovatori. Hrvatska je prema svojoj performansu svrstana u skupinu umjerenih inovatora, sa zemljama kao što su Cipar, Češka, Grčka, Mađarska, Italija, Slovenija itd. (Slika 2).

10 World Economic Forum: Global Competitiveness Index 2019. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf, preuzeto 25.11.2020.

11 World Intellectual Property Organization: Global Innovation Index 2020 https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf, preuzeto 28.11.2020.

12 European Commission: European Innovation Scoreboard 2020 <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/42981/attachments/1/translations/en/renditions/native>, preuzeto 1.12.2020.

Slika 2: Inovacijski sustavi europskih zemalja

Izvor: European Commission: European Innovation Scoreboard 2020 <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/42981/attachments/1/translations/en/renditions/native>

50 tehnoloških poduzeća s najbržim rastom u Srednjoj Europi

Deloitte Technology Fast 50 Central Europe 2019 (Deloitte, 2020)

Konzultantska i revizorska tvrtka Deloitte od 2000. godine provodi Deloitte Technology Fast 50 Central Europe projekt kojim identificira i rangira 50 brzorastućih privatnih i javnih tehnoloških poduzeća u regiji. Rezultati iz 2019. godine temelje se na podacima o rastu prihoda tijekom razdoblja od 2015. do 2018. godine. U program su uključena poduzeća koja posluju u sljedećim djelatnostima: komunikacije, tehnologije vezane uz zaštitu okoliša, fintech, hardware, software, mediji i zabava te industrija zaštite zdravlja.

Na ljestvici 50 tehnoloških poduzeća s najbržim rastom u Srednjoj Europi u 2019. godini nalazi se šest hrvatskih poduzeća od kojih većina posluje u industriji software-a, dok je jedno poduzeće vezano uz industriju medija i zabave. Hrvatska, zahvaljujući rezultatima ovih poduzeća, zauzima treće mjesto u ovoj regiji Europe, nakon Češke (19 poduzeća) i Poljske (11 poduzeća).

Najbolje pozicionirano hrvatsko poduzeće je BAZZAR.HR na 5. mjestu na ljestvici, koje je ujedno i jedino od rangiranih poduzeća koje posluje u industriji medija i zabave. Slijede ga Q Ltd. (16. mjesto), Ars Futura d.o.o (27. mjesto), AG04 Innovative Solutions d.o.o. / AGENCY04 (35. mjesto), Delta Reality (47. mjesto) te Agrivi d.o.o. (50. mjesto).

Posebnu nagradu pod nazivom „Most Disruptive Innovation“ u 2019. godini osvojilo je poduzeće Rimac Automobili kao poduzeće s najvećim potencijalom za provedbu revolucije svojih tržišta, industrije i poslovnih sektora.

GEM istraživanje prati percepciju anketiranih poduzetnika o korištenju novih tehnologija u „mladim“ (ne starijim od 42 mjeseca) i „odraslim“ poduzećima (starijim od 42 mjeseca). Očekivano, „mlada“ poduzeća imaju novije tehnologije (56,3%) od „odraslih“ poduzeća (48,9%) (Tablica 11).

Tablica 11: Korištenje novih tehnologija ili procesa u Hrvatskoj, 2018. godine prema GEM podacima

	Počelnici i novi poduzetnici	„Odrasla“ poduzeća
Najnovije tehnologije (< 1 godine)	29,5%	28,3%
Nove tehnologije (1-5 godina)	26,8%	20,6%
Bez novih tehnologija	43,7%	51,1%

Izvor: Singer et al., *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2018*, str. 36.

Za očekivati je da će se ulaganja u nove tehnologije odraziti i na inoviranje proizvoda / usluga, ali je taj proces zahtijeva i suradnju s istraživačkim institucijama. Ipak, iz GEM istraživanja je vidljivo da „mladi“ poslovni pothvati (koji imaju novije tehnologije) imaju i veće učešće novih proizvoda (Tablica 12).

Tablica 12: Novina proizvoda za kupce u Hrvatskoj, 2018. godine prema GEM podacima (Kolikom broju kupaca je proizvod nov?) - %

	Počelnici i novi poduzetnici	„Odrasla“ poduzeća
Nov svima	13,8	7,5
Nov nekima	17,9	16,1
Nikome nov	68,3	76,4

Izvor: Singer et al., *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2018*, str. 37.

ALARM AUTOMATIKA – I u teškim vremenima inovacijom do uspjeha

(www.alarmautomatika.com)

Kroz kontinuirano inoviranje poduzeća osiguravaju svoju konkurentnost. Poduzeće koje razumije i primjenjuje takav način razmišljanja je poduzeće Alarm automatika iz Rijeke. Poduzeće se identificira kao regionalni tržišni lider u osmišljavanju i izvedbi cjelovitih, inovativnih i integriranih rješenja tehničke zaštite, za koje dobiva brojne nagrade zbog inovativnosti. Od svog osnutka 1989. godine kada je poslovanje bilo fokusirano na instalacije tehničke zaštite, kroz strateško promišljanje poduzeće se sve više okreće kompleksnijim poslovnim aktivnostima, te uz razumijevanje uloge i potrebe za stalnim inoviranjem kontinuirano raste i razvija se.

Pandemiju koronavirusa u 2020. godini Alarm automatika je vidjela kao priliku za traženje rješenja koja mogu ponuditi na tržištu i tako se boriti sa nadolazećom krizom. Poduzeće je kreiralo nekoliko proizvoda kojima pomažu svojim klijentima da se uspješnije nose sa izazovima koje je pandemija donijela svima. ACC terminal predstavlja objedinjeno rješenje kontrole pristupa, mjerenja temperature i prepoznavanja nošenja maske za lice, čime se omogućuje beskontaktna kontrola ulaza u prostore. Osmišljeno je integriranje sustava koji ograničavaju broj osoba u nekom prostoru brojanjem ulaza i izlaza u npr. trgovačke centre, ali i u javnom prijevozu. Nadalje, osmišljeno je praktično rješenje koje omogućava beskontaktnu komunikaciju između ljudi u odvojenim prostorijama (npr. banke, javni objekti). Poduzeće nudi i medicinsku termalnu kameru za detekciju tjelesne temperature koja omogućava i video snimanje na udaljenosti do 12 metara, ali i analitiku u realnom vremenu, što može biti od značajne koristi bolnicama i zračnim lukama.

Kroz brzu reakciju te iskorištavanje svog inovacijskog kapaciteta, poduzeće je nastavilo i u teškim vremenima uspješno poslovati i rasti.

3. Žensko poduzetništvo (Tihana Koprivnjak)

Unatoč činjenici da se u Hrvatskoj već dugi niz godina raznim Vladinim programima i mjerama nastoji postići ravnopravnost žena i muškaraca, značajne razlike su vidljive kada je u pitanju poduzetnička aktivnost žena. Rodna jednakost predstavlja temelj za napredak gospodarstva i društva u cjelini – razvoj i iskorištavanje samo polovine raspoloživog talenta u svijetu ostavlja posljedice na rast i konkurentnost gospodarstava diljem svijeta¹³. Osnajivanje žena ne predstavlja samo etičnu i društvenu odgovornost, već ima značajnog gospodarskog smisla, s obzirom na potencijalni utjecaj na rast BDP-a, produktivnost i profitabilnost, ali i inovacijski potencijal i kreiranje vrijednosti¹⁴. Može se zaključiti da još uvijek postoji nedovoljno iskorišten potencijal poduzetničkog djelovanja žena za ostvarivanje gospodarskog rasta i kreiranje radnih mjesta.

Hrvatska se nalazi na 60. mjestu od 153 države uključene u istraživanje *Global Gender Gap Indeks*¹⁵. Navedeno istraživanje mjeri: ekonomsku uključenost i prilike, obrazovanje, zdravlje i preživljavanje te političku osnaženost. Hrvatska najlošije stoji u području političke osnaženosti od promatranih dimenzija, s niskim ocjenama i najvećom udaljenosti od potpune jednakosti između muškaraca i žena.

U Hrvatskoj je 2019. godine udio poduzeća sa ženskim udjelom u vlasništvu iznosio 31,7%, a samo u 27% poduzeća su žene bile na na pozicijama u top menadžmentu¹⁶. Nisku razinu samozapošljavanja i poduzetničke aktivnosti kod žena prate problemi niske financijske pismenosti, nedostatak poslovnih vještina i ograničen pristup financijskim izvorima kada i pokrenu svoj poslovni pothvat¹⁷. Kao uzroke jaza u poduzetničkoj aktivnosti žena i muškaraca u Europskoj uniji Europska komisija navodi ograničen pristup financijskim resursima, tehnologiji, informacijama, edukaciji, slabu poslovnu umreženost, te neusklađenost poslovnog i obiteljskog aspekta života u kojem još uvijek dominira uloga žene. Stoga, Europska komisija nastoji, u svojim programima, promovirati žensko poduzetništvo kroz pružanje prilike za veću vidljivost, prilike za umrežavanje, kako međusobno, tako i s potencijalnim investitorima.

Ekonomski institut u Zagrebu¹⁸ proveo je analizu mikro poduzeća koje su u vlasništvu žena iz koje proizlazi zaključak da poduzeća u vlasništvu žena imaju sličan trend rasta kao poduzeća u vlasništvu muškaraca, a ono što uglavnom razlikuje ova poduzeća je pristup kapitalu. Osim toga, žene u pravilu prilikom donošenja svojih poslovnih odluka više fokusa stavljaju i na društvene, obiteljske i ostale nefinancijske faktore. Samim time, mikro poduzeća u vlasništvu žena sporije rastu i ostaju duže u kategoriji mikro poduzeća nego ona koja su u muškom ili mješovitom vlasništvu.

13 World Economic Forum: Mind the 100 Year Gap <https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality#why-gender-parity-matters>, preuzeto 10.10.2020.

14 European Commission i European Investment Bank: Funding Women Entrepreneurs https://www.eib.org/attachments/thematic/why_are_women_entrepreneurs_missing_out_on_funding_en.pdf, preuzeto 15.10.2020.

15 World Economic Forum: Global Gender Gap Report 2020 http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf, preuzeto 10.10.2020.

16 The World Bank: World Development Indicators <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, preuzeto 20.10.2020.

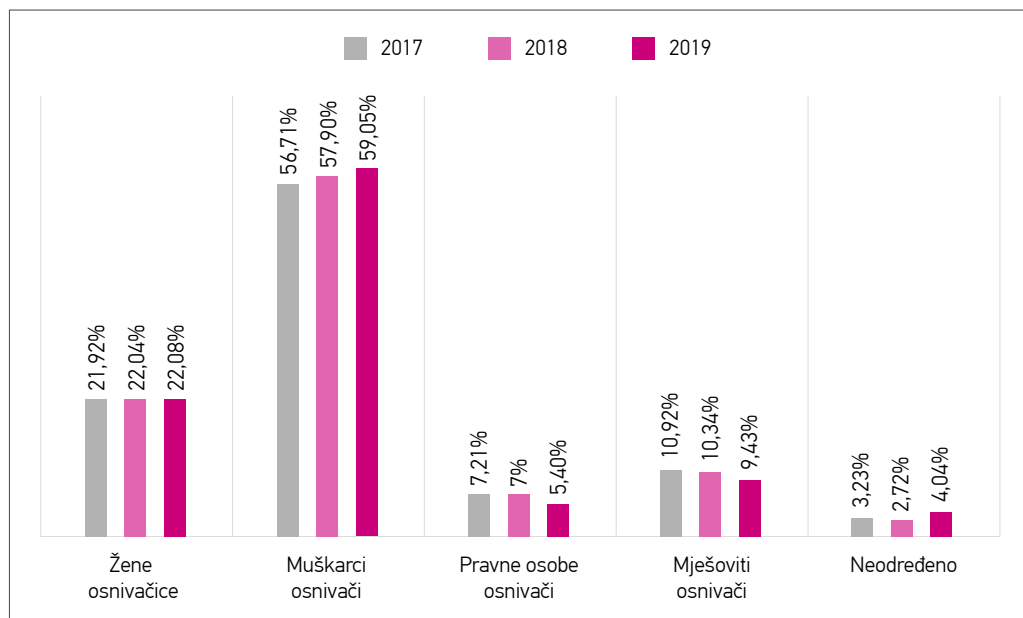
17 World Bank Group: Investing in Opportunities for All <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31937/Investing-in-Opportunities-for-All-Croatia-Country-Gender-Assessment.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, preuzeto 10.10.2020.

18 1u4 milijuna <https://native.jutarnji.hr/1u4milijuna/prva-znanstvena-analiza-o-uspjehu-zena-u-poduzetnistvu-ekonomski-institut-istrazio-poslovanje-201000-tvrtki/>, preuzeto 17.10.2020.

U Hrvatskoj se žensko poduzetništvo statistički može pratiti kroz aktivnosti trgovačkih društava i obrta u kojima jedna ili više žena posjeduje najmanje 51% udjela u vlasništvu. Prema podacima FINA-e¹⁹ ukupan broj trgovačkih društava je u 2019. godini iznosio 127.258. Udio trgovačkih društava čije vlasnice su isključivo žene u ukupnom broju trgovačkih društava je u 2019. godini bio 22,08% dok je udio trgovačkih društava s mješovitim²⁰ vlasništvom u 2019. godini iznosio 9,43%. U razdoblju od 2017. do 2019. godine broj žena osnivačica je gotovo nepromijenjen (2017. godine 21,92%, 2018. godine 22,04% i 2019. godine 22,08%) (Slika 3).

U vlasničkoj strukturi obrta²¹ žene u 2019. godini sudjeluju sa 34,2%.

Slika 3: Udio žena poduzetnica u ukupnom broju poduzeća koji su predali godišnja financijska izvješća 2017.-2019.

Izvor: FINA i obrada autorice

Bjelovarsko-bilogorska županija je u u 2019. godini imala najveći udio žena osnivačica trgovačkih društava (24,9%), na drugom mjestu se nalazila Sisačko-moslavačka županija (24,5%) te na trećem mjestu Zagrebačka županija (23,1%) i grad Zagreb (23,1%). Kada su u pitanju obrti, u 2019. godini najveći udio žena u aktivnim obrtima je imao Grad Zagreb (38,9%), a slijede ga Šibensko-kninska županija (36,6%) i Primorsko-goranska županija (34,9%). Najniži udio žena vlasnica trgovačkih društava bilježe Požeško-slavonska županija (20,0%), Šibensko-kninska županija (19,0%) i Virovitičko-podravska županija (18,9%). Kod vlasnica obrta, najmanji udio je u Požeško-slavonskoj županiji (29,2%), Krapinsko-zagorskoj županiji (29,3%) i Međimurskoj županiji (30,0%).

¹⁹ „Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava”, FINA, 2020.

²⁰ Osnivači / vlasnici su različite kombinacije vlasnika, žena, muškaraca i pravnih osoba.

²¹ Obrtništvo u brojkama, Hrvatska obrtnička komora, prosinac 2018., prema podacima Državnog zavoda za statistiku

Promatrano prema djelatnostima, poduzeća u većinskom vlasništvu žena u Hrvatskoj u 2019. godini prevladavaju u području djelatnosti S – ostale uslužne djelatnosti²² s 58,4%. Uz ostale uslužne djelatnosti, žene su najzastupljenije (41,1%) u poslovnim pothvatima u području obrazovanja. Prema podacima FINA-e, gledano u apsolutnim vrijednostima, najveći broj žena poduzetnica je u području stručnih, znanstvenih i tehničkih djelatnosti, njih 6.271.

GEM istraživanje omogućava analizu razlike u aktivnosti pokretanja poslovnog pothvata između žena i muškaraca (Tablica 13). Istraživanje pokazuje blagu tendenciju smanjivanja razlike u poduzetničkoj aktivnosti između muškaraca i žena, no još uvijek više muškaraca pokreće svoj poslovni pothvat nego što to čine žene. Aktivnost muškaraca je 1,63 puta veća u odnosu na aktivnost žena, što je na istoj razini kao i u zemljama Europske unije uključenima u GEM istraživanje.

Tablica 13: Razlika u aktivnosti pokretanja poslovnog pothvata žena i muškaraca u Hrvatskoj od 2017. do 2019. godine, mjereno TEA indeksom

	2017.		2018.		2019.	
	Prosjek EU zemalja uključenih u istraživanje	Hrvatska	Prosjek EU zemalja uključenih u istraživanje	Hrvatska	Prosjek EU zemalja uključenih u istraživanje	Hrvatska
TEA Žene	6,3	6,4	5,6	7,1	7,5	7,96
TEA Muškarci	10,3	11,5	9,6	12,1	11,6	13,01
TEA Muškarci / TEA Žene	1,7	1,8	1,8	1,7	1,6	1,63

Izvor: Singer et al. *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2019-2020, CEPOR (u tisku)*

Osim prikazanih razlika u pokretanju poslovnog pothvata, glavne razlike između žena i muškaraca se pronalaze u osjećaju osposobljenosti za pokretanje poslovnog pothvata, strahu od promašaja i kapacitetu umrežavanja²³.

22 Ovo područje (kao rezidualna kategorija) uključuje djelatnosti članskih organizacija, popravak računala i predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo te različite osobne uslužne djelatnosti koje nisu drugdje razvrstane u klasifikaciji, Nacionalna klasifikacija djelatnosti 2007 s objašnjenjima

23 Litvan, G. (2020) Slavica Singer: Žene su u biznisu samokritičnije i opreznije, muškarci su umreženiji, <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/slavica-singer-zene-su-u-biznisu-samokriticnije-i-opreznije-muskarci-su-umrezeniji-132162>, preuzeto 21.10.2020.

Žene i muškarci u 2019. godini²⁴

U strukturi stanovništva Hrvatske, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, 51,7% je žena i 48,3% muškaraca. Od ukupnog broja od 158.016 upisanih studenata na visoka učilišta u Hrvatskoj u akademskoj godini 2018./2019., žene čine 57,1%, a muškarci 42,9%. Razlika se povećava kada su u pitanju upisi na poslijediplomske specijalističke studije, gdje je u istoj akademskoj godini upisano 65,1% žena i 34,9% muškaraca. Na razinama poslijediplomskog doktorskog studija žene čine 54,7% upisanih studenata. Studentice čine većinu u svim područjima znanosti, osim u tehničkim znanostima na svim razinama studija. Najveća razlika u broju upisanih studenata i studentica na svim razinama obrazovanja je kod društvenih znanosti te biomedicine i zdravstva, što su ujedno i područja znanosti gdje ima najveći broj upisanih studentica.

Po pitanju zaposlenosti u pravnim osobama u 2019. godini, žene su činile 47,6% ukupnog broja zaposlenosti. Prosječna bruto plaća zaposlenih u pravnim osobama za 2018. godinu iznosila je 8.612 kn, a udio plaća žena u plaćama muškaraca bio je 86,7%.

Unatoč nadmoćnom udjelu žena u obrazovanju, udio žena u zaposlenosti manji je od udjela muškaraca, te se dodatno značajno smanjuje u udjelu u vlasništvu poduzeća. Ovaj nesrazmjer rezultat je neravnopravnog sudjelovanja žena i muškaraca u obvezama obiteljskog života (briga o djeci i starijima) što je kulturološki problem čije rješavanje zahtijeva intervencije u obrazovni sustav.

3.1. Programi i projekti poticanja razvoja ženskog poduzetništva

Dugotrajnost velikih razlika u poduzetničkoj aktivnosti žena i muškaraca ukazuju na slabu djelotvornost programa i mjera za razvoj i jačanje poduzetništva žena u Hrvatskoj. Vlada Republike Hrvatske je u 2014. godini usvojila nacionalnu **Strategiju razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014.–2020.** koja se temelji na četiri strateška cilja: poboljšanje usklađenosti i umreženosti javnih politika, poboljšanje sustavne podrške poduzetništvu žena, uvođenje poduzetništva žena u cjelokupnu institucionalnu infrastrukturu i promocija poduzetništva žena. Strateški su ciljevi upotpunjeni mjerama, provedbenim aktivnostima i Akcijskim planom u kojemu su prikazani pokazatelji uspješnosti kako bi se mjerila učinkovitost Strategije. Evaluacija učinaka implementacije Strategije sukladno definiranim pokazateljima uspješnosti nije raspoloživa. Evidentan jaz u poduzetničkoj aktivnosti žena i muškaraca ukazuje na ukorijenjenost prepreka za razvoj poduzetništva žena u Hrvatskoj te nužnost redefiniranja *policy* instrumenata i programa u cilju ostvarivanja većih pomaka u razvoju ženskog poduzetništva u okviru nove Strategije za razdoblje 2021. – 2027.

24 Od 2006. godine, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske izdaje publikaciju „Žene i muškarci u Hrvatskoj“ čiji je cilj prikazati položaj žena i muškaraca u hrvatskom društvu. Pomoću statističkih pokazatelja, prikazana je zastupljenost žena i muškaraca u sljedećim područjima: Stanovništvo, Zdravstvo, Obrazovanje, Zaposlenost i plaće, Mirovinsko osiguranje, Pravosuđe i Politička vlast. Više informacija: „Žene i muškarci u Hrvatskoj u 2020.“, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 2020., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2020.pdf, preuzeto 20.10.2020.

U 2019. godini su u cilju poticanja razvoja ženskog poduzetništva u Hrvatskoj bili u provedbi sljedeći programi i projekti:

Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) – program kreditiranja “Mladi, žene, početnici”

Kreditni program „Mladi, žene, početnici”²⁵ je u primjeni od 1.5.2019. Poslovnim subjektima privatnog sektora su dostupni iznosi kredita od 200.000 kn do 2.000.000 kn, namijenjeni ulaganju u osnovna sredstva i/ili obrtna sredstva do 30% ugovorenog iznosa kredita. U 2019. godini odobreno je 43 kredita za poduzetnice u ukupnom iznosu 21.006.719 kuna, što predstavlja porast ukupno alociranih sredstava u odnosu na 2018. godinu (Tablica 14).

Tablica 14: Odobrenja po Programu kreditiranja ženskog poduzetništva HBORa

Godina	Broj odobrenih kredita	Ukupni iznos (kn)	Prosječni iznos odobrenog kredita (kn)
2013.	105	50.348.419	479.508,75
2014.	81	33.350.273	411.731,76
2015.	69	29.481.854	427.273,25
2016.	80	37.155.296	464.441,20
2017.	49	24.472.463	499.438,02
2018.	37	18.257.115	493.435,54
2019.	43	21.006.719	488.528,35

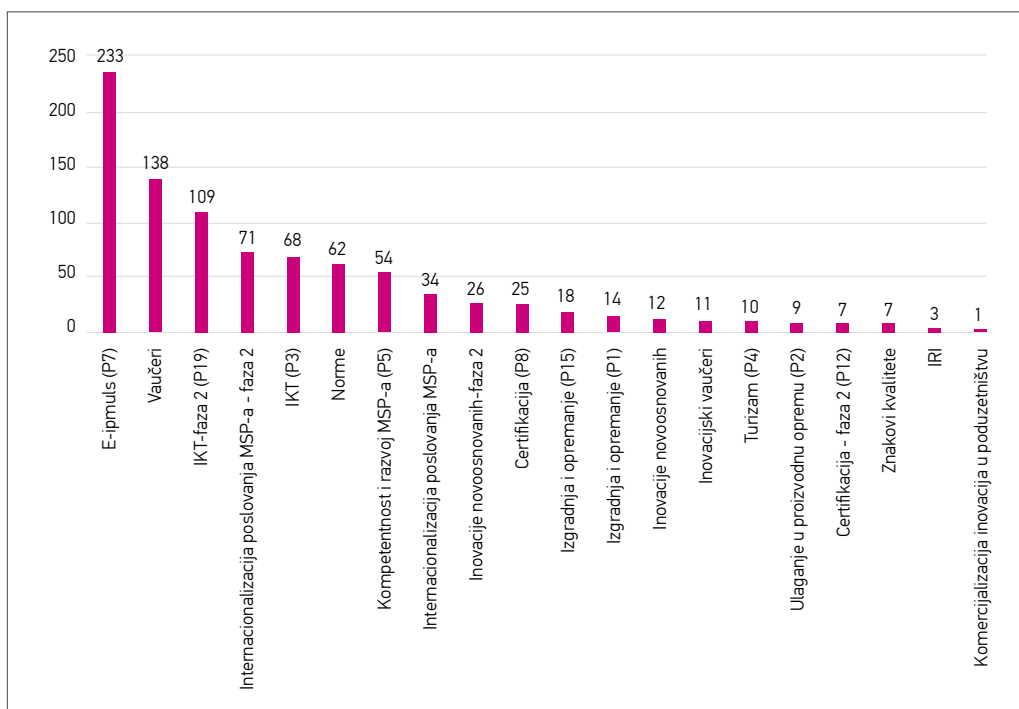
Izvor: Hrvatska banka za obnovu i razvitak, 2020.

Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije - HAMAG – BICRO

Iz Europskih strukturnih investicijskih (ESI) fondova, zaključno s 2019. godinom sufinancirano je ukupno 912 projekata, od kojih je 358 novih projekata u 2019. godini. Od ukupnog broja projekata, najveći broj projekata žena poduzetnica sufinanciranih iz ESI fondova odnosi se na poziv E – impuls (233 projekata), koji je i općenito generirao najviše projekata (Slika 4).

²⁵ https://www.hbor.hr/kreditni_program/poduzetnistvo-mladih-zena-i-pocetnika/#contacts, preuzeto 11.10.2020.

Slika 4: Pregled projekata (poduzeća) sufinanciranih iz ESI fondova koji su u vlasništvu žena u 2019. godini

Izvor: Godišnje izvješće 2019, HAMAG BICRO, Zagreb, 2020.

Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD)

Women in Business je program Europske banke za obnovu i razvitak (EBRD) usmjeren na mala i srednja poduzeća koja vode žene, a za koje EBRD osigurava pristup financiranju putem partnerskih banaka te poslovno savjetovanje u cilju povećanja konkurentnosti. Program nudi treninge, mentorstvo, umrežavanje, *on-line* poslovnu dijagnostiku „*Business lens*“ (www.ebrdwomeninbusiness.com) i drugu potporu kako bi se poduzetnicama omogućilo dijeljenje iskustava i učenje.

Osim *Women in Business* programa, u svrhu podrške razvoja ženskog poduzetništva EBRD provodi i *Blue Ribbon Program*. Cilj ovog programa je pružanje podrške malim i srednjim poduzećima s potencijalom za značajan rast, kroz prilagođene *tailor-made* financijske i savjetodavne usluge u razdoblju od 5 godina. Podrška je omogućena u kritičnim fazama razvoja tvrtke: pred-investicijskoj fazi (u cilju maksimiziranja postojećih kapaciteta), fazi investiranja (planiranje i financiranje rasta) i post-investicijskoj fazi.

Savjetodavni instrumenti koje provodi EBRD financiraju se sredstvima donora, što omogućuje sufinanciranu ili besplatnu podršku malim i srednjim poduzećima. U 2019. i 2020. godini donori programa su: *European Investment Advisory Hub*, *EBRD Small Business Impact Fund (Italy, Japan, Korea, Luxemburg, Norway, Sweden, Switzerland, Taipei China i USA)* i *EBRD Shareholder Special Fund*.

U 2019. godini i prvoj polovici 2020. godine započeta je realizacija jednog međunarodnog i 45 lokalnih savjetodavnih projekata, te 16 mentorskih projekata za žene poduzetnice. Također, u 2019. godini održano je 6 seminara i webinar na teme vezane uz financijsko upravljanje, vodstvo, unapređenje izvoznih aktivnosti i upravljanje tijekom novca u vrijeme krize uzrokovane pandemijom.

Poduzetnički inkubator za poduzetnice - početnice

Hrvatska gospodarska komora - Županijska komora Split 2015. godine pokrenula je Poduzetnički inkubator za poduzetnice - početnice. Poduzetnicama - početnicama, odabranim putem javnog natječaja, dana su na korištenje četiri opremljena uredska prostora u Županijskoj komori Split pod povoljnim uvjetima na vrijeme od tri godine. Uz uredske prostore, korisnice imaju na raspolaganju i logistiku Županijske komore Split, te mentorsku, savjetodavnu pomoć. U 2019. godini Inkubator bilježi punu popunjenost svojih kapaciteta.

CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje

CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (www.cesi.hr) je neprofitna udruga koja je osnovana 1997. godine kao odgovor na probleme kršenja ljudskih prava, posebice ženskih i manjinskih prava, probleme militarizma, nacionalizma i pada ekonomskog standarda u poslijeratnom razdoblju. CESI su osnovala aktivistice i članice ženskih i mirovnih inicijativa koje imaju dugogodišnje iskustvo u radu sa ženama koje su preživjele traume rata. CESI je u 2019. imao 6 zaposlenih osoba, 27 suradnica i suradnika te 38 volontera i volonterki. Također, aktivnosti su provedene kroz 15 projekata sa 1.486 direktnih korisnica/korisnika.

U 2019. i 2020. godini CESI provodi projekt *Jednake mogućnosti u svijetu rada i procesu zapošljavanja Žene biraju novu šansu*.²⁶ Cilj projekta je pridonijeti poboljšanju položaja žena na tržištu rada, u Gradu Zagrebu i Krapinsko - zagorskoj županiji. Korisnice programa su dugotrajno nezaposlene žene i žene koje trebaju pravnu pomoć u ostvarenju svojih radnih i socijalnih prava. Aktivnosti projekta, između ostalog, uključuju provedbu edukacije za razvoj vještina, savjetovanje za izradu poslovnog plana obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva, mentorstvo i savjetovanje u procesu zapošljavanja i/ili samozapošljavanja, pravnu pomoć iz područja radnih i socijalnih prava, te izradu preporuka za zapošljavanje žena za područje Grada Zagreba i Krapinsko – zagorske županije.

Women in Adria

Mreža poslovnih žena „Women in Adria“ pokrenuta je 2012. godine s ciljem umrežavanja i razmjene iskustava poslovnih žena. Mreža djeluje kroz web portal www.womeninadria.com, koji bilježi 100.000 posjetitelja mjesečno, društvene mreže (Facebook, Twitter i LinkedIn) i organizaciju *networking* događaja i konferencija diljem Hrvatske. Od 2015. godine dodjeljuju se i nagrade najboljim poduzetnicama što dodatno omogućuje promociju ženskog poduzetništva. Nagrade se dodjeljuju u više kategorija: Inspirativna poduzetnica godine (poduzetnica koja posluje minimalno 5 godina, ima minimalno 5 zaposlenika te ostvaruje kontinuirani rast poslovanja), Perspektivna poduzetnica godine (poduzetnica koja zapošljava minimalno 5 zaposlenih, ostvaruje rast iz godine

26 Projekt se provodi od ožujka 2019. do ožujka 2021. godine. Ukupna vrijednost projekta iznosi 951.458 kuna. Projekt je financiran sredstvima Europske unije u okviru IV komponente IPA programa "Razvoj ljudskih potencijala", Međunarodne mreže fondacija Otvoreno društvo/ Krizni fond za Hrvatsku te Ministarstva rada Republike Francuske, Veleposlanstva Republike Francuske u Hrvatskoj i Grada Zagreba.

u godinu), *Mikro poduzetnica godine* (poduzetnica koja zapošljava maksimalno 5 zaposlenika i ostvaruje rast iz godine u godinu) te *Start-up poduzetnica godine* (poduzetnica koja je u razdoblju od maksimalno 5 godina razvila poslovanje, spremno za sljedeću fazu rasta).

Virtualni ženski poduzetnički centar

Virtualni ženski poduzetnički centar (www.poduzetnica.hr) zamišljen je kao digitalna platforma, lansirana 2016. godine. Osnovni cilj Centra je promocija poduzetništva među ženama i unaprjeđivanje poslovne aktivnosti poduzetnica u Hrvatskoj i jugoistočnoj Europi. Centar broji više od 2.300 članica i članova na području jugoistočne Europe. Glavne aktivnosti Centra su *networking* i edukacije koje pomažu u razmjeni znanja i iskustava te stvaranje poslovnih kontakata. Od svog osnutka do sredine 2020. godine održano je 1.500 edukacija s više od 900 polaznica i polaznika.

Aurora

Aurora (www.aurora.hr) je platforma koja pruža aktualne informacije vezane uz žensko poduzetništvo, promovira priče uspješnih poduzetnica putem blogova te organizira mjesečne sastanke (*meetup*) za razmjenu znanja i kontakata. Partneri ovog projekta su Impact Hub Zagreb, ACT Grupa i SEE Regional Advisors d.o.o. Aurora okuplja resurse, objedinjuje, organizira i dijeli informacije koje poduzetnice trebaju u različitim fazama razvoja svoga posla, od učenja, pokretanja posla do samog poslovanja. Cilj projekta je zajednicu koja čini potporu ženskom poduzetništvu učiniti vidljivom i dostupnom svima. U 2019. godini pokrenuta je inicijativa Aurore pod imenom *#rastem*, koja je nastala u suradnji sa Zagrebačkom burzom, PwC-om, Funderbeam-om SEE i Veleposlanstvom SAD-a u Hrvatskoj koji žele podržati poduzetnice čija su poduzeća spremna za rast i ulaganje, gdje će se uz podršku mentora, umrežavanje i dodatne resurse pripremati za predstavljanje svoje tvrtke investitorima.

Diana Kobas Dešković izvršna je direktorica poduzeća Spona, ali i predsjednica Instituta za istraživanje i edukaciju Zaposlena mama. Kroz svoje dugogodišnje obrazovanje i usavršavanje iz područja psihologije i poslovanja, poslovno iskustvo i majčinstvo, uvidjela je potrebu za mijenjanjem promišljanja i ponašanja prema majčinstvu u organizacijama. Od deklarativnog izjašnjavanja o potporama zaposlenim majkama u poduzećima do provođenja dug je put. Usklađivanje privatnog i poslovnog života još uvijek predstavlja značajan teret za svaku zaposlenu majku.

U poduzećima je potrebna temeljita promjena organizacijske kulture, kako bi se mogle provesti promjene i omogućiti prilagodba obiteljskim potrebama zaposlenih i rodna ravnopravnost. Na temelju uočenog problema, nastala je MAMFORCE metoda. MAMFORCE je inovativna metoda procjene i poslovne certifikacije koja objedinjuje korporativnu odgovornost prema obitelji i rodnu jednakost. Metoda procjene je znanstveno utemeljena i razvijena uz suradnju s vodećim akademskim i međunarodnim institucijama²⁷. MAMFORCE nastoji poboljšati organizacijsku kulturu kroz razvoj odgovornih politika ljudskih resursa, a samim time i društvenu odgovornost prema zaposlenima i zajednici. MAMFORCE je fokusiran na kompletnu analizu poslovanja poduzeća temeljem podataka iz tri različita izvora: politika i praksa poduzeća, analitika radne snage te iskustva zaposlenika na radnom mjestu. Ključna područja procjene na koja se ovaj standard fokusira su sljedeća: angažiranost i komunikacija, odgovorno upravljanje, fleksibilnost, koristi, liderstvo i upravljanje talentima. U Hrvatskoj trenutno ima 25 organizacija koja nose oznaku MAMFORCE COMPANY standarda. Organizacije time postaju dio stručne mreže MAMFORCE SOCIETY, gdje mogu dijeliti vlastita iskustva i razmjenjivati dobre prakse u kreiranju ravnopravnih radnih okruženja.

Osim navedenog standarda, MAMFORCE organizira brojne događaje kao što su *Corporate Networking Groups*, *Women's Empowerment Forum*, različite konferencije (Odgovorni poslodavci za odgovorno roditeljstvo) i panel diskusije. Nadalje, provode razne projekte orijentirane promjeni načina života i promišljanja po pitanju rodne ravnopravnosti. Projekt *Re-kreiraj posao i život*, u vrijednosti od 324.518 EUR, sufinanciran od Europske komisije (program REC – *Rights, Equality and Citizenship*), nastoji povećati svijest i utjecati na eliminiranje neravnomjerne raspodjele uloga i odgovornosti unutar obitelji, kroz istraživanje i promjenu rodničkih praksi, edukaciju zaposlenih, poslodavaca i predstavnika lokalne/regionalne vlasti. Proveden je i projekt *#MIMOŽEMOJEDNAKO*, u sklopu Švicarsko-hrvatskog programa suradnje, kojim se želi povećati svijest o rodnoj ravnopravnosti, spolnim stereotipima i rodnoj diskriminaciji kod učenika osnovnih i srednjih škola te njihovih učitelja i nastavnika.

27 MAMFORCE <http://www.mamforce.hr/mamforce-metoda.aspx>, preuzeto 10.11.2020.

4. Društveno poduzetništvo (Julia Perić)

Razvoj društvenog poduzetništva temelji se na različitim tradicijama i konceptualnim pristupima, a u Hrvatskoj je nastao kao odgovor na nedostatak financijskih sredstava organizacija civilnog društva i njihovu rastuću potrebu za financijskom održivosti. Kao model poslovanja koji izjednačava ekonomsku i društvenu vrijednost, društveno poduzetništvo u Hrvatskoj prestaje biti potpuna nepoznanica iako se i dalje, u velikoj mjeri, povezuje s neprofitnim sektorom i djelovanjem onih organizacija koje nove društvene vrijednosti stvaraju inovativnim poslovnim aktivnostima. Veću prepoznatljivost društvenih poduzeća u Hrvatskoj onemogućuje prvenstveno nerazumijevanje samog koncepta (socijalna/društvena vs. okolišna vs. ekonomska dimenzija), a sam razvoj i dalje otežava nepostojanje konkretnog zakonodavnog okvira, institucionalne podrške, tržišta „socijalnog kapitala“, obrazovnih programa i međusektorske povezanosti.

S druge strane, u Europskoj uniji postoji jaka institucionalna podrška razvoju i promoviranju društvenog poduzetništva jer je ono prepoznato kao važan izvor stvaranja dodatne društvene vrijednosti. Vidljivost društvenog poduzetništva u Europskoj uniji varira od zemlje do zemlje no tri su osnovna načina djelovanja društvenih poduzeća: zadružni oblici društvenih poduzeća (Španjolska, Italija, Danska i pojedine zemlje jugoistočne Europe), hibridni modeli koji povezuju profitnu i društvenu svrhu (Njemačka i pojedine skandinavske regije), model društvenih poduzeća preko radne integracije kao pomalo ograničavajući oblik društvenog poduzetništva jer mu je fokus veći na integraciju marginalizirane skupine ljudi socijalno-radnom terapijom u odnosu na poduzetničko pozicioniranje na tržištu (Poljska, Slovačka i Finska)²⁸. U više od 2,8 milijuna društvenih poduzeća (10% svih poduzeća) i 232 milijuna socijalnih zadruga, uzajamnih društava i sličnih subjekata djeluje više od 13,6 milijuna zaposlenih (što čini oko 6,3% radno sposobnog stanovništva u Europskoj uniji) i 82,8 milijuna volontera (čiji su sati ekvivalent 5,5 milijuna radnika na puno radno vrijeme)²⁹.

4.1. Definicija društvenog poduzetništva

Usprkos sve široj upotrebi pojma „*social entrepreneurship*“ (društveno poduzetništvo) nacionalni zakonodavni okviri i strategije, ali i razni teoretičari i praktičari na različite načine definiraju ovaj koncept poslovanja. Kako bi se pronašla zajednička točka polazišta u definiranju društvenog poduzetništva Europska komisija je, na temelju studije mapiranja i prethodnih istraživanja, fokus stavila na dva smjera definiranja društvenog poduzetništva – prema specifičnosti organizacijskog oblika (organizacijski fokus) i prema specifičnosti sektora u kojem su komponente društvenog poduzetništva najzastupljenije (Tablica 15).

28 Vojvodić, I., Šimić Banović, R. Analiza socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj s komparativnim osvrtom na regulatorni okvir, Pravni vjesnik : časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 35 No. 2, 2019.

29 Europski i socijalni gospodarski odbor, Najnovija kretanja u okviru socijalne ekonomije u Europskoj uniji, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c1f1e8e6-bd27-11e7-a7f8-01aa75ed71a1/language-hr/format-PDF>, preuzeto 5.11.1010.

Tablica 15: Tipovi definicija društvenog poduzetništva

Definicija	Obrazloženje	Ključni kriteriji	Izvor definicija		
			Nacionalni zakonodavni okviri	Nacionalne strategije i programi	Privatne robne marke/certifikati/etikete
Organizacijski fokus	Priznati specifičnost društvenog poduzeća kao pravne osobe koja djeluje na različitim područjima od općeg interesa	Fokus na društvenu misiju i posebna ograničenja u pogledu raspodjele dobiti i upravljanja	Belgija, Bugarska, Danska, Grčka, Francuska, Italija, Latvija, Luksemburg, Njemačka, Portugal, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Velika Britanija	Danska, Francuska, Grčka, Hrvatska , Irska, Latvija, Litva, Slovenija, Švedska, Velika Britanija	Finska, Njemačka, Poljska, Velika Britanija
Fokus na specifičnost sektora	Primijeniti donesene politike	Fokus na integraciju radnika u nepovoljnom položaju ili osoba s invaliditetom	Albanija, Belgija, Češka, Finska, Francuska, Grčka, Hrvatska , Mađarska, Litva, Luksemburg, Poljska, Portugal, Slovačka, Slovenija, Španjolska	Poljska	Austrija

Izvor: Europska komisija (2020)

Inicijativa za društveno/socijalno poslovanje³⁰ prema kojoj se karakteristike društvenih poduzeća temelje na ekonomskoj/poduzetničkoj, društvenoj i vlasničkoj/upravljačkoj dimenziji, društveno poduzeće vidi kao organizaciju:

- koja primarnu svrhu poslovanja vidi više u društvenom utjecaju, a manje u generiranju profita za vlasnike i dioničare
- koja dobit odnosno višak prihoda nad rashodima koristi uglavnom za postizanje svojih društvenih ciljeva
- kojom se upravlja na odgovoran, transparentan i inovativan način i koja uključuje sve važne dionike (prvenstveno zaposlenike i klijente) u samo poslovanje organizacije.

U Hrvatskoj se pojam *socijalno poduzetništvo* prvi put spominje u dokumentu "Program suradnje Vlade Republike Hrvatske i nevladinog, neprofitnog sektora" s ciljem poticanja mogućnosti zapošljavanja u neprofitnom sektoru i razvoja socijalnog kapitala kao bitne komponente društvenog razvoja³¹. Bez praktične primjene i s doslovnim prijevodom engleskog pojma „social

³⁰ <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/36684>, preuzeto 6.11.2020.

³¹ Šimleša, D., Puđak, J., Majetić, F., Bušljeta Tonković, A. Mapiranje novih obzora, Izvještaj o stanju društvenog poduzetništva u Hrvatskoj 2015. godine, Projekt iPRESENT 2015., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

entrepreneurship" ovaj dokument nije pomogao u profiliranju koncepta kao važnog i inovativnog poslovnog modela koji rješava različite društvene probleme. Umjesto toga, koncept se počeo povezivati isključivo s radom neprofitnog sektora i socijalne inkluzije i zapošljivosti marginalizirane skupine ljudi. Zbog toga se, usvajanjem Strategije za razvoj društvenog poduzetništva 2015-2020, usvojio i pojam *društveno poduzetništvo* koji ukazuje na značajno veći spektar mogućnosti djelovanja i čija je svrha promovirati primjenu poduzetničkih načela u svrhu unapređenja kvalitete života u zajednici i razvijanja DRUŠTVENE (ne samo socijalne) odgovornosti pojedinaca, grupa i organizacija. U tom kontekstu društveno poduzetništvo predstavlja poslovanje temeljeno na načelima društvene, okolišne i ekonomske održivosti, a stvorena dobit/višk prihoda nad rashodima u cijelosti ili većim dijelom ulaže se za dobrobit zajednice³². Tom definicijom naglašava se rješavanje različitih društvenih problema (od siromaštva, očuvanja planeta do nejednakosti u kvaliteti života) inovativnim načinima kombiniranja postojećih resursa³³.

Donesenom Strategijom za razvoj društvenog poduzetništva za razdoblje 2015.-2020. nastojalo se društvenom poduzetništvu dati vidljivost uspostavom i unapređenjem zakonodavnog, institucionalnog i financijskog okvira te promicati važnost obrazovanja za društveno poduzetništvo³⁴. Strategija definira devet kriterija za prepoznavanje društvenih poduzetnika od kojih su izdvojena ona koja najbolje naglašavaju distinkciju društvenih od tzv. tradicionalnih poduzeća:

- Društveni poduzetnik stvara novu vrijednost i osigurava financijsku održivost na način da u trogodišnjem razdoblju poslovanja najmanje 25% godišnjeg prihoda planira ostvariti ili ostvaruje obavljanjem svoje poduzetničke djelatnosti
- Društveni poduzetnik najmanje 75% godišnje dobiti, odnosno viška prihoda nad rashodima ostvarenog obavljanjem svoje djelatnosti, ulaže u ostvarivanje i razvoj ciljeva poslovanja, odnosno djelovanja
- Društveni poduzetnik u slučaju kada prestaje obavljati djelatnost, svojim općim aktima ima definiranu obvezu svoju preostalu imovinu³⁵, nakon pokrića obveza prema vjerovnicima i pokrića gubitka iz prethodnog razdoblja, prenijeti u vlasništvo drugog društvenog poduzetnika s istim ili sličnim ciljevima poslovanja ili u vlasništvo jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koja će je upotrijebiti za razvoj društvenog poduzetništva.

32 Strategija razvoja društvenog poduzetništva za razdoblje 2015. – 2020., Zagreb, travanj 2015.

33 Cvitanović, V. Društveno poduzetništvo kao izravan doprinos ekonomskom razvoju, Obrazovanje za poduzetništvo, Znanstveno stručni časopis o obrazovanju za poduzetništvo, Vol 8., NR Special issue, 2018.

34 Vojvodić, I., Šimić Banović, R. Analiza socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj s komparativnim osvrtom na regulatorni okvir, Pravni vjesnik : časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 35 No. 2, 2019.

35 Članski osnovni ili dodatni ulozi u zadrugama su imovina zadrugara i prestankom djelovanja se isplaćuju članovima/icama zadruga.

4.2. Zakonodavni okvir djelovanja društvenog poduzetništva

Jedna od značajnih predloženih mjera u Strategiji usmjerena je prema uspostavi i unapređenju zakonodavnog i institucionalnog okvira za razvoj društvenog poduzetništva. Međutim, niti do kraja 'mandata' ove Strategije, tj. do kraja razdoblja 2015.-2020. zakonodavni okvir nije uspostavljen pa je djelovanje društvenog poduzetništva i dalje određeno brojnim zakonima:

- Zakon o zadrugama (NN 36/95, NN 67/01, NN 12/02, NN 34/11, NN 125/13, NN 76/14, NN 114/18)
- Zakon o udrugama (NN 74/14, 70/17, 98/19)
- Zakon o zakladama i fondacijama (NN 36/95, NN 64/01, NN 106/18)
- Zakon o ustanovama (NN, 76/93, 29/97, 47/99, 35/08)
- Zakon o trgovačkim društvima (NN 152/11, NN 111/12, NN 68/13, NN 110/15, NN 40/19)
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 143/02, NN 33/05, NN 157/13, NN 152/14, NN 39/18)
- Zakon o javnoj nabavi (NN 90/11, NN 83/13, NN 143/13, NN 120/16)
- Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva (NN 29/02, NN 63/07, NN 53/12, NN 56/13, NN 121/16)
- Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (NN 174/04, 92/05, 2/07, 107/07, 65/09, 137/09, 146/10, 55/11, 140/12, 33/13, 148/13, 92/14, NN 121/17).

U Hrvatskoj postoji nekoliko pravnih oblika koji udovoljavaju kriterijima definicije društvenog poduzetništva (ekonomska, društvena i okolišna dimenzija), ali i kriterijima operativne definicije društvenog poduzetništva koju je donijela Europska unija (ekonomska/poduzetnička, društvena i vlasnička dimenzija):³⁶

- Udruge – baveći se društvenim poduzetništvom i relevantnim društvenim interesima poduzimanjem ekonomskih aktivnosti
- Zadruge – posebice socijalne zadruge, ali i druge zadruge koje ostvaruju društvene ciljeve i generiraju društvenu korist
- Poduzeća (najčešće j.d.o.o. i d.o.o.)– pokrenuta od strane udruga obavljajući značajne aktivnosti za opći interes, ali i poduzeća koja imaju društvenu misiju, a profit im predstavlja cilj za ostvarenje te misije
- Privatne fondacije koje ostvaruju društvene ciljeve poduzimanjem ekonomskih aktivnosti
- Ustanove – najčešće pokrenute od strane udruga koje djeluju na realizaciji aktivnosti za opći interes

36 Social enterprises and their ecosystem in Europe, Country report CROATIA, Luxembourg, 2019.

4.3. Praćenje aktivnosti društvenih poduzeća

Iako je upravo kreiranje registra društvenih poduzeća jedna od najznačajnijih mjera Strategije za razvoj društvenog poduzetništva 2015.2020., takav registar još uvijek ne postoji. Podaci o broju društvenih poduzetnika i područjima njihovog djelovanja mogu se pronaći u nekoliko različitih izvještaja proizašlih iz inicijativa istraživača koji se bave ovom tematikom od samih početaka razvoja društvenog poduzetništva u Hrvatskoj.

U istraživanju u sklopu projekta European Social Enterprise Monitor (ESEM) koji su 2020. godine pokrenuli Euclid Network, njezine članice (poput ACT Grupe u Hrvatskoj) i partneri, sudjelovalo je i 86 društvenih poduzeća iz Hrvatske. Najveći postotak društvenih poduzeća čine upravo društva s ograničenom odgovornošću (32%), 23% su udruge, 20% zadruge, a 11% čine jednostavna društva sa ograničenom odgovornošću. Ostali sudionici su ustanove, obrti, dionička društva, OPG-ovi i drugo.

Širu sliku o akterima društvenog poduzetništva u Hrvatskoj daje izvještaj *Social enterprises and their ecosystem in Europe – country report CROATIA za 2019. godinu*. Ovaj izvještaj prikazuje podatke svih dosadašnjih istraživanja o društvenom poduzetništvu u Hrvatskoj: Izvještaj o stanju društvenog poduzetništva u Hrvatskoj iz 2015. godine³⁷, istraživanje o utjecaju ACT Grupe (konzorcija društvenih poduzeća) iz 2017. i druge izvore poput registra neprofitnih udruga (fokussirajući se na one organizacije koje imaju registriranu gospodarsku djelatnost i u svom su statutu navele društveno poduzetništvo kao jednu od svojih fundamentalnih aktivnosti), aktivnosti organizacije CEDRA HR (Clustera za eko društvene inovacije i razvoj) koja je osigurala podatke o socijalnim zadrugama, te bazu podataka različitih ministarstava (analiza institucija koje se bave društvenim pitanjima te analiza poduzeća osnovanih od strane udruga i poduzeća koja se uklapaju u definiciju društvenih poduzeća). Iako izvještaj *Social Enterprises and their ecosystem in Europe – country report CROATIA* ne prikazuje konkretan broj poduzeća koji se, prema kriterijima Strategije razvoja društvenog poduzetništva u Hrvatskoj, ali i različitim definicijama ovog koncepta poslovanja, mogu nazvati društvenim poduzećima, izvještaj navodi sve aktere koji u zadnjih nekoliko godina rade na stvaranju pozitivnog društvenog i okolišnog učinka (Tablica 16):

37 Šimleša, D., Puđak, J., Majetić, F., Bušljeta Tonković, A. Mapiranje novih obzora, Izvještaj o stanju društvenog poduzetništva u Hrvatskoj 2015. godine, Projekt iPRESENT 2015., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Tablica 16: Struktura aktera društvenog poduzetništva u Hrvatskoj

Pravni oblik	2018.
Udruge s registriranom gospodarskom djelatnošću koje se bave društvenim poduzetništvom i provode različite aktivnosti od koristi za društvo (socijalna skrb, edukacija, briga za djecu, održivi razvoj, zaštita okoliša, zdravlje...)	346
Socijalne zadruge	25
Braniteljske socijalno – radne zadruge	35
Zadruge osnovane sa svrhom rješavanja društvenih problema	33
Fondacije u privatnom vlasništvu, koje provode aktivnosti od općeg interesa i ekonomske aktivnosti	5
Društvena poduzeća osnovana od strane udruga koje provode aktivnosti od općeg interesa (najčešće d.o.o. ili j.d.o.o)	50
Društvena poduzeća koje ostvaruju društvene ciljeve i djeluju kao neprofitne organizacije	10
Institucije osnovane od strane udruga koje provode aktivnosti od općeg interesa	15
Zaštitne radionice - ustanova ili trgovačko društvo koje zapošljava najmanje 51% osobu s invaliditetom na zaštitnim radnim mjestima	7
UKUPNO	526

Izvor: *Social enterprises and their ecosystem in Europe, Country report CROATIA, Luksemburg, 2019*

4.4. Poduzetnički ekosustav za djelovanje društvenih poduzeća

Broj nacionalnih i lokalnih potpornih institucija nije mali no njihovo djelovanje prema promociji i razvoju društvenog poduzetništva nije usklađeno. Iako je Ministarstvo rada i mirovinskog sustava bilo odgovorno za izradu Strategije za razvoj društvenog poduzetništva 2015.-2020., ono nije značajnije sudjelovalo u implementaciji mjera i aktivnosti donesenih Strategijom već je njihova implementacija, bez značajnije podrške, ostavljena organizacijama civilnog društva. U tablici 17 prikazane su Vladine, istraživačke, obrazovne i financijske institucije, te institucije iz civilnog sektora koje imaju značajnu ulogu u promoviranju društvenih poduzeća. Sve navedene institucije, poglavito mreže potpore, usmjeravaju svoje aktivnosti na pružanje mogućnosti umrežavanja društvenih poduzetnika, razvoj njihovih poslovnih vještina i pronalaženju potencijalnih izvora financiranja radi stvaranja financijske neovisnosti i samoodrživosti društvenih poduzetnika.

Tablica 17: Glavni akteri u poticanju razvoja društvenog poduzetništva

Područja potpore	Glavni akteri u poticanju razvoja društvenog poduzetništva
Donošenje zakonodavnih okvira i upravljanje EU sredstvima	• Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku • Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja • Ministarstvo hrvatskih branitelja • Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU • Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva • Hrvatski zavod za zapošljavanje • Vlade Republike Hrvatske
Istraživanje i edukacije	• Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (mapiranje društvenih poduzetnika u Hrvatskoj) • Visoko obrazovne institucije koje promoviraju društveno poduzetništvo u sklopu obrazovnog programa: • Studijski centar socijalnog rada pri Pravnom fakultetu u Zagrebu • Fakultet političkih znanosti Zagreb • Ekonomski fakultet u Osijeku • Ekonomski fakultet u Zagrebu • Fakultet organizacije i informatike Varaždin, • Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković" u Puli, • Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, • Veleučilište VERN u Zagrebu • Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta • Agronomski fakultet u Zagrebu • Pučko otvoreno učilište Velika Gorica • Centar tehničke kulture Rijeka
Mreže potpore	• ACT grupa, (Pokreni nešto svoje, U Zoni - Akcelerator za impact poduzetnike, Akademija poslovnih vještina i drugi potporni programi); Čakovec; https://act-grupa.hr • SLAP Udruga za kreativni razvoj (centar potpore za razvoj društvenog poduzetništva); Osijek; https://slap.hr • CEDRA Split - Cluster za eko-društvene inovacije i razvoj (podrška za postojeće i potencijalne društvene poduzetnike koja stvara i povezuje sustave podrške i izgradnje kapaciteta za eko-društveni razvoj); https://www.cedra.hr • Impact Hub Zagreb (različiti programi za poticanje društvenog poduzetništva: Hub Zagreb incubator, WISE - Women Innovators for Social Business in Europe, Social Impact Award, Investment Ready Program- Warm up; https://zagreb.impacthub.net • Centar za civilne inicijative; Zagreb; https://cci.hr • Laboratorij za društvene inovacije; Zagreb; https://hkckki.eu/project/sil • Pokreni ideju - udruga za promicanje socijalnih inovacija, Zagreb • Udruga O.A.Z.A, Zagreb; https://oazainfo.hr • Udruga za razvoj civilnog društva SMART; Rijeka; https://www.smart.hr
Financijske institucije	• Erste grupa – Inicijativa Korak po korak • Zagrebačka banka – Bankarstvo s društvenim utjecajem (<i>Social impact banking</i>) • Zadruga za etično financiranje, Zagreb; https://www.zef.hr • HBOR – Program donacija: "Pružimo znanje, potaknimo inicijative" (završen natječaj) • HAMAG – BICRO – pilot projekt BOND (podrška poduzetničkim potpornim institucijama u savjetovanju na području društvenog poduzetništva)

Izvor: *Social enterprises and their ecosystem in Europe, Country report CROATIA, Luksemburg, 2019.*

Koristan alat za oblikovanje javnih politika u području društvenog i inkluzivnog poduzetništva na činjenicama, a ne na pretpostavkama

The Better Entrepreneurship Policy Tool, OECD i European Commission – alat za ocjenu uspješnosti politika i poduzetničke okoline u području društvenog i inkluzivnog poduzetništva <https://betterentrepreneurship.eu/>

Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) i Europska komisija kreirali su 2020. godine metodologiju za vrednovanje progressa u razvoju društvenog i inkluzivnog poduzetništva u obliku *online* alata (*The Better Entrepreneurship Policy Tool*). Ovaj alat namijenjen je kreatorima politika i ostalim dionicima aktivnim na promicanju inkluzivnog i društvenog poduzetništva. U okviru procjene stanja u području inkluzivnog poduzetništva moguće je vrednovati utjecaj javnih politika na uključenost žena, mladih, nezaposlenih i migranata u poduzetničke aktivnosti. Posebna verzija alata razvijena je za vrednovanje utjecaja javnih politike na promociju i razvoj društvenog poduzetništva. Procjena stanja temelji se na sljedećim dimenzijama: poduzetnička kultura, strateški okvir, regulatorna rješenja, vještine, pristup financijskim sredstvima i umrežavanje.

U 2020. godini započeta je primjena ovog alata u zemljama Europske unije kroz stvaranje ključnih timova. U Hrvatskoj je tim u sastavu Slavica Singer i Julia Perić sa Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku; Davorka Vidović, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti; Dražen Šimleša, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Teo Petričević, ACT grupa pokrenula je primjenu ovog alata sa brojnim ekspertima iz različitih sfera relevantnih za društveno i inkluzivno poduzetništvo na lokalnoj i nacionalnoj razini (iz organizacija civilnog društva i akademske zajednice). Početni rezultati istraživanja ukazuju da je u društvenom poduzetništvu **najlošije ocijenjena dimenzija vezana uz regulatorni okvir i propise** i to zbog nerazumijevanja odgovarajućih pravnih oblika društvenih poduzeća, neprepoznavanja širokog spektra aktivnosti koje društvena poduzeća mogu provoditi i nedostatka suradnje s relevantnim dionicima u pripremi zakonodavnog okvira. **Najbolje ocijenjena dimenzija odnosi se na razvoj vještina društvenih poduzetnika** što se može zahvaliti sve većem broju edukativnih (i mentorskih) programa, integriranoj potpori društvenim poduzetnicima kroz *hubove* i poduzetničke inkubatore i značajnoj mogućnosti razmjene znanja i umrežavanja društvenih poduzetnika na konferencijama, webinarima i ostalim događajima.

U okviru inkluzivnog poduzetništva vrednuju se posebne mogućnosti poduzetništva za žene, mlade, nezaposlene i migrante. Početni rezultati korištenja ovog alata pokazuju da je u **poduzetništvu za žene** najslabije ocijenjena dimenzija regulatornog okvira, a najbolje raspoloživost vještina. U procjeni stanja u **poduzetništvu mladih i nezaposlenih** najslabije je ocijenjeno umrežavanje, a najbolje strateška dimenzija. Za **poduzetništvo migranata** najslabije je ocijenjena strateška dimenzija, a najbolje financijska podrška. Ovi početni rezultati vrednovanja upućuju na potrebu interveniranja u dimenzije najslabije ocijenjene, te su dobar putokaz odgovornima za javne politike kako ih oblikovati na činjenicama a ne pretpostavkama.

POZIV: pozivaju se svi zainteresirani na sudjelovanje u vrednovanju javnih politika relevantnih za razvoj društvenog i inkluzivnog poduzetništva u Hrvatskoj korištenjem alata Better Entrepreneurship Policy Tool. Na taj način možemo utjecati na nužne promjene javnih politika u cilju jačanja osvijestjenosti o značaju društvenog i inkluzivnog poduzetništva za gospodarski i društveni razvoj Hrvatske. Kontakt: Julia Perić, julia.peric@efos.hr ili Slavica Singer, singer@efos.hr.

4.5. Primjeri dobre prakse - značajni akteri društvenog poduzetništva

Nedostatak poticajnog okruženja, ali i odgovarajućeg financijskog, institucionalnog i pravnog okvira koči uspješniji razvoj društvenog poduzetništva u Hrvatskoj. No unatoč tome, mnoga društvena poduzeća uspješno rješavaju različite ekonomske i društvene prepreke i svojim poslovanjem, temeljenim na suradnji, solidarnosti i društvenoj odgovornosti, i dalje stvaraju značajne pozitivne promjene za cijelo društvo.

Zelena mreža aktivističkih grupa (ZMAG) (<https://www.zmag.hr>) je udruga koja okuplja organske vrtlare, praktičare primjenjivih tehnologija i ekološkog graditeljstva, dizajnere permakulture, istraživače pravednih socijalnih modela organizacije i ravnopravnih međuljudskih odnosa te ekološke aktiviste. Udruga ZMAG djeluje kao jedan od devet Centara znanja za društveni razvoj u Hrvatskoj, u području održivog življenja i razvoja permakulture. ZMAG već dvadeset godina radi na provedbi aktivnosti u područjima ekološke proizvodnje hrane i očuvanja sjemena, održivom gospodarenju otpadom, učenju o upotrebi obnovljivih izvora energije, izgradnji ekoloških i prirodnih kuća, zagovaranju i stvaranju

modela dobre ekonomije, odnosno sustava društvene i solidarne ekonomije. **ZMAG razvija i uvodi ekonomske modele temeljene na društvenoj solidarnosti i odgovornosti za osnaživanje održivog lokalnog razvoja i promociju dobre ekonomije.** Udruga je postala poznata kao inkubator za primjenu održivosti, pri čemu se posebno ističe izgradnja edukacijskog centra **Reciklirano imanje u Vukomeriću** koje je sjedište udruge i socijalno-edukacijski centar u kojem se razvija **socijalna održivost** (kroz njegovanje jednakopravnih odnosa među članovima i članicama udruge i prenošenje praktičnih ekoloških rješenja u lokalnu zajednicu), **ekološka održivost** (kroz obnovljive izvore energije, ekološko graditeljstvo, permakulturne vrtove, čuvanje bioraznolikosti, odgovorno gospodarenje vodom i otpadom), **ekonomska održivost** (osnivanje zadruge koja bi okupljala moguće proizvodno/profitne djelatnosti udruge - organska hrana, solarni kolektori, biodizel).

Omolab komunikacije d.o.o. (<https://www.omolab.com/o-nama/>) je laboratorij za vizualnu komunikaciju koji okuplja stručnjake i tvrtke iz različitih područja s ciljem razvoja komunikacijskih alata za one koji vide svijet drugačijim očima. OmoLab funkcionira kao društveno poduzeće čiji su komunikacijski alati besplatni za krajnjeg korisnika. Misija **OmoLaba** je pomoći u razumijevanju disleksije kao dara vizualnog razmišljanja te destigmatizirati disleksiju i potaknuti na ostvarenje iznimnog potencijala osoba s disleksijom kroz olakšavanje čitanja, učenja, rasta i razvoja u segmentima života za koje je čitanje bitno.

Razvijeni alati uključuju:

- **OmoType** sustav fontova oblikovanih i prilagođenih za osobe s disleksijom i drugim teškoćama čitanja. Više informacija i besplatno preuzimanje OmoType font sustava dostupni su na internetskoj stranici www.omotype.com.

- **OmoReader** mobilnu aplikaciju koja optimizira upotrebu OmoType pisma, te **olakšava, poboljšava i potiče čitanje kod osoba s disleksijom**. OmoReader aplikacija dostupna je besplatno za hrvatsko tržište, a može se preuzeti putem stranice www.omoreader.com. Aplikacija optimizira upotrebu pisma te pruža dodatne mogućnosti kao što su: rastavljanje riječi na slogove što olakšava ritam čitanja, postavljanje pozadinske linije za poboljšanje fokusa i praćenja retka, a animacijom te linije poboljšava se brzina čitanja. Kroz aplikaciju su dostupne i stotine besplatnih e-knjiga, od čega su 72 lektirna naslova, a zahvaljujući tehnologiji prepoznavanja teksta (OCR) moguće je uvesti i tekstove iz tiskanih publikacija.

Uz navedene alate, **OmoLab** producira grafike, postere i majice jedinstvenog vizualnog jezika kao povezane proizvode važne za izgradnju OmoLab branda, financiranje razvoja aplikacije i font sustava, ali i kao alat za osnaživanje pozicije osoba s disleksijom u društvu.

Hrvatski kišobran

Poduzeće **Hrvatski kišobran** (<https://hrvatskikišobran.com/hr/>) osnovano je prije 30 godina i trenutno obuhvaća proizvodnju nekoliko grupa proizvoda -

kišobrani, kabanice, kabanice za pse, vrećice za kupovinu i vrećice za školske papuče - s ciljem kontinuiranog razvoja novih proizvoda i ideja.

Uz stalni rast i razvoj te unapređenje poslovnih procesa poduzeće Hrvatski kišobran u stalnoj je suradnji s lokalnom zajednicom gdje kroz razne projekte ukazuju na velik značaj proizvodnje kao pokretača gospodarskog blagostanja (njegujući komunikaciju s vrtičarcima, osnovnoškolcima, srednjoškolcima i drugim zainteresiranim skupinama kojima na licu mjesta prikazuje proizvodne i poslovne procese). Suradnja s javnosti i otvorenost zajednici predstavlja temelj društvene odgovornosti i društvenog djelovanja poduzeća. Poduzeće Hrvatski kišobran zapošljava ranjive skupine ljudi, poput velikog broja bivših šivačica poduzeća Kamensko, a kroz razvoj brenda, potiče i suradnju s hrvatskim dizajnerima, promovira različite društveno korisne aktivnosti poput akcije "Kupujmo Hrvatsko" te pridonosi očuvanju i razvoju tradicijskih i umjetničkih vrijednosti.

5. IMIGRANTSKO PODUZETNIŠTVO³⁸

(Ružica Šimić Banović i Mirela Alpeza)

Prema podacima UN DESA, u svijetu je u 2019. godini gotovo 272 milijuna međunarodnih migranata³⁹ što je oko 3,5% svjetske populacije. Najveći broj useljenika nalazi se u Europi (81 milijun).⁴⁰ U Hrvatskoj je, prema definiciji UN-a, 12,5% useljenika, odnosno osoba koje su rođene izvan Hrvatske, među kojima je najviše onih koji su rođeni u Bosni i Hercegovini (preko 70% među useljenicima), te u Srbiji, Njemačkoj, Sloveniji i Sjevernoj Makedoniji.⁴¹ Početkom 2019. u 27 država članica Europske unije živjelo je 21,8 milijuna stanovnika koji nemaju državljanstvo EU, većina useljenika nalazila se u Njemačkoj, Italiji, Francuskoj i Španjolskoj. Stanovništvo navedenih zemalja čini 58% ukupnog stanovništva EU, a u istima je čak 71% ukupnog broja useljenika u EU.⁴² Prema kriteriju državljanstva Hrvatska je među zemljama s najmanjom imigracijom u EU. U Hrvatskoj je tek 6,4 useljenika na 1000 stanovnika⁴³, a prisutan je kontinuirani negativni migracijski saldo koji je posebno pojačan nakon ulaska Hrvatske u EU⁴⁴.

Migrantski poduzetnik⁴⁵ je vlasnik poduzeća koji je rođen izvan zemlje u kojoj posluje, a cilj mu je generirati novu vrijednost kroz stvaranje ili ekspanziju gospodarske aktivnosti. Istraživanja u razvijenim zemljama su pokazala da imigranti imaju izraženiji poduzetnički duh od lokalnog stanovništva, stvaraju nova tržišta i uočavaju prilike koje često domaći poduzetnici ignoriraju te da značajno doprinose ekonomskom rastu i inovacijama. Recentna analiza pokazuje da u SAD-u useljenici čine oko 15% radne snage, a čak je 80% veća vjerojatnost u odnosu na domaće stanovništvo da postanu poduzetnici. Stoga ih se s razlogom smatra kreatorima poslova i neutemeljeno komunicira ideja o oduzimanju poslova lokalnom stanovništvu⁴⁶.

Utjecaj migrantskog poduzetništva na gospodarstvo još uvijek je nedovoljno istražen, međutim brojni pokazatelji upućuju na pozitivan utjecaj na nacionalnu ekonomiju. Budući da se velik broj europskih i svjetskih država suočava s negativnim prirodnim prirastom i starenjem stanovništva, što za posljedicu ima kronični nedostatak radne snage, migrantska populacija je jedno od mogućih rješenja za ovaj ekonomski problem. „Oživljavanje“ gotovo zaboravljenih

38 Priprema i realizacija poglavlja o imigrantskom poduzetništvu omogućena je zahvaljujući potpori Sveučilišta u Zagrebu projektu "Institucionalna potpora stranim poduzetnicima u Hrvatskoj: socioekonomski i pravni aspekti" provedenom u 2020. godini.

39 Prema definiciji UN DESA međunarodni migrant je osoba koja živi u zemlji u kojoj nije rođena. <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp>

40 UN DESA (2019). International Migrant Stock, September 2019 https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationStock2019_TenKeyFindings.pdf

41 UN DESA (2019). International Migrant Stock – Country Profile: Croatia <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/countryprofiles.asp>

42 Eurostat (2020) – Migrant population https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_21.8_million_non-EU-27_citizens_living_in_the_EU-27_on_1_January_2019

43 Podatak za 2018. prema Eurostat (2020). Migration and migrant population statistics. May 2020 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics

44 DZS (2020) – Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2019. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-02_01_2020.htm

45 EESC (2012). The contribution of migrant entrepreneurs to the EU. <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/contribution-migrant-entrepreneurs-economy>

46 Azoulay, P. i dr. (2020). Immigration and Entrepreneurship in the United States. <https://www.nber.org/papers/w27778>, preuzeto 10.11.2020.

zanata, dodatna potražnja za robama i uslugama, nova ulaganja, kreiranje novih radnih mjesta i povezivanje globalnih tržišta, nusprodukti su poduzetničke inicijative migrantske populacije koji značajno doprinose gospodarskom razvoju. Osim ekonomskog rasta, migrantsko poduzetništvo olakšava integraciju migranata unutar nove društvene zajednice, otvara nove mogućnosti za društveno djelovanje te pridonosi harmonizaciji odnosa s lokalnim stanovništvom. Započinjanje poduzetničkog projekta u novom društvenom okruženju, veliki je izazov za migrante. Osim jezične barijere, migranti se suočavaju s birokratskim poteškoćama i nedostatkom znanja o zakonskim regulativama i dobrim praksama. Ono što im je potrebno je *savjetovanje po mjeri*, suradnja s društvenim poduzetnicima i ljudima iz različitih poslovnih sektora radi stjecanja potrebnih znanja te informiranja o dobrim praksama.⁴⁷

5.1. Problemi imigrantskih poduzetnika u Hrvatskoj

Dosadašnje studije⁴⁸ sugeriraju rastući potencijal imigrantskog poduzetništva u Hrvatskoj, ali i iznimno otporne formalne i neformalne prepreke. Na veliki potencijal imigrantskog poduzetništva kao generatora zaposlenosti ukazuju podaci prema kojima je udio samozaposlenih osoba rođenih izvan EU sa zaposlenicima u 2018. u Hrvatskoj iznosio 51,1% u odnosu na primjerice Ujedinjeno Kraljevstvo gdje je taj udio svega 13,7%⁴⁹. Formalne barijere uključuju one koje su podjednako važne i štetne za domaće i strane poduzetnike poput administrativnog opterećenja, nepredvidivih poreznih propisa i pretjerano strogih propisa o zapošljavanju, što već dugi niz godina potvrđuju i rezultati međunarodnih istraživanja⁵⁰ u kojima sudjeluje Hrvatska (*GEM, Doing Business*, Izvješće o globalnoj konkurentnosti). Značajne su i prepreke specifične za poduzetnike useljenike kao što su nedostatak jasnih uputa i zahtjeva za obavljanje poslova za strance i neadekvatna primjena postojećih pravila. Državljeni zemalja koje nisu članice EU-a kontinuirano se suočavaju s problemima izdavanja radne dozvole te diskriminirajućih uvjeta kod osnivanja poduzeća (Tablica 18).

47 Bužinkić Emina i dr. (2017). *MIGRENT – migrant (social) entrepreneurship as a tool of socio-economic emancipation of migrants*, Centar za mirovne studije, Zagreb

48 Bužinkić, E. i dr. (2017). *MIGRENT – migrant (social) entrepreneurship as a tool of socio-economic emancipation of migrants*, Centar za mirovne studije, Zagreb

Čapo, J. (2019). Economic Activities and Agency of "Love-Driven" International Migrants in the City of Zagreb. u Rajković Iveta, M., Kelemen, P., Župarić-Ilić, D. (ur.). *Contemporary Migration Trends and Flows on the Territory of Southeast Europe*. Filozofski fakultet, Zagreb, 195-212

Čapo, J. i Kelemen, P. (2018). *The City and International Migrants*. Institute of ethnology and Folklore research, Zagreb
Šimić Banović, R., Alpeza, M., Brzozowski, J. (2019), Immigrant Entrepreneurship in Croatia: Exploring Its Potential, (Rising) Barriers and Integration Patterns (September 1, 2019). Available at SSRN-u: <https://ssrn.com/abstract=3528132>

49 OECD/European Union (2019), *The Missing Entrepreneurs 2019: Policies for Inclusive Entrepreneurship*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3ed84801-en>

50 Više informacija u poglavlju 6 o okruženju sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj.

Tablica 18: Najveći izazovi u poslovanju imigrantskih poduzetnika u Hrvatskoj

	Ključne formalne barijere	Ključne neformalne barijere
Poduzetnici iz slabije razvijenih zemalja koje nisu dio EU	• Dugotrajne procedure dobivanja azila (u slučaju da je primjenjivo)	• Percepcija da imigranti predstavljaju sigurnosnu prijetnju • Percepcija da imigranti očekuju socijalnu pomoć i da predstavljaju isključivo financijsko opterećenje za državu • Neznanje
Poduzetnici iz razvijenih zemalja koje nisu dio EU	• Sporo i nedovoljno transparentno izdavanje radnih dozvola • Visok iznos temeljnog kapitala (10x ili 200x viši nego za EU / domaće poduzetnike, ovisno o pravnom obliku poslovnog subjekta) • Obveza zapošljavanja 3 hrvatska građanina • Netransparentne i dvostruke procedure kod različitih tijela javne uprave	
EU poduzetnici	• Nedostupnost informacija na engleskom jeziku	• Diskriminacija po raznim osnovama (porijeklo, spol, dob, LGBT) • Zatvorenost opće populacije i donositelja javnih politika prema strancima
Domaći poduzetnici	• Administrativne prepreke • Slaba učinkovitost javne • Nepredvidiva porezna regulativa • Visoko porezno opterećenje i parafiskalni nameti • Restriktivno radno zakonodavstvo • Nedostajuća i neodgovarajuća radna snaga • Raširenost korupcije	• Manjak poduzetničkog duha • Nerazumijevanje poduzetništva

Izvor: Šimić Banović, R., Škokić, V., Alpeza, M. (2021 – u pripremi). *Informal networks among immigrant entrepreneurs: Case of Croatia*. u Polese, A. (eds.): *Migration, Labour Mobility and Precariousness: Why informality ends up replacing and supplementing the state for the invisible and the vulnerable*. London: Palgrave

Dodatno, neformalne prepreke često predstavljaju nepremostiv problem poduzetnicima iz manje razvijenih zemalja. Neznanje i predrasude lokalnog stanovništva⁵¹ u kombinaciji s vrlo ograničenom otvorenosti prema drugim etničkim skupinama obeshrabruju njihove poduzetničke inicijative i ostavlja ih prepuštenim samo (vrlo ograničenim) mrežama njihovih osobnih kontakata. Te neformalne mreže ključne su za njihov opstanak i razvoj poslovanja jer kroz njih nastoje kompenzirati nedostatke formalnih institucija hrvatskog poslovnog okruženja te im služe i za funkcioniranje u privatnoj sferi života u Hrvatskoj. Imigrantski poduzetnici ističu pouzdane lokalne partnere (odvjetnike, knjigovođe, javne bilježnike, konzultante i dr.) kao svojevrsnu ekstenziju tih mreža useljenika⁵².

Imigrantski poduzetnici naglašavaju da u osnivanju i razvoju svoga poslovanja uglavnom nisu imali institucionalnu potporu javne administracije na lokalnoj i nacionalnoj razini. Prva prepreka najčešće je nedostatak službenih informacija na engleskom jeziku te nedovoljno znanje engleskog jezika u institucijama neizbježnim za poslovanje u Hrvatskoj. Dodatno, u slučaju nerezidenata Europskog gospodarskog prostora, nekoliko je dodatnih prepreka kod osnivanja poduzeća: prva, financijski kapital jer je propisano da temeljni kapital treba prelaziti iznos od 100.000 kn; druga, obaveza zapošljavanja najmanje tri hrvatska državljana; a treća prepreka očituje se u određivanju minimalnog iznosa bruto plaće osnivača tvrtke koja treba iznositi najmanje visinu prosječne bruto isplaćene plaće u Republici Hrvatskoj⁵³. Jedina pozitivna promjena za državljane trećih zemalja, nastala temeljem inicijative nizozemskog poduzetnika Jana de Jonga, je uvođenje viza za digitalne nomade koja im omogućava neometan produženi boravak u Hrvatskoj u slučaju obavljanja posla putem komunikacijskih tehnologija za tvrtku koja nije registrirana u RH⁵⁴.

5.2. Inicijative u cilju edukacije i integracije imigrantskih poduzetnika

Imigrantski poduzetnici koji posluju u Hrvatskoj neprestano ukazuju na nedostatnu institucionalnu potporu u nizu aspekata njihovog boravka i poslovanja. Istovremeno je poznato da migranti imaju najviše koristi od inicijativa koje im pružaju sveobuhvatnu potporu za osnivanje i razvoj poslovanja (edukaciju o poslovanju, učenje jezika, umrežavanje te administrativne, pravne i druge savjete)⁵⁵. U Hrvatskoj je u 2019. pokrenuto nekoliko inicijativa čiji je cilj učinkovita integracija migrantskih poduzetnika. Aktivnosti predviđene tim projektima su tijekom 2020. prilagođene epidemiološkoj situaciji i preporukama nadležnih tijela.

Centar za mirovne studije – CMS (www.cms.hr) niz je godina aktivan u Hrvatskoj u pružanju potpore pri integraciji državljana trećih zemalja od kojih su neki postali ili planiraju postati poduzetnici. Impact HUB prepoznat je u Hrvatskoj po pružanju usluga edukacije za potencijalne i postojeće imigrantske poduzetnike. CMS i Impact HUB dio su mreže sedam partnerskih institucija

51 Čak se 81% građana Hrvatske smatra nedovoljno informiranim o imigracijskim i integracijskim temama, a samo 11% građana Hrvatske vidi imigraciju više kao priliku nego kao problem za svoju zemlju. Istraživanje se odnosi na integraciju imigranata koji su porijeklom van država članica EU.

EC – European Commission (2018). Special Eurobarometer 469 – Integration of immigrants in the European Union. April 2018 <https://ec.europa.eu/index.cfm?ResultDoc=download&DocumentKy> preuzeto 9.11.2020.

52 Šimić Banović, R., Škokić, V., Alpeza, M. (2021 - u pripremi). Informal networks among immigrant entrepreneurs: Case of Croatia. u Polese, A. (eds.): Migration, Labour Mobility and Precariousness: Why informality ends up replacing and supplementing the state for the invisible and the vulnerable. London: Palgrave

53 Zakon o strancima (NN 130/2011, 74/2013, 69/2017, 46/2018, 66/2019), čl. 78

54 <https://www.vecernji.hr/vijesti/hrvatska-uvodi-vize-za-digitalne-nomade-iz-cijelog-svijeta-1455933>

55 Solano, G. i Xhani, A. (2020). Reaching out to the most vulnerable group among migrant entrepreneurs – Handbook. MEGA http://migrant-entrepreneurship.eu/.../MEGA_Handbook-3.pdf

koje provode projekt **BEST – Boosting Entrepreneurial Skills as a Tool for Integration of Migrants to Labour Market**⁵⁶. Projekt se provodi od veljače 2019. u Austriji, Sloveniji, Italiji i Hrvatskoj s ciljem učinkovite integracije migranata na tržište rada kroz pružanje potrebnih poduzetničkih vještina. U projekt BEST uključeno je više od 50 polaznika⁵⁷ koji su potencijalni migrantski poduzetnici. U skladu s ciljevima projekta polaznici aktivno rade na razvijanju vlastitih ideja koje bi im omogućile financijsku stabilnost, ali i doprinos zajednici u kojoj žive. Osim navedene edukacije o društvenom poduzetništvu namijenjene državljanima trećih zemalja, u projektu su planirani i "Train the Trainer" tečajevi na temu imigrantskog (društvenog) poduzetništva koji će se provoditi online. Isti su namijenjeni predstavnicima organizacija civilnog društva, institucijama, i tvrtkama koje imaju iskustvo zapošljavanja državljana trećih zemalja. Planirani završetak projekta je krajem 2020.

Projekt Migrant Talent Garden⁵⁸ pokrenut je 2019. u Grčkoj, Latviji, Litvi, Bugarskoj i Hrvatskoj. Namijenjen je podršci mladim migrantima s ciljem razvoja i provedbe njihovih poslovnih ideja. U Hrvatskoj ga provodi ZIP – Zagrebački inkubator poduzetništva. U 2020. godini provode se radionice namijenjene razvijanju eko sustava s partnerskim organizacijama, a treninzi i mentoriranja polaznika predviđeni su od veljače 2021.

Projekt TASKFORCOME⁵⁹ – Transnational Action to advance Skills and competences FOR COmmunity engagement and social Migrants Entrepreneurship initiatives in the Central Europe provodi 12 partnerskih institucija u 5 zemalja. U Hrvatskoj su partnerske institucije CEDRA, Split i Grad Split. Cilj projekta je osvještavanje građana grada Splita o potrebama razvoja poduzetništva. Aktivnosti Grada Splita uključuju realizaciju pilot projekta otvaranja i opremanja Inkubatora kreativnih industrija u Domu mladih, organiziranje edukacija za lokalne poduzetnike i poduzetnike iz trećih zemalja, osmišljavanje i provedbu programa obuke i mentorstva te izradu Akcijskog plana za razvoj poduzetništva na području Grada Splita. Projekt je započet u ožujku 2019. s predviđenim trajanjem od 30 mjeseci. Osim analize postojećeg stanja, za migrantske je poduzetnike organiziran tjedni 'one stop shop' u cilju umrežavanja i pružanja podrške njihovom poslovanju⁶⁰.

Projekt SEE ME IN – Social Entrepreneurship as an Enabling environment for Migrants' Employment and Integration⁶¹ provodi 10 partnerskih organizacija u 5 zemalja u razdoblju od rujna 2019. do ožujka 2022. s ciljem jačanja poduzetništva među imigrantima u Središnjoj Europi. U Hrvatskoj ga provodi ACT grupa. U 2019. godini provedeno je istraživanje o stanju migrantskog poduzetništva u Hrvatskoj koje je služilo kao priprema za sljedeću fazu projekta – edukaciju i umrežavanje sudionika. Očekivani rezultati projekta su zajednička regionalna Strategija razvoja poduzetništva imigranata, participativna platforma s edukacijskim modulima i alatima za poduzetnike (digitalni hub, promocija poduzetnika) te povezivanje polaznika projekta.

56 <https://www.facebook.com/project.BEST.amif/>, preuzeto 2.11.2020.

57 Dojmovi polaznika prikazani su u videu <https://www.youtube.com/watch?v=ZqYcvlFZ4Fg>, preuzeto 2.11.2020.

58 <https://startbusiness.today/>, preuzeto 2.11.2020.

59 <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/TASKFORCOME.html>, preuzeto 2.11.2020.

60 <https://www.total-croatia-news.com/business/46670-one-stop-shop>, preuzeto 20.11.2020.

61 Više informacija dostupno je na <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/SEE-ME-IN-.html>, preuzeto 20.11.2020.

„Imigrantsko poduzetništvo u Hrvatskoj“

CEPOR, Zagreb, Okrugli stol, 5. veljače 2019.

U svrhu promocije potencijala imigrantskog poduzetništva i identifikacije barijera koje otežavaju njegov razvoj, CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva organizirao je početkom 2019. okrugli stol o imigrantskom poduzetništvu. Na okruglom stolu istraživački i *policy* kontekst imigrantskog poduzetništva u Hrvatskoj i Europskoj uniji prezentirali su *Jan Brzozowski* s Krakow University of Economics iz Poljske, *Sara Kekuš* iz Centra za mirovne studije i *Mirela Alpeza* iz CEPOR-a / Ekonomskog fakulteta u Osijeku. U sklopu okruglog stola *Ružica Šimić Banović* s Pravnog fakulteta u Zagrebu vodila je panel diskusiju poduzetnika imigranata koji su pokrenuli poduzetničku aktivnost u Hrvatskoj na kojoj su sudjelovali *Hermes Arriaga Sierra* iz Meksika (Impact Hub), *Prince Soniyiki* iz Nigerije (African Cuisine & Bar) i *Mirela Rus* iz Rumunjske (Break Time Nautical Bracelets). Sudionici okruglog stola složili su se da imigrantsko poduzetništvo u Hrvatskoj karakterizira rastući potencijal, ali i brojne barijere. Na temelju prezentacija, diskusije, dodatno provedenih intervjua i analize sekundarnih izvora, definirane su sljedeće preporuke:⁶²

Preporuke provedive u kratkom i srednjem roku:

1. Sve upute vezane uz osnivanje poduzeća i sve aspekte poslovanja na nacionalnoj i lokalnoj razini trebaju biti dvojezične - na hrvatskom i na engleskom jeziku
2. Upute držati aktualnim i u skladu sa važećim propisima
3. Osigurati na ključnim kontakt mjestima referente koji govore engleski jezik
4. Organizirati *one-stop-shop* za osnivanje poduzeća za strane državljane
5. Ubrzati i olakšati proces izdavanja radnih dozvola i druge neophodne dokumentacije
6. Osigurati pouzdano statističko praćenje imigrantskog poduzetništva u Hrvatskoj
7. Promovirati tečajeve hrvatskog jezika kao vid dodatne podrške za integraciju u društvo
8. Omogućiti stranim poduzetnicima mentorske sastanke s hrvatskim poduzetnicima
9. Uključivanje imigrantskih poduzetnika u udruženja poduzetnika i Hrvatsku gospodarsku komoru
10. Pokrenuti kvartalni *newsletter* na engleskom i hrvatskom jeziku s informacijama za poduzetnike početnike i one koji već razvijaju poslovnu aktivnost
11. Organizirati edukaciju za poduzetnike početnike na engleskom jeziku

62 Preporuke su u cijelosti preuzete iz policy osvrta: Oberman, M., Šimić Banović, R.: "Imigrantsko poduzetništvo u Hrvatskoj / Immigrant entrepreneurship in Croatia", CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva, Zagreb, 2019. Pripremljene su na temelju prezentacija, diskusije na Okruglom stolu o imigrantskom poduzetništvu, dodatno provedenih intervjua i analize sekundarnih izvora.

Preporuke provedive u dužem roku:

12. Senzibilizirati širu javnost i donositelje javnih politika o važnosti i potencijalu imigrantskog poduzetništva: objektivno informirati o nužnosti razvoja povoljnijih prilika i poticaja za imigrantske poduzetnike uz naglašavanje pozitivnih aspekata za društvo.
13. Kontinuirano olakšavati proces integracije poduzetnika imigranata kroz aktivnosti relevantnih institucija (HGK, HOK, HAMAG BICRO, organizacije civilnog društva...).
14. Osigurati bolju koordinaciju organizacija koje provode projekte podrške imigrantskom poduzetništvu u cilju postizanja sinergijskih učinaka.

6. Okruženje sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj *(Petra Mezulić Juric)*

Mala i srednja poduzeća djeluju u kompleksnom okruženju u kojemu se isprepliću politike, zakonska rješenja, programi i institucionalna infrastruktura. Kvaliteta poduzetničkog okruženja ovisi upravo o efikasnosti zakonodavnog i institucionalnog okvira vezanog uz sektor malih i srednjih poduzeća. Zbog toga su u analizi poduzetničkog okruženja fokusi na konzistentnost politika, implementaciji donesenih odluka na razini državnih institucija, kvaliteti i postojanosti regulatornog okruženja kao i raspoloživosti podrške sektoru malih i srednjih poduzeća.

6.1. Politike i programi relevantni za razvoj malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj

U nastavku su navedene aktualne politike i programi kojima se regulira razvoj sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj:

Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013. – 2020., iz 2013. godine, čiji je cilj povećanje konkurentnosti malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj kroz poboljšanje ekonomske uspješnosti, poboljšanje pristupa financijama, promociju poduzetništva, poboljšanje poduzetničkih vještina, te poboljšanje poslovnog okruženja;

Strateški plan Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta⁶³ za razdoblje 2019. – 2021. godine, iz 2018. godine, temelji se na viziji oblikovanja konkurentnijeg tržišnog gospodarstva i stvaranja povoljnijeg poduzetničkog okruženja. Odredbe Strateškog plana nalažu provedbu analize učinaka opterećenja poreznog zakonodavstva na mala i srednja poduzeća, te prilagodbu zakonodavstva u skladu s preporukama EU o poreznim olakšicama i izuzećima za mala i srednja poduzeća;

Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014. – 2020., iz 2014. godine, čiji je cilj postizanje usklađenosti i umreženosti javnih politika, poboljšanje sustavne podrške poduzetništvu žena kroz cjelokupnu institucionalnu infrastrukturu, te promocija poduzetništva žena. U svrhu provedbe Strategije definiran je **Akcijski plan za provedbu Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014.-2020.**, iz 2014. godine;

Strategija razvoja klastera u Republici Hrvatskoj 2011.-2020., iz 2011. godine, čiji je cilj unapređenje upravljanja hrvatskom klsterskom politikom, jačanje klastera i klsterskih udruženja, poticanje inovacija i transfera novih tehnologija, osvajanje novih tržišta i internacionalizacija klastera, te jačanje znanja i vještina za razvoj klastera;

Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine, čiji je cilj stvoriti poticajno okruženje za razvoj društvenog poduzetništva u Hrvatskoj;

⁶³ Od 22. srpnja 2020. godine, djeluje kao Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja sukladno statusnim promjenama definiranim člankom 34. i člankom 35. Zakona o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave („Narodne novine”, broj 85/20).

Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj 2014. – 2020., u kojoj je, kao jedna od strateških aktivnosti navedeno i poticanje poduzetništva i samozapošljavanja te razvoj socijalnog poduzetništva. Ove strateške aktivnosti planiraju se ostvariti prvenstveno poticanjem obrazovanja za postizanje potrebnih kompetencija za zapošljavanje i samozapošljavanje, poticanjem poduzetničkih projekata, poticanjem socijalnih zadruga koje zapošljavaju osobe s umanjenom radnom sposobnošću i/ili pružaju pomoć osobama u nepovoljnim osobnim, gospodarskim, socijalnim i drugim okolnostima, te poticanjem projekata ženskog poduzetništva, poduzetništva mladih, Roma i invalidnih osoba;

Strategija poticanja inovacija Republike Hrvatske 2014. –2020., iz 2014. godine, kojom se nastoji izgraditi učinkovit inovacijski sustav te unaprijediti zakonodavni i fiskalni okvir, utvrditi način komunikacije i modele suradnje između javnog, znanstveno-istraživačkog i poslovnog sektora u cilju razvoja novih proizvoda, usluga, poslovnih procesa i tehnologije, te način primjene rezultata znanstveno-istraživačkog rada u gospodarstvu i društvu u cjelini;

Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.–2020. koji predviđa potpore za poduzetništvo i stvaranje novih radnih mjesta u ruralnim područjima kao mjere koje mogu utjecati na zadržavanje mladih ljudi i aktivnog ruralnog stanovništva te dugoročno postići povratak onih koji su napustili ruralna područja;

Akcijski plan za administrativno rasterećenje gospodarstva za 2020. godinu, kojim se kroz deset mjera optimizacije i digitalizacije administrativnih postupaka planira administrativno rasteretiti gospodarstvo za 686,6 milijuna kuna⁶⁴;

EUROPA 2020. – Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast je pokrenuta 2010. godine i predstavlja strateški okvir za sve članice EU. Europa 2020. predviđa ostvarivanje pet glavnih ciljeva Europske unije do kraja 2020. koji uključuju zaposlenost, istraživanje i razvoj, klimatske promjene / energiju, obrazovanje, socijalnu uključenost i smanjenje siromaštva. U cilju ostvarenja ciljeva strategije Europa 2020. zemlje članice planiraju reforme na nacionalnoj razini, te definiraju vlastite nacionalne ciljeve u svakom od navedenih područja kroz Program stabilnosti / konvergencije i Nacionalni program reformi. Napredak u ostvarenju ciljeva strategije Europa 2020. potiče se i prati u okviru Europskog semestra, godišnjeg ciklusa koordinacije ekonomskih i proračunskih politika Europske unije.

Nacionalni program reformi 2020., predviđa mjere od posebnog značaja za provedbu strukturnih reformi s ciljem ostvarivanja gospodarskog rasta i potrebne demografske obnove u Hrvatskoj. Mjere koje će najviše utjecati na sektor malih i srednjih poduzeća, odnose se na

64 Cilj Akcijskog plana je unaprijediti regulatorno okruženje provedbom deset mjera optimizacije i digitalizacije administrativnih postupaka: optimizacija i digitalizacija postupka ostvarivanja prava u okviru mjera aktivne politike zapošljavanja, digitalizacija postupka evidencije podataka iz mirovinskog osiguranja, elektroničko podnošenje zahtjeva za ostvarivanje prava iz mirovinskog osiguranja, digitalizacija postupka povrata isplaćenih naknada plaća za vrijeme privremene nesposobnosti/spriječenosti za rad, uspostava jedinstvene platforme za plaćanje obveznih naknada, pojednostavljenje administrativnih zahtjeva za rad na izdvojenom mjestu rada (rad u prostoru koji nije prostor poslodavca ili rad kod kuće), digitalizacija postupka ishoda uvjerenja da se ne vodi kazneni postupak za pravne osobe, uspostava elektroničke komunikacije između pravnih osoba i sudova, digitalizacija podnošenja zahtjeva za jednostavno priključenje na mrežu električne energije i uvođenje digitalizirane građevinske knjige e-Građevinski dnevnik. Izvor: Akcijski plan za administrativno rasterećenje gospodarstva 2019, Vlada Republike Hrvatske, str. 1, dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/2020/Travanj/227%20sjednica%20VRH//227%20-%203%20Akcijski%20plan%20za%20administrativno%20rastere%C4%87enje%20gospodarstva%202020.docx>, preuzeto 2.11.2020.

unaprijeđenje poslovnog okruženja, kreiranje povoljnijih uvjeta za poticanje ulaganja u Hrvatsku te osiguravanje održivosti javnih financija.

Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014. - 2020. je temeljni programski dokument kojim se provodi kohezijska politika Europske unije. Svrha ovog programskog dokumenta je stimuliranje gospodarskog rasta i stvaranje novih radnih mjesta kroz poticanje ulaganja u infrastrukturne investicije (u područjima prometa, energetike, zaštite okoliša, ICT-a) i pružanje potpore razvoju poduzetništva i istraživačkih djelatnosti.

Praćenje implementacije strateških dokumenata u praksi je znatno otežano, budući da njihovo donošenje nije praćeno izradom akcijskih godišnjih planova.

Kvalitetu i usklađenost nacionalnih politika i programa u Hrvatskoj sa smjernicama Europske unije, te njihovu djelotvornost u stvaranju stimulirajuće okoline za mala i srednja poduzeća moguće je analizirati kroz rezultate tri istraživanja: *SBA Fact Sheet*, *Global Entrepreneurship Monitor (GEM)* i *Doing Business*.

SBA Fact Sheet je godišnje izvješće Europske unije koje analizira promjene u trendovima u regulatornom okruženju te prati usklađenost nacionalnih regulatornih okvira relevantnih za sektor malih i srednjih poduzeća zemalja članica Unije sa smjernicama definiranim u *Small Business Act of Europe*⁶⁵. *Small Business Act* predstavlja sveobuhvatni okvir za definiranje politike Europske unije prema sektoru malih i srednjih poduzeća. Promicanjem poduzetništva i usvajanjem načela „*Think small first*“ u kreiranju zakonodavnog okvira pridonosi jačanju konkurentnosti malih i srednjih poduzeća. Područja analize *SBA Fact Sheet* izvješća su: Poduzetništvo, Druga šansa, Prvo misliti o malima - *Think Small First*, Agilnost uprave, Državna pomoć i javna nabava, Pristup financijskim sredstvima, Jedinstveno tržište, Vještine i inovacije, Okoliš i Internacionalizacija.

Prema izvješću ***SBA Fact Sheet*⁶⁶ 2019**, rezultati za Hrvatsku upućuju na male pomake u odnosu na 2018. godinu s ukupno šest od deset pokazatelja koji su slabiji od EU prosjeka. Najlošije rezultate, koji su ujedno ispod EU prosjeka, Hrvatska je ostvarila u području Poduzetništvo, Druga šansa, Pristup financijskim sredstvima, Jedinstveno tržište te Vještine i inovacije, dok je rezultat na području Agilnost uprave najlošiji među zemljama članicama. Najbolje rezultate u 2019. godini, Hrvatska je ostvarila na područjima Internacionalizacija (nalazi se na trećem mjestu u EU) i Okoliš (iznad prosjeka EU). Rezultati Izvješća upućuju na nužnost provođenja reformi na područjima gdje su ostvareni iznimno loši rezultati, kako bi se unaprijedilo poduzetničko okruženje u Hrvatskoj.

GEM istraživanje prati kvalitetu poduzetničkog okruženja čija struktura je definirana s devet komponenti (pristup financijskim sredstvima, vladine politike, vladini programi, poduzetničko obrazovanje, transfer istraživanja i razvoja, otvorenost domaćeg tržišta, fizička infrastruktura, profesionalna i komercijalna infrastruktura, kulturne i društvene norme). Od 2002. godine, otkada se provodi *GEM* istraživanje u Hrvatskoj, vladine politike vezane uz sektor malih i srednjih poduzeća ocijenjene su kao izrazito ograničavajuće za njegov razvoj. U 2019. godini ocjene vladinih politika prema regulatornom okviru su porasle na 2,69 u odnosu na 2,1 u 2018. godini. Ocjene politike prema potporama poduzetničkoj aktivnosti također su porasle s 2,82 u 2018. na 3,17 u 2019. godini (Tablica 19). Ocjene obje komponente poduzetničke okoline ispod su prosjeka EU zemalja, sudionica *GEM* istraživanja.

65 Izvor: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:EN:PDF>, preuzeto 2.11.2020.

66 *SBA Fact Sheet* 2019 – Croatia, European Commission, <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/38662/attachments/5/translations/en/renditions/native>, preuzeto 2.11.2020.

Tablica 19: Ocjena vladinih politika u 2018. i 2019. godini*

	2018.		2019.	
	EU prosjek	Hrvatska	EU prosjek	Hrvatska
Politike potpore poduzetničkoj aktivnosti	4,24	2,82	4,14	3,17
Politike prema regulatornom okviru	3,99	2,1	3,98	2,69

*vrijednosti 1 – 9, 1 = najlošiji, 9 = najbolji

Izvor: Singer et al. *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2019-2020, CEPOR (u tisku)*

Istraživanje Svjetske banke *Doing Business* prati kvalitetu regulatorne okoline i njen utjecaj na pojedina područja poslovanja u 190 zemalja svijeta. Indikatori prema kojima se evaluira mogućnost realizacije poslovnog pothvata u nekoj zemlji su pokretanje posla, dobivanje građevinskih dozvola, dostupnost električne energije, uknjižba imovine, mogućnost dobivanja kredita, zaštita prava manjinskih dioničara, plaćanje poreza, prekogranična trgovina, izvršavanje ugovora i rješavanje insolventnosti.

Rezultati istraživanja *Doing Business*⁶⁷ 2020 za 2019. godinu⁶⁸ pozicionirali su Hrvatsku na 51. mjesto (73,6 boda) od ukupno 190 zemalja obuhvaćenih ovim istraživanjem, što predstavlja pozitivan pomak za sedam mjesta u odnosu na rezultate za 2018. godinu. Najbolji plasman ostvario je Novi Zeland, s ostvarenih 86,8 bodova.

U kategoriji *Propisi za otvaranje poduzeća*, Hrvatska je na *Doing Business 2020* ljestvici zauzela 114. mjesto što je, u odnosu na godinu prije, napredak za 9 mjesta. Napretku na ljestvici pridonijelo je smanjenje potrebnog vremena za pokretanje posla s 22,5 na 19,5 dana. Unatoč napretku, za pokretanje posla potrebno je znatno više vremena nego u usporedivim susjednim zemljama. Usporedbe radi, u Srbiji i Mađarskoj je za to bilo potrebno 7 dana, u Sloveniji 8, a Novom Zelandu samo 0,5 dana. Pogoršanje rezultata u odnosu na *Doing Business 2019*, primjetno je u kategoriji *Dostupnost kredita*, gdje je Hrvatska pala s 85. na 104. mjesto.

Pozitivan pomak ostvaren je u kategoriji *Uknjižba imovine*, gdje je Hrvatska nakon prošlogodišnjeg 51. mjesta, 2019. godine zauzela 38. mjesto. Tome je najviše pridonijelo smanjenje vremena potrebnog za uknjižbu - sa 47 na 33 dana. Napredak je ostvaren i u kategoriji *Dostupnost električne energije*, gdje se Hrvatska popela sa 61. na 37. mjesto, kao i u kategoriji *Izdavanje građevinskih dozvola*, gdje se Hrvatska pomaknula za 9 mjesta (s 159. na 150. mjesto). Značajno je poboljšan je plasman i u kategoriji *Plaćanje poreza* za čak 40 mjesta (s 89. na 49. mjesto). U kategoriji *Prekogranična trgovina*, Hrvatska je ponovno ostvarila maksimalnih 100 bodova, te tako ostala u grupi najuspješnijih zemalja prema ovom pokazatelju.

67 *Doing Business 2020*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2019, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>, preuzeto 2.11.2020.

68 *Doing Business* istraživanje referentne godine se bazira na podacima iz prethodne godine

Tablica 20 daje pregled pokazatelja regulatornog okruženja za Hrvatsku u odnosu na najbolje pozicionirane zemlje u *Doing Business 2020* istraživanju, te Njemačku i Sloveniju, prema pokazateljima o složenosti regulatornog okruženja za otvaranje poduzeća i plaćanje poreza.

Tablica 20: Pregled odabranih pokazatelja kvalitete regulatorne okoline prema istraživanju *Doing Business 2020* za 2019. godinu

Regulatorno područje	Vrijednost pokazatelja			
	Hrvatska	Najbolji indikator (zemlja)	Njemačka	Slovenija
Propisi za otvaranje poduzeća				
Broj procedura	7	1 Gruzija i Novi Zeland	9	3
Vrijeme (dani)	19,5	0,5 Novi Zeland	8	8
Trošak (% dohotka <i>per capita</i>)	6,2	0 Ruanda i Slovenija	6,5	0
Najniži iznos temeljnog kapitala koji je potrebno uplatiti (% od dohotka po glavi stanovnika)	5,5	0 Australija, Kolumbija i Mauricijus	29,8	34,3
Plaćanje poreza				
Broj plaćanja godišnje	12	3 Hong Kong	9	10
Vrijeme (broj sati godišnje)	206	49 Singapur	218	233
Ukupno porezno opterećenje (% dobiti)	20,5	26,1 Kanada, Danska i Singapur*	48,8	31

Izvor: *Doing Business 2020, Economy Profile Croatia, Economy Profile Slovenia, Economy Profile Germany, The International Bank for Reconstruction and Development /The World Bank*

* osim Kanade i Singapura, još 30 zemalja ima ukupnu stopu poreza i doprinosa jednaku ili nižu od 26,1%

Iako zemlje poput Novog Zelanda, Singapura, Hong Konga, Danske i Republike Koreje (Južna Koreja) dominiraju ljestvicom (prvih pet mjesta), nisu samo 'veliki igrači' ostvarili dobre rezultate. U 2019. godini Hrvatska na ljestvici *Doing Businessa* zaostaje i za zemljama iz neposrednog susjedstva (Sjeverna Makedonija 7. mjesto, Slovenija 37. mjesto, Srbija 44. mjesto, Crna Gora 50. mjesto – iza Hrvatske se nalazi Mađarska na 52. mjestu, Kosovo na 57. mjestu, te Bosna i Hercegovina na 90. mjestu).

Zaostajanje Hrvatske po kvaliteti regulatornog okruženja u okviru istraživanja *Doing Business* posebno je vidljivo u gotovo istoj razini ostvarenih bodova (od 100 mogućih) u razdoblju 2017.-2019. (Tablica 21). To upućuje na zaključak da nema ozbiljnijih intervencija u regulatorni okvir koje bi Hrvatsku „gurnula“ prema grupi zemalja čiji regulatorni i porezni okvir čini te zemlje investicijski privlačnim.

Tablica 21: Položaj Hrvatske na rang ljestvici *Doing Business* istraživanja i bodovni rezultati od 2016. do 2019. godine

Istraživanje	Pozicija na rang ljestvici *	Broj ostvarenih bodova **
<i>Doing Business</i> 2017	43.	72,99
<i>Doing Business</i> 2018	51.	71,7
<i>Doing Business</i> 2019	58.	71,4
<i>Doing Business</i> 2020	51.	73,6

*od ukupno 190 zemalja uključenih u istraživanje

** od mogućih 100 bodova

Izvori: *Doing Business* 2017, *Economy Profile Croatia*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2016.

Doing Business 2018, *Economy Profile Croatia*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2017.

Doing Business 2019, *Economy Profile Croatia*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2018.

Doing Business 2020, *Economy Profile Croatia*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2019.

6.2. Regulatorno okruženje

Djelovanje malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj definirano je nizom zakona koji čine regulatorni okvir. Tijekom 2019. i 2020. godine, kao i prethodnih godina, došlo je do promjena u zakonodavnom okviru koji utječe na mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj⁶⁹:

- Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (NN 93/13, 114/13, 41/14, 57/18)
- Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva (NN 29/02, 63/07, 53/12, 56/13, 121/16)
- Zakon o državnim potporama (NN 47/14, 69/17)
- **Zakon o trgovačkim društvima** (NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, **40/19**)
- Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17)
- **Zakon o poticanju ulaganja** (NN 102/15, 25/18, 114/18, **32/20**)
- Zakon o deviznom poslovanju (NN 96/03, 140/05, 132/06, 150/08, 92/09, 153/09, 145/10, 76/13)
- Zakon o platnom prometu (NN 133/09, 136/12; 66/18)
- **Zakon o koncesijama** (NN 143/12, 69/17, **107/20**)
- **Zakon o tržištu kapitala** (NN 88/08, 146/08, 74/09, 54/13, 159/13, 18/15, 110/15, 123/16, 65/18, **17/20**)
- **Zakon o alternativnim investicijskim fondovima** (NN 16/13, 143/14, 21/18, **126/19**)
- **Zakon o obrtu** (NN 143/13, **127/19**, **41/20**)

⁶⁹ Drugom bojom su istaknute promjene u zakonodavnom okviru u 2019. i 2020. godini

- **Zakon o trgovini** (NN 87/08, 96/08, 116/08, 76/09, 114/11, 68/13, 30/14, **32/19, 98/19, 32/20**)
- **Zakon o sudskom registru** (NN 1/95, 57/96, 1/98, 45/99, 54/05, 40/07, 91/10, 90/11, 148/13, 93/14, 110/15, **40/19**)
- **Zakon o uslugama** (NN 80/11)
- **Zakon o javno-privatnom partnerstvu** (NN 78/12, 152/14, 114/18)
- **Zakon o računovodstvu** (NN 78/15, 134/15, 120/16, 116/18, **42/20, 47/20**)
- **Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja** (NN 79/09, 80/13)
- **Zakon o javnoj nabavi** (NN 120/16)
- **Zakon o zaštiti okoliša** (NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18)
- **Zakon o gradnji** (NN 153/13, 20/17, **39/19, 125/19**)
- **Zakon o prostornom uređenju** (NN 153/13, 65/17, 114/18, **39/19, 98/19**)
- **Zakon o radu** (NN 93/14, 127/17, **98/19**)
- **Zakon o zaštiti potrošača** (NN 41/14, 110/15, **14/19**)
- **Stečajni zakon** (NN 71/15, 104/17)
- **Ovršni zakon** (NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17, **131/20**)
- **Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma** (NN 108/17, **39/19**)
- **Zakon o provedbi opće uredbe o zaštiti podataka** (NN 42/18)
- **Zakon o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu** (NN 29/18, **32/19**)
- **Zakon o provedbi carinskih propisa Europske unije** (NN 54/13)

Regulativu poreznog sustava čine sljedeći zakoni:

- **Opći porezni zakon** (NN 115/16, 106/18, **121/19, 32/20, 42/20**)
- **Zakon o doprinosima** (NN 84/08, 152/08, 94/09, 18/11, 22/12, 144/12, 148/13, 41/14, 143/14, 115/16, 106/18)
- **Zakon o porezu na dobit** (NN 177/04, 90/05, 57/06, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16, 115/16, 106/18, **121/19, 32/20, 138/20**)
- **Zakon o porezu na dohodak** (NN 115/16, 106/18, **121/19, 32/20, 138/20**)
- **Zakon o porezu na dodanu vrijednost** (NN 73/13, 148/13, 153/13, 143/14, 115/16, 106/18, **121/19, 138/20**)
- **Zakon o porezu na promet nekretnina** (NN 115/16, 106/18)
- **Zakon o trošarinama** (NN 106/18, **121/19**)

U Hrvatskoj glavna porezna opterećenja za poduzeća odnose se na: porez na dohodak, porez na dodanu vrijednost, porez na dobit i prirez (prihod lokalnih zajednica - općina i gradova). U 2019. godini visine poreznih stopa ostale su nepromijenjene (Tablica 22).

Tablica 22: Porezi u Hrvatskoj

Vrsta poreza	Porezni obveznik	Porezna osnovica	Porezna stopa
POREZ NA DODANU VRIJEDNOST	Fizička i pravna osoba (poduzetnik) koja isporučuje dobra ili obavlja usluge	Naknada za isporučena dobra ili obavljene usluge	25% 5% snižena stopa na kruh, mlijeko, novine, knjige, udžbenike, znanstvene časopise, lijekove, medicinsku opremu i pomagala, kino ulaznice 13% snižena stopa na usluge smještaja ili smještaja s doručkom, polupansiona ili punog pansiona, ulje, dječju hranu, novine i časopise, isporuku vode, ulaznice za koncerte, isporuku električne energije, urne, sadnice i sjemenje, gnojiva i pesticide
POREZ NA DOHODAK	Fizička osoba koja ostvaruje oporezivi dohodak	Ukupni dohodak ostvaren od lokalnih poreznih obveznika u Hrvatskoj i inozemstvu te inozemnih poreznih obveznika u Hrvatskoj	24% na dohodak do 360.000,00 kn godišnje 36% na dohodak iznad 360.000,00 kn godišnje
POREZ NA DOBIT	Društva i druge pravne i fizičke osobe koje obavljaju djelatnost s ciljem stjecanja dobiti	Dobit (razlika između prihoda i rashoda)	12% za prihod do 7.500.000,00 kn 18% za prihod jednak ili veći od 7.500.000,01 kn 15% na dobit po odbitku 12% na dividende i udjele u dobiti
PRIREZ	Porez na dohodak poreznih obveznika	Porez na dohodak	Općina: do 10% Grad s populacijom manjom od 30.000: do 12% Grad s populacijom većom od 30.000: do 15% Grad Zagreb: do 18%

Izvor: Porezni sustav Republike Hrvatske, www.porezna-uprava.hr, 2020.

Učestale izmjene zakonodavnog okvira utječu na lakoću poslovanja malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj. U 2019. i 2020. godini napravljene su izmjene 19 od ukupno 37 zakona koji čine regulatorni okvir za poslovanje malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj. Značajan broj izmjena zakonodavnog okvira rađen je i prethodnih godina, ali unatoč tome Hrvatska ne bilježi napredak na ljestvici *Doing Business*, već pad (sa 43. mjesta u 2016. na 51. mjesto u 2019. godini) što ukazuje kako zakonske promjene nisu znatno olakšale poslovanje malim i srednjim poduzećima.

6.3. Distribucija kompetencija za donošenje i implementaciju *policy* odluka

Glavni akteri u formuliranju i provedbi *policy* okvira djelovanja za sektor malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj u 2019. godini su:

Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta⁷⁰, nadležno za kreiranje politika usmjerenih na razvoj malih i srednjih poduzeća i stvaranje povoljnog okruženja za poduzetništvo (www.mingo.hr)

Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR)

„Hrvatska banka za obnovu i razvitak je razvojna i izvozna banka Republike Hrvatske čija je osnovna zadaća poticanje razvitka hrvatskog gospodarstva. Kreditiranjem, osiguranjem izvoza od političkih i komercijalnih rizika, izdavanjem garancija te poslovnim savjetovanjem, HBOR gradi mostove između poduzetničkih ideja i njihovih ostvarenja s ciljem osnaživanja konkurentnosti hrvatskog gospodarstva.“ (www.hbor.hr)

Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO) nastala je 2014. godine spajanjem Hrvatske agencije za malo gospodarstvo i investicije (HAMAG INVEST) i Poslovno-inovacijske agencije Republike Hrvatske (BICRO) s ciljem kreiranje jedinstvenog sustava koji će poduzetnicima pružiti podršku kroz sve razvojne faze njihovog poslovanja – od istraživanja i razvoja ideje pa sve do komercijalizacije i plasmana na tržište.

„Djelatnost Agencije obuhvaća poticanje osnivanja i razvoja subjekata malog gospodarstva, poticanje ulaganja u malo gospodarstvo, financiranje poslovanja i razvoja subjekata malog gospodarstva kreditiranjem i davanjem jamstva subjektima malog gospodarstva za odobrene kredite od strane kreditora, kao i davanjem potpora za istraživanje, razvoj i primjenu suvremenih tehnologija.“ (www.hamagbicro.hr)

Hrvatska gospodarska komora (HGK) je samostalna stručno-poslovna organizacija, čiji je cilj promicanje, zastupanje i usklađivanje zajedničkih interesa svojih članica pred državnim i drugim tijelima u Hrvatskoj i inozemstvu. Članstvo u HGK obavezno je za sve pravne i fizičke osobe koje obavljaju gospodarsku djelatnost sa sjedištem na području Republike Hrvatske. U sustavu HGK djeluje **Sektor za industriju** u sklopu kojeg djeluje **Odjel za poduzetništvo**.

„Aktivnosti i usluge Odjela usmjerene su na pružanje pravodobne i točne informacije te pomoći i podrške svakom poduzetniku.(...) U okviru svoga rada Odjel će samostalno ili u suradnji sa drugim Odjelima i sektorima unutar HGK, te vanjskim partnerima, raditi na sljedećim aktivnostima usmjerenim ka unaprijeđenju rada i poslovanja tvrtki: definiranje mjera kojima bi se unaprijedila poduzetnička klima u RH; praćenje i analize rezultata poslovanja malog i srednjeg poduzetništva, zastupanje interesa i pružanje stručne pomoći članicama pri financiranju poduzetničkih projekata, savjetovanje oko apliciranja na programe potpora malom i srednjem poduzetništvu.“ (www.hgk.hr)

⁷⁰ Od 22. srpnja 2020. godine djeluje kao Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, <https://gospodarstvo.gov.hr>

Hrvatska obrtnička komora (HOK) je samostalna stručno-poslovna organizacija obrtnika osnovana radi promicanja, usklađivanja i zastupanja zajedničkih interesa obrtništva. Članstvo u HOK-u je obvezno, a organizacija djeluje kroz 20 područnih obrtničkih komora, 112 udruženja obrtnika na razini općina i gradova, te 20 sekcija i cehova (www.hok.hr). U 2018. godini Hrvatska obrtnička komora zastupala je interese 81.430 članova (udio od 39,1% u ukupnom broju aktivnih trgovačkih društava).⁷¹ U 2019. godini primijećen je trend porasta broja članova u Hrvatskoj obrtničkoj komori na 88.640 članova, a ujedno i porast broja obrta u ukupnom broj aktivnih trovačkih društava (41,1%).⁷²

Hrvatska udruga poslodavaca (HUP)

“Hrvatska udruga poslodavaca osnovana je 1993. godine kao dobrovoljna, neprofitna i neovisna udruga poslodavaca koja štiti i promiče prava i interese svojih članova. Osnovala ju je grupa uglednih hrvatskih gospodarstvenika koji su prepoznali snagu zajedničkog djelovanja te ulogu udruge poslodavaca u tripartitnim odnosima. Utemeljena na principu dobrovoljnog članstva i na načelima demokratskog zastupanja i očitovanja volje njezinih članova, udruga promiče poduzetnički duh i poduzetnička prava i slobode.” (www.hup.hr)

Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva (CEPOR)

CEPOR je neprofitna organizacija osnovana 2001. godine temeljem Sporazuma između Republike Hrvatske i Instituta Otvoreno društvo – Hrvatska, od strane 10 institucionalnih osnivača lidera u svojim područjima djelovanja – od akademske zajednice do udruženja gospodarstvenika, razvojnih agencija i poduzetničkih centara. Misija CEPOR-a je utjecati na javno-političko okruženje naglašavajući ključnu ulogu poduzetništva, te malih i srednjih poduzeća u razvoju hrvatskog gospodarstva (www.cepor.hr).

Udruga Glas poduzetnika (UGP)

Udruga Glas poduzetnika okuplja vlasnike mikro, malih i srednjih poslovnih subjekata čiji je cilj utjecati na ubrzanje ekonomskog oporavka Hrvatske putem javnog zagovaranja, sudjelovanjem u javnim raspravama, povezivanjem s poduzetničkim potpornim institucijama, organizacijom regionalnih tribina, te ukazivanjem na nedostatke, nelogičnosti i loše učinke zakonskih propisa. Rad Udruge počiva na četiri postulata: *#VišeRada* (za donošenje zakona kojima će se poticati rad, povećanje prometa, povećanje plaća i dobiti), *#Digitalizacija* (za potpunu digitalizaciju javne uprave), *#ManjiPorezi* (država treba smanjiti poreze, kako bi poduzetnicima koji znaju kako oploditi kapital ostajalo više za razvojne projekte i širenje poslovanja) i *#VišePravde* (za plaćanje poreza na dodanu vrijednost na naplati računa kao trajna mjera, a što bi posljedično utjecalo i na funkcioniranje pravne zaštite) (www.glaspoduzetnika.hr).

71 Statistički pregled: Obrtništvo u brojkama XII/2018., Hrvatska obrtnička komora, 2019., dostupno na: <https://www.hok.hr/gospodarstvo-i-savjetovanje/statistika/obrnistvo-u-brojkama>

72 Statistički pregled: Obrtništvo u brojkama XII/2019., Hrvatska obrtnička komora, 2020., dostupno na: <https://www.hok.hr/gospodarstvo-i-savjetovanje/statistika/obrnistvo-u-brojkama>

6.4. Prepreke razvoja sektora malih i srednjih poduzeća kroz prizmu međunarodnih istraživanja

Proučavanjem kvalitete poslovnog okruženja i njezinog utjecaja na konkurentnost nacionalnog gospodarstva bave se brojna svjetska istraživanja. Istraživanja koja uključuju Hrvatsku, kao prepreke za razvoj sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj najčešće ističu: administrativne barijere, neefikasnost pravosuđa, dugotrajne procedure registracije vlasništva, nedostatnost obrazovnih programa za izgradnju poduzetničkih kompetencija na svim razinama obrazovanja te nerazvijenost neformalnih oblika financiranja pokretanja i rasta poslovnih pothvata. Višegodišnja prisutnost istih barijera ukazuje na nedostatak dugoročnih strukturnih reformi potrebnih za unaprjeđenje konkurentnosti nacionalnog gospodarstva.

GEM - Global Entrepreneurship Monitor istraživanje prati povezanost između okvira poduzetničkih uvjeta i poduzetničke aktivnosti na individualnoj razini.

Rezultati GEM istraživanja u Hrvatskoj, od početka provedbe istraživanja 2002. godine, kao najslabije komponente poduzetničkog okruženja identificiraju: *vladine politike prema regulatornom okviru, poduzetničko obrazovanje i prijenos rezultata istraživanja u sektor malih i srednjih poduzeća.*

Navedene komponente u svim godinama provedbe GEM istraživanja u Hrvatskoj ocijenjene su najniže zbog čega se mogu smatrati ključnim preprekama razvoja poduzetničke aktivnosti. Šest komponenti poduzetničke okoline u Hrvatskoj (vladine politike prema porezima i regulativi, vladine politike prema prioritetima i podršci, poduzetničko obrazovanje na primarnoj i sekundarnoj razini, transfer istraživanja i razvoja, tržišne barijere, kulturne i društvene norme) u promatranim godinama imale su i najniže ocjene u grupi EU zemalja koje su sudjelovale u GEM istraživanju (osim vladine politike prema prioritetima i podršci). Samo dvije komponente (fizička infrastruktura i dinamika promjena na domaćem tržištu) djeluju stimulirajuće na poduzetničku aktivnost.

Izvešće o globalnoj konkurentnosti koje provodi Svjetski gospodarski forum (*World Economic Forum*) mjeri nacionalnu konkurentnost država definiranu kao skup institucija, politika i faktora koji određuju razinu produktivnosti i razinu blagostanja građana⁷³. **Izvešće o globalnoj konkurentnosti**⁷⁴ 2019. Hrvatsku je pozicioniralo na 63. mjesto (s ostvarenih 61,9 bodova od 100 mogućih) od 141 zemlje. Prema podacima izveštaja Hrvatska je jedna od zemalja koje je ostvarila najveći napredak u regiji u odnosu na prethodnu godinu kada se nalazila na 68. mjestu. Na vrhu ljestvice za 2019. godinu nalazi se Singapur, a zatim slijede Sjedinjene Američke Države, Hong Kong i Nizozemska.

Rezultati za svaki pojedini pokazatelj, ukazuju na slabe točke hrvatske konkurentnosti na globalnom tržištu. Prema *institucionalnoj učinkovitosti* (kategorija *Kvaliteta poslovnog okruženja*), Hrvatska je ostvarila tek 51,8 bodova od mogućih 100. Razlog tome najviše leži u slabo ocijenjenim potkategorijama društvenog kapitala, neovisnosti i učinkovitosti sudbene vlasti, razini državne reguliranosti i prava vlasništva. Najslabije rezultate Hrvatska je ostvarila na području inovacijskog ekosustava, odnosno *inovacijskog kapaciteta* - tek 37,8 bodova. U kategoriji *Tržišta, efikasnost*

73 Indeks globalne konkurentnosti mjeri se analizom četiri mjerne skupine - *poslovno okruženje, ljudski kapital, tržište i inovacijski ekosustav* - u pojedinoj državi, što se postiže vrednovanjem 12 stupova konkurentnosti - institucija, infrastrukture, primjene ICT-a, makroekonomske stabilnosti, zdravlja, vještina, proizvodnog tržišta, tržišta rada, financijskog sustava, veličine tržišta, poslovne dinamike i inovacijskog kapaciteta.

74 Global Competitiveness Report 2019., World Economic Forum, 2019. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf, preuzeto 5.11.2020.

tržišta rada ocijenjena je s 56 bodova, slično kao i *proizvodno tržište* (53 boda).

S druge strane, Hrvatska je svoje najbolje bodovne rezultate ostvarila u okviru kategorije *Kvaliteta poslovnog okruženja*, kategoriji Makroekonomska stabilnost s 90 bodova, što je značajan pomak u odnosu na 2018. godinu (69 bodova). Također, dobri bodovni rezultati ostvareni su i u kategoriji *Ljudski kapital*, gdje je indikator **zdravlje** ocijenjen s 86 bodova.

Indeks percepcije korupcije - istraživanje koje provodi *Transparency International* (www.transparency.hr) mjeri stupanj percepcije korupcije u javnom sektoru i među dužnosnicima, te na temelju vrijednosti indeksa percepcije korupcije (*Corruption Perception Index*) izrađuje rang listu zemalja prema ocjeni o raširenosti korupcije. Indeksom percepcije korupcije ocjenjuju se sve razine rada tijela javne vlasti, a ispitanici su poslovni ljudi i analitičari. Istraživanje iz 2019. godine, Hrvatsku pozicionira na 63. mjesto od 180 zemalja, s pripadajućih 47 bodova⁷⁵ čime je, u odnosu na prethodnu godinu, došlo do negativnog pomaka za 3 mjesta.

Hrvatska se i dalje nalazi među korumpiranim zemljama Europske unije, sa trendom sve lošijih rezultata od 2015. do danas. Iako se broj bodova nije previše mijenjao, kontinuirano nazadovanje na ljestvici je posljedica napredovanja drugih država, koje njihovi stanovnici doživljavaju sve manje korumpiranima (Tablica 23).

Tablica 23: Prikaz bodovnih rezultata za Hrvatsku prema izvješćima Transparency International Hrvatska, 2013.-2019.

Indeks percepcije korupcije za Hrvatsku		
Godina	Broj bodova	Rang
Corruption Perception Index 2013.	48	57. / 177
Corruption Perception Index 2014.	48	61. / 175
Corruption Perception Index 2015.	51	50. / 168
Corruption Perception Index 2016.	49	55. / 176
Corruption Perception Index 2017.	49	57. / 180
Corruption Perception Index 2018.	48	60. / 180
Corruption Perception Index 2019.	47	63. / 180

Izvor: *Corruption Perception Index 2013 – 2019, Transparency International*

Većina država u okolici, također je ostvarila nešto lošiji rezultat u odnosu na prethodno razdoblje, uključujući Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Sjevernu Makedoniju i Mađarsku. Poboljšanje za jedno

⁷⁵ U istraživanju se koristi skala od 0 do 100 bodova, gdje 0 bodova predstavlja potpunu korupciju, a 100 bodova nacionalno okruženje bez korupcije.

mjesto u odnosu na prethodnu godinu ostvarile su Slovenija i Crna Gora. Od članica Europske unije, od Hrvatske su lošije Rumunjska i Mađarska s 44 boda te Bugarska s 43 boda.

Najmanje korumpirane zemlje su Danska (87 bodova) i Novi Zeland (87 bodova), a slijede ih Finska (86 bodova) te Singapur, Švedska i Švicarska, koje imaju jednak broj bodova (85) i dijele četvrto mjesto.

Istaknuta istraživanja (Global Entrepreneurship Monitor, Izvješće o globalnoj konkurentnosti i Indeks percepcije korupcije) u koja je uključena Hrvatska ukazuju na brojne prepreke za razvoj sektora malih i srednjih poduzeća, a koje su prisutne godinama. Unatoč dobroj fizičkoj infrastrukturi dostupnoj malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj i dalje postoje izrazite administrativne barijere kao i visoka razina nepovjerenja u institucije što je vidljivo iz Izvješća o globalnoj konkurentnosti i Indeksa percepcije korupcije. Ovi rezultati ukazuju kako je potrebno strateško pristupanje rješavanju istaknutih problema, usmjereno na provođenje strukturnih reformi i kreiranje stimulirajućeg poduzetničkog okruženja.

7. Pristup financijskim sredstvima

(Mirna Oberman i Mirela Alpeza)

Pristup financijskim sredstvima važna je komponenta poduzetničkog okruženja, stoga je i predmet analize međunarodnih istraživanja koje prate kvalitetu poslovnog okruženja u kojima sudjeluje i Hrvatska (*GEM, Doing Business, SBA Fact Sheet*).

7.1. Pristup financijskim sredstvima u Hrvatskoj u međunarodnoj perspektivi

Najčešći izvor financiranja poduzetnika u Hrvatskoj su tradicionalni izvori financiranja, tj. krediti banaka i *leasing*, dok su ostali izvori financiranja koji su pogodniji za rizičnije faze poduzetničkog pothvata – pokretanje pothvata, preuzimanje pothvata, te brzi rast, (kao npr. poslovni anđeli, fondovi rizičnog kapitala, platforme za grupno financiranje (*crowdfunding*) i dalje nedovoljno razvijeni.

Prema *SBA Fact Sheet* Europske komisije za 2019. godinu, Hrvatska ima najniže ocijenjenu komponentu dostupnosti vlasničkog kapitala (*equity funding*) i najniži rang za financiranje malih i srednjih poduzeća od strane poslovnih anđela. Nedovoljno različitih izvora financiranja potvrđuje i *GEM* istraživanje koje pristup financijskim sredstvima prati kroz ocjenu percepcije o raspoloživosti svih izvora financiranja za nova i rastuća poduzeća. U 2019. godinu, ocjena dostupnosti izvora financiranja i dalje je ispod prosječne ocjene EU zemalja koje su sudjelovale u *GEM* istraživanju, i na sličnoj razini kao i prethodne godine (3,97 u 2018., 4,19 u 2019. godini na skali od 1 do 9 gdje ocjena 9 ukazuje da postoji dovoljno različitih izvora financiranja svih faza poduzetničkog pothvata).

Eksperti u *GEM* istraživanju najlošije su, u području pristupa novcima, ocijenili *dostupnost financijskih izvora od strane poslovnih anđela za nova i rastuća poduzeća i dostupnost fondova rizičnog kapitala za nova i rastuća poduzeća* (Tablica 24).

Tablica 24: Ocjena „pristup novcima“, kao jedne komponente poduzetničke okoline u 2018. i 2019. – *GEM* istraživanje

	Ocjena 9 pokazuje:	2018		2019.	
		EU prosjek	Hrvatska	EU prosjek	Hrvatska
Pristup novcima	Postoji dovoljno izvora za nova i rastuća poduzeća kao što su: dionički fondovi, financiranje dugova, vladine subvencije, privatni investitori, poslovni anđeli, fondovi rizičnog kapitala; dostupnost inicijalne javne ponude dionica (IPO), <i>crowdfunding</i>	4,73	3,97	4,74	4,19

Izvor: Singer et al. Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? *GEM Hrvatska 2019-2020, CEPOR* (u tisku)

Tijekom 2019. godine, prema *GEM* istraživanju, od svih poduzeća koja su prekinula s poslovnim aktivnostima 11,9% je to učinilo radi poteškoća u pristupu financiranju, što je pogoršanje u odnosu na 2018. godinu kada je zbog istih razloga 7,4% poduzeća prekinulo s poslovnim aktivnostima.

Ocjenu kvalitete pristupa financiranju za poduzetničke pothvate, osim *GEM* istraživanja daje i Svjetska banka kroz *Doing Business* istraživanje.

Doing Business⁷⁶ istraživanje prati kvalitetu regulatorne okoline kroz deset komponenti, od kojih su sljedeće tri relevantne za pristup financijskim izvorima: procedure dobivanja kredita, registracija vlasništva i zaštita manjinskih investitora (Tablica 25).

Tablica 25: Pokazatelji o kvaliteti regulatorne okoline relevantne za tržište kredita za 2019. godinu - iz istraživanja *Doing Business* 2020

Regulatorno područje	Pokazatelj			
	Hrvatska	Najbolji indikator (broj zemalja s tim indikatorom)	Njemačka	Slovenija
Dobivanje kredita				
Indeks snage zakonskih prava (0-12)	5	12 (5 zemalja)	6	3
Indeks dubine kreditnih informacija (0-8)	5	8 (53 zemlje)	8	6
Pokrivenost javnog registra (% odraslih)	0	100.0 (2 zemlje)	1,8	100
Pokrivenost privatnog registra (% odraslih)	6,1%	100.0 (14 zemalja)	100	0
Registracija vlasništva / Upis prava vlasništva				
Broj procedura	5	1 (5 zemalja)	6	7
Vrijeme (dani)	33	1 (2 zemlje)	52	50.5
Troškovi (% od vrijednosti imovine)	3	0 (Saudijska Arabija)	6.6	2.2
Indeks kvalitete zemljišne administracije (0-30)	23.5	Niti jedna zemlja 2018/19	23	23
Zaštita manjinskih ulagača				
Indeks jačine prava manjinskih ulagača (0-10)	6	6 (19 zemalja)	5	6
Indeks opsega objavljivanja informacija* (0-10)	5	10 (13 zemalja)	5	5

Izvor: *Doing Business 2020, Economy Profile Croatia, Economy Profile Slovenia, Economy Profile Germany, International Bank for Reconstruction and Development /World Bank*

* Indeks opsega objavljivanja informacija odnosi se na zahtjeve za pregledom i odobrenjem transakcija povezanih strana te na zahtjeve za objavljivanjem transakcija povezanih strana.

76 <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/c/croatia/HRV.pdf>, preuzeto 7.11.2020.

U 2019., kao i u 2018. godini, u istraživanju je sudjelovalo 190 zemalja. Od samog rangiranja pojedine zemlje, možda čak i važniju informaciju donosi *skor* zemlje koji govori koliko je neka zemlja u određenom području udaljena od zemlje koja ima najbolju praksu, gdje *skor* 100 označava najbolju praksu.⁷⁷

U području *dobivanja kredita*, Hrvatska ima *skor* 50 i ostvarila je pogoršanje u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu kada je Hrvatska ostvarila *skor* 55. Ocjena *dobivanja kredita* u *Doing Business* istraživanju temelji se na tri kriterija: *indeksu snage zakonskih prava*, *indeksu dubine kreditnih informacija* i *pokrivenosti javnog i privatnog registra*. Prema navedenim kriterijima za regulatorno područje *tržište kredita*, *Doing Business* 2020, Hrvatsku u 2019. godini pozicionira na 104. mjesto od 190 zemalja koje su sudjelovale u istraživanju, što predstavlja pad za 19 mjesta u odnosu na 2018. godinu kada je Hrvatska zauzela 85. mjesto od 190 zemalja. Objašnjenje za nazadovanje u komponenti *dobivanja kredita* treba tražiti i u prestanku funkcioniranja Hrvatskog registra obveza po kreditima (HROK), privatnog registra koji je nakon stupanja na snagu GDPR-a zbog pravnih nedorečenosti prestao prikupljati podatke te je pogoršanje u kategoriji *dobivanje kredita* očekivano.

Registriranje vlasništva, kao važan element regulatorne okoline koja se odnosi na tržište kredita, u *Doing Business* istraživanju procjenjuje se na temelju broja *potrebnih procedura za registraciju vlasništva*, *potrebnog vremena registracije vlasništva*, *troškova registracije vlasništva* i *indeksa kvalitete zemljišne administracije*. Hrvatska je olakšala prijenos imovine smanjenjem poreza na promet nekretnina i smanjenjem broja dana za registraciju vlasništva s 47 na 33 dana. Prema navedenom kriteriju Hrvatska je u 2019. godini zauzela 38. mjesto, što predstavlja pozitivan pomak od 13 mjesta u odnosu na 2018. godinu. *Skor* u ovom području za Hrvatsku u 2019. godini je 77,4 što je rast u odnosu na 2018. godinu kada je iznosio 73,9.

Zaštita manjinskih ulagača govori o zaštiti dioničara od zlouporabe imovine poduzeća od strane rukovodećih osoba. Hrvatska je u 2019. godini zauzela 37. mjesto na rang listi (38. mjesto u 2018. godini). *Skor* u ovoj komponenti je blago narastao sa 66,67 na 70 u odnosu na prošlu godinu.

Prema **SBA Fact Sheet Croatia 2019**⁷⁸, pristup financijama za mala i srednja poduzeća je lošije ocijenjen u odnosu na prošlu godinu i nalazi se ispod razine EU prosjeka. Razlog leži u tome što Hrvatska u 2019. godini ima najnižu ocjenu za *dostupnost vlasničkog kapitala (equity)* za nova i rastuća poduzeća, te najniži rang za *financiranje malih i srednjih poduzeća od strane poslovnih anđela*. Slabu diverzifikaciju financijskih izvora, s naglaskom na netradicionalne izvore financiranja potvrđuje niz godina i *GEM* istraživanje.

SBA Fact Sheet Croatia 2019 ističe izostanak donošenja značajnijih politika u području *pristupa financiranju*, te najavu Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU o stvaranju novog fonda rizičnog kapitala u suradnji s Europskim investicijskim fondom, "ESIF fond rizičnog kapitala", što uključuje i akceleratorску komponentu radi poboljšanja ulaganja rizičnog kapitala za mala i srednja poduzeća s potencijalom za brzi rast.⁷⁹

77 <https://arhivanalitika.hr/blog/doing-business-2020-napredak-do-51-mjesta-je-povratak-na-staru/>, preuzeto 7.11.2020.

78 Izvor: *SBA Fact Sheet 2019 – Croatia*, Europska komisija

79 <https://strukturnifondovi.hr/novi-financijski-instrument-za-poduzetnike-vrijedan-vise-od-42-milijuna-eura/>, preuzeto, 8.11.2020.

7.2. Banke

Bankarski krediti su i dalje dominantan izvor financiranja poduzetničke aktivnosti u Republici Hrvatskoj. Na kraju 2019. godine u Hrvatskoj je poslovalo 20 banaka i 3 stambene štedionice. Banke nastavljaju ublažavati standarde odobravanja kredita za sektor malih i srednjih poduzeća. Kao najveći razlog ublažavanja kreditnih uvjeta za odobrenje kredita poduzećima bankari navode pritisak konkurencije. Smanjile su se i kamatne stope na kredite za poduzeća⁸⁰, za kratkoročne kredite s 3,2% na 2,5%, a za dugoročne kredite s 2,9% na 2,1 %.

Potražnja malih i srednjih poduzeća za kreditima raste u 2019. godini, a najznačajniji razlozi za kreditiranje su potrebe poduzeća za financiranjem zaliha, obrtnog kapitala i investicija.

Komercijalne banke u svojoj ponudi imaju različite vrste kredita za financiranje malih i srednjih poduzeća: kredite za financiranje izvoza, za obrtna sredstva, investicijske kredite, građevinske kredite, kredite za turističke usluge, hipotekarne kredite, kredite za razvoj poljoprivredne djelatnosti, kredite za početnike, kredite za poduzetnice i dr.

Uz navedenu ponudu financijskih proizvoda, većina komercijalnih banaka ima i dodatne linije financiranja koje se temelje na ugovorima o poslovnoj suradnji sa ministarstvima, HBOR-om, HAMAG-BICRO-m, jedinicama lokalne samouprave, gradovima, županijama, te međunarodnim financijskim institucijama (EBRD - Europska banka za obnovu i razvoj, EIB - Europska investicijska banka, CEB – Razvojna banka Vijeća Europe, EFSE – Europski fond za jugoistočnu Europu, EIF – Europski investicijski fond i dr.).

Odobrovanje dugoročnih i kratkoročnih kredita za mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj se u 2019. godini uglavnom temelji na sljedećim uvjetima financiranja:

Dugoročni krediti

Iznos:	pretežito od 50.000,00 kn, maksimalni iznos kredita ovisi o konkretnom investicijskom projektu i kreditnoj sposobnosti klijenta
Trajanje:	do 15 godina
Kamata:	promjenjiva
Osiguranje:	moguća je različita kombinacija instrumenata osiguranja, ovisno o kreditnoj sposobnosti klijenta

Kratkoročni krediti

Iznos:	pretežito od 10.000,00 kn, maksimalni iznos kredita ovisi o kreditnoj sposobnosti klijenta
Trajanje:	do 12 mjeseci
Kamata:	fiksna
Osiguranje:	mogućnost kombinacije različitih vrsta osiguranja, ovisno kreditnoj sposobnosti klijenta

80 Godišnje izvješće za 2019, Hrvatska narodna banka, Zagreb, ožujak 2020, str. 24.

7.3. Leasing

Leasing predstavlja jednu od najzastupljenijih alternativa bankarskom kreditu u financiranju poduzetnika prilikom nabave dugotrajne imovine. Koristi se za nabavu opreme, strojeva, transportnih vozila. Zakon o *leasingu* temeljni je propis kojim se uređuje djelatnost *leasinga* u Republici Hrvatskoj (NN 141/13). Prema članku 4. Zakona o leasingu, posao *leasinga* je pravni posao u kojem davatelj *leasinga*, pribavlja objekt *leasinga* na način da od dobavljača objekta *leasinga*, kupnjom stekne pravo vlasništva na objektu *leasinga*, te primatelju *leasinga* odobrava korištenje tog objekta kroz određeno vrijeme, a primatelj *leasinga* se obvezuje za to plaćati naknadu. Postoje dvije osnovne vrste *leasinga*, a to su financijski i operativni.

Kod **financijskog** *leasinga* primatelj *leasinga* plaća naknadu koja uzima u obzir cjelokupnu vrijednost objekta *leasinga*, koji primatelj *leasinga* evidentira u svojoj dugotrajnoj imovini. Rizici i koristi povezani s objektom premješteni su na primatelja *leasinga*, a primatelj *leasinga* ima pravo kupnje objekta *leasinga* po točno određeno cijeni koja je u trenutku izvršenja (najčešće protekom *leasinga*) manja od stvarne vrijednosti objekta.

Operativni *leasing* je pravni posao u kojem primatelj *leasinga* plaća određenu naknadu koja ne mora uzimati u obzir cjelokupnu vrijednost objekta, nema ugovorene opcije kupnje, a rizici i koristi povezani s objektom *leasinga* ostaju većim dijelom kod davatelja *leasinga*. Osnovna namjena operativnog leasinga je najam predmeta *leasinga*.

Tijekom 2019. godine u Hrvatskoj je poslovalo 14 registriranih *leasing* društava, što je za 2 *leasing* društva manje u odnosu na prošlu godinu. Ukupna aktiva *leasing* društava u 2019. godini iznosila je 21,3 milijardi kuna što je povećanje od 9,2% u odnosu na prethodnu godinu. U odnosu na 2018. godinu porasla je vrijednost novozaključenih ugovora za oko 1,4 milijardi kuna. Povećanje vrijednosti novozaključenih ugovora prvenstveno se odnosi na financijski *leasing* i to na gospodarska i osobna vozila. Financijski *leasing* čini oko 84% vrijednosti novozaključenih ugovora u 2019. godini, što je ista razina kao i u 2018. godini.⁸¹

7.4. Kreditne unije

Kreditne unije predstavljaju financijske institucije čiji je cilj ostvarenje zajedničkog financijskog interesa članova kreditne unije pružanjem financijske podrške svojim članovima, fizičkim osobama (obrtnicima, samozaposlenim i nezaposlenim osobama) koje imaju ograničen pristup sredstvima financiranja⁸². Za ove specifične skupine pristup financijskim sredstvima često predstavlja visoku barijeru pri realizaciji poduzetničkog pothvata, a odobravanje ili neodobravanje kredita u visini od npr. 20.000 kuna može značiti otvaranje novog radnog mjesta ili s druge strane, zatvaranje poslovnog subjekta. U svijetu je prisutan trend rasta broja kreditnih unija kao i članova kreditnih unija, pogotovo onih koje su digitalizirale svoje poslovanje.

Poslovanje kreditnih unija u Republici Hrvatskoj uređeno je Zakonom o kreditnim unijama kojim su definirani uvjeti osnivanja, poslovanje i prestanak rada kreditnih unija, te nadzor nad njihovim poslovanjem. Minimalni iznos temeljnog kapitala kreditne unije iznosi 500.000 kn. Zakon o

81 „Godišnje izvješće 2019“, HANFA, str. 112.

82 Središnji državni portal, <https://gov.hr/moja-uprava/financije-i-porezi/stednja-i-ulaganje/kreditne-unije/440>, preuzeto 10.11.2020.

kreditnim unijama donio je i brojne restrikcije⁸³, od kojih je najvažnija restrikcija djelovanja unutar jedne županije koja je smanjila potencijalno tržište i time ugrozila efikasnost poslovanja.

Kreditnu uniju čini zatvorena skupina fizičkih osoba s prebivalištem u Hrvatskoj, odnosno trgovaca, obrtnika i pojedinaca sa sjedištem u Hrvatskoj, koji su udruženi na jednom od sljedećih načela:

- da su zaposleni kod istog poslodavca ili u istoj djelatnosti
- pripadaju određenom zanimanju odnosno profesiji
- prebivaju na istom području (regiji)
- su povezani na drugi način kojim osiguravaju ostvarivanje zajedničkog interesa na načelu uzajamnosti⁸⁴.

U Hrvatskoj je krajem 2019. godine djelovala 21 kreditna unija – jedna više nego 2018. godine. U postupku likvidacije je bilo devet kreditnih unija, a nad dvjema se provodio stečajni postupak. Ukupan broj članova kreditnih unija u Hrvatskoj je 58.714, a ukupan broj zaposlenih 122.

Prema podacima iz Godišnjeg izvješća⁸⁵ Hrvatske narodne banke koja nadzire rad kreditnih unija, krajem 2019. godine ukupna imovina kreditnih unija i kapital ostali su na razini iz 2018. godine (imovina na razini od 677 milijuna, kapital na razini od 141 milijuna kuna). Međutim, profitabilnost kreditnih unija je u 2019. godini značajno pala (ostvarena dobit od 1,2 milijun kuna u 2019. godini je smanjenjena za 82% u odnosu na 2018. godinu kada je ostvarena dobit kreditnih unija iznosila 6,5 milijuna kuna).

U Hrvatskoj od 2011. godine djeluje Hrvatska udruga kreditnih unija (HUKU) koja promiče i zastupa interese kreditnih unija. Podaci Hrvatske udruge kreditnih unija prikazuju broj i ukupan iznos kredita koji su plasirale članice Udruge na godišnjoj razini tijekom 2018. i 2019. godine (Tablica 26).

83 Restriktivne odredbe Zakona o kreditnim unijama iz 2011. godine odnose se na ograničenje teritorijalnog načela po kojem je prebivanje na području iste jedinice područne (regionalne) samouprave uvjet za članstvo u kreditnoj uniji što je gotovo prepolovilo članstvo u kreditnim unijama, čime su prepolovljena i depozitna i kreditna sredstva potrebna za poslovanje. Ukinuto je i obavljanje platnog prometa, a kreditiranje je omogućeno samo fizičkim osobama i obrtnicima.

84 Ibidem

85 „Godišnje izvješće 2019“, Hrvatska narodna banka, 2020, Zagreb, str 59.

Tablica 26: Plasirani krediti u kreditnim unijama – članicama Hrvatske udruge kreditnih unija u 2018. i 2019. godini (kn)

Red. br.	Naziv kreditne unije	2018			2019		
		Broj kredita	Plasirana sredstva	Prosječan iznos kredita	Broj kredita	Plasirana sredstva	Prosječan iznos kredita
1.	KU APOEN, Valpovo	569	10.046.000	17.656	601	11.435.000	19.027
2.	KU DEPONENT, Zagreb	147	7.812.760	53.148	31	1.808.000	58.323
3.	KU DUKAT, Viškovo	615	18.780.000	30.537	682	19.630.000	28.783
4.	KU GAMA, Zagreb	225	13.557.000	60.253	331	14.310.000	43.233
5.	KU JAMSTVO, Županja	1.333	79.074.665	59.321	1.251	858.412.946	686.181
6.	KU KRAJCAR, Županja	651	64.532.854	99.129	592	60.380.919	101.995
7.	KU LIBERTINA, Čakovec	341	16.218.300	47.561	343	16.373.400	47.736
8.	KU MARJAN, Split	1.479	62.938.000	42.554	1.354	62.574.800	46.215
9.	KU NOA, Osijek	287	9.734.236	33.917	245	9.613.623	39.239
10.	KU ABC, Sisak	356	10.462.000	29.388	358	11.506.562	32.141
11.	KU ZAGORSKA, Zabok	363	16.313.700	44.941	332	17.330.833	52.201
12.	KU SINDIKALNA, Zagreb	1.259	16.966.000	13.476	1.366	22.751.000	16.655
UKUPNO		7.625	326.435.516	42.811	7.486	333.555.383	44.557

Izvor: Hrvatska udruga kreditnih unija, 2020.

U 2019. godini ukupno plasirana sredstva kroz kredite članica Udruge veća su za 2,2% u odnosu na 2018. godinu ili za 7.119.867 milijun kuna. Broj dodijeljenih kredita u 2018. godini manji je za 139 kredita u odnosu na 2019. godinu. Tijekom 2019. godine prosječni iznos kredita koji su dodjeljivale članice Udruge porastao je za 4% u odnosu na prethodnu godinu. Promatrajući razdoblje od 2017. do 2019. godine zamjetan je lagani trend rasta prosječne razine dodijeljenih kredita (40.089 kuna u 2017. godini, 42.811 kuna u 2018. godini, 44.557 u 2019. godini).

Jedina kreditna unija u Hrvatskoj sa Certifikatom za usklađenost s Europskim kodeksom o dobrom ponašanju pri dodjeli mikrokredita (*European Code of Conduct for Microcredit Provision*).

Kreditna unija NOA je mala, ali respektabilna i stabilna financijska institucija, osnovana 1996. godine s tri milijuna USD američke vladine pomoći s ciljem 'revitalizacije multietničkog ekonomskog života u istočnoj Hrvatskoj'. Od samih svojih početaka NOA je imala jasnu misiju, viziju i ciljeve, a to je da se mikrokreditnim programom prvenstveno pomogne malim i srednjim poslovnim pothvatima u ciljnim grupama korisnika kredita u sektoru obrtništva, obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i slobodnih zanimanja.

NOA je postigla i održala samoodrživost, stalno nastojeći razvijati i unapređivati svoje poslovanje te ga uskladiti sa dobrim europskim praksama u mikrokreditiranju, poglavito nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Potpisivanjem namjere pristupa Europskom kodeksu o dobrom ponašanju pri dodjeli mikrokredita (*European Code of Conduct for Microcredit Provision*), NOA se obvezala uskladiti svoje poslovanje sa zahtjevima i pravilima Kodeksa. Taj proces je trajao više od 2 godine u kojem je trebalo poslovanje NOA-e uskladiti sa 154 točke odnosno klauzule Kodeksa i to u 5 područja: odnosi s klijentima, upravljanje općenito, upravljanje rizikom, standardi izvještavanja i upravljački informacijski sustavi. Sve se provodilo kroz 5 koraka odnosno faza; (1) samoprocjena u kojoj je trebalo odgovoriti na spomenutih 154 pitanja o usklađenosti poslovanja NOA-e sa Kodeksom, (2) registracija i slanje NOA-inih podataka prema MicPro (online baza podataka pri Komisiji), (3) implementacija Kodeksa u poslovanje NOA-e na temelju rezultata samoprocjene i identificiranog raskoraka u usklađenosti, (4) podnošenje samoprocjene neovisnom procjenitelju na provjeru usklađenosti s Kodeksom i (5) vanjsko ocjenjivanje od strane neovisnog procjenitelja. Posljednja dva koraka obavila je ocjenjivačka agencija iz Milana MICROFINANZA RATING.

Ovaj proces je pokazao opravdanim dugogodišnja ulaganja NOA-e u prihvaćanju najbolje svjetske prakse u mikrokreditiranju, jer se nakon samoprocjenjivanja pokazala visoka razina usklađenosti (75%) s vrlo strogim klauzulama europskog standarda provođenja mikrokreditnih aktivnosti. U daljnjem procesu usklađivanja ispunjeni su i dodatni zahtjevi i NOA je odlukom Upravnog odbora Kodeksa 13. prosinca 2018. godine dobila Certifikat za usklađenost s Europskim kodeksom o dobrom ponašanju pri dodjeli mikrokredita (*European Code of Conduct for Microcredit Provision*), a predsjedateljica Upravnog odbora Kodeksa Ann Branch je napisala:

„Željela bih pozdraviti vaše napore u dostizanju potrebne usklađenosti vaše institucije s Kodeksom koja iznosi visokih 88% od traženih klauzula što premašuje ukupni zahtjev za usklađenost od 80%. Naposljetku, željela bih se zahvaliti NOA-i Hrvatska na njenoj predanosti u ispunjavanju europskih uvjeta dobre prakse za pružanje usluga mikrokreditiranja i održavanje visokih etičkih standarda kreditiranja unutar europskog mikrofinancijskog sektora“.

7.5. Fondovi rizičnog i vlasničkog kapitala (PE, VC)

Rizični kapital⁸⁶ (engl. *private equity*, skraćeno PE) predstavlja vrstu ulaganja financijskih ulagatelja u temeljni kapital poduzeća koja ne kotiraju na burzi, a imaju potencijal ostvariti visoke stope rasta tijekom razdoblja od 3 do 7 godina. Fondovi rizičnog kapitala aktivno rade na unaprjeđenju poslovanja poduzeća u koja su uložila sredstva, kroz unaprjeđenje upravljanja, operativnog poslovanja i jačanje tržišne pozicije.

Vlasnički kapital⁸⁷ (engl. *venture capital*, skraćeno VC) predstavlja podvrstu rizičnog kapitala usmjerenog na ulaganje u novoosnovana inovativna poduzeća.

Udruženje **Invest Europe** je neprofitna organizacija sa sjedištem u Briselu koja zastupa interese ulagatelja u privatne tvrtke u Europi. Cilj ove organizacije je dati konstruktivan doprinos politikama koje utječu na fondove rizičnog kapitala i njihove ulagatelje (uključujući neke od najvećih europskih investicijskih fondova i osiguravajućih društava).⁸⁸

Prema podacima Invest Europe⁸⁹ u 2019. godini fondovi rizičnog kapitala u Središnjoj i Istočnoj Europi uložili su 2,95 milijardi EUR u 464 poduzeća, što predstavlja povećanje od 7% ukupne vrijednosti investiranih sredstava i povećanje od 10% po broju poduzeća u koja su investirana sredstva u odnosu na prethodnu godinu. Istovremeno, cijela je Europa u 2019. godini ostvarila povećanje vlasničkih ulaganja za 10% u odnosu na prethodnu godinu, na iznos od 94 milijarde EUR. Udio Središnje i Istočne Europe u ukupnom europskom financiranju u vlasnički kapital u 2019. godini iznosi 3,1% i na razini je prošlogodišnjeg rezultata. Kao i prethodnih godina, većina ulagačkih aktivnosti fondova Središnje i Istočne Europe u 2019. godini realizirana je u nekoliko zemalja. Najveći udio ima Estonija s 23% ukupnih ulaganja u regiji, nakon čega slijedi Poljska s 20%, Rumunjska s 19% i Srbija s 14%. Najveći broj poduzeća koja su privukla ulagače i u 2019. godini ima Mađarska s udjelom od 43% u ukupnom broju takvih poduzeća u regiji.

Hrvatska je u 2019. godini s 94 milijuna EUR vlasničkih ulaganja ostvarila porast od 15% u odnosu na prethodnu godinu⁹⁰ (Slika 5). U isto vrijeme, broj tvrtki koje su primile vlasnička ulaganja u 2019. godini pao je sa 8 na 5 (Slika 6) što potvrđuje nisku zastupljenost ove vrste financiranja poduzetničke aktivnosti u Hrvatskoj. Posljedično, udio *private equity* investicija u BDP-u Hrvatske⁹¹ je 0,174% u 2019. godini što je na razini prosjeka zemalja Središnje i Istočne Europe (0,175%). Usporedbe radi, udio *private equity* investicija u BDP-u Estonije, koja je na europskom vrhu, iznosi 2,46%.

86 Pojam „rizični kapital“ se u zakonskoj regulativi Hrvatske prvi puta pojavljuje 2006. godine, u Zakonu o investicijskim fondovima. Prvi fondovi rizičnog kapitala u Hrvatskoj pojavili su se krajem 1990-ih. Jedan od prvih bio je SEAF – Croatia koji je uz kombinaciju razvojnih i komercijalnih elemenata pokušao uvesti obrasce korporativnog upravljanja i ulaganja privatnog kapitala uz zadovoljavajući financijski povrat. Razvojna komponenta SEAF-a proizlazila je iz misije uključenih investitora: USAID, fondovi vlade Norveške i Finske i dr. Izvor: „Kako financirati poslovanje fondovima rizičnog kapitala?“, Hrvatska Private Equity i Venture Capital Asocijacija, Marović, M. (ur), Zagreb, 2011.

87 <https://www.hbor.hr/naslovnica/hbor/fondovi-rizicnog-kapitala/>, preuzeto 16.11.2020.

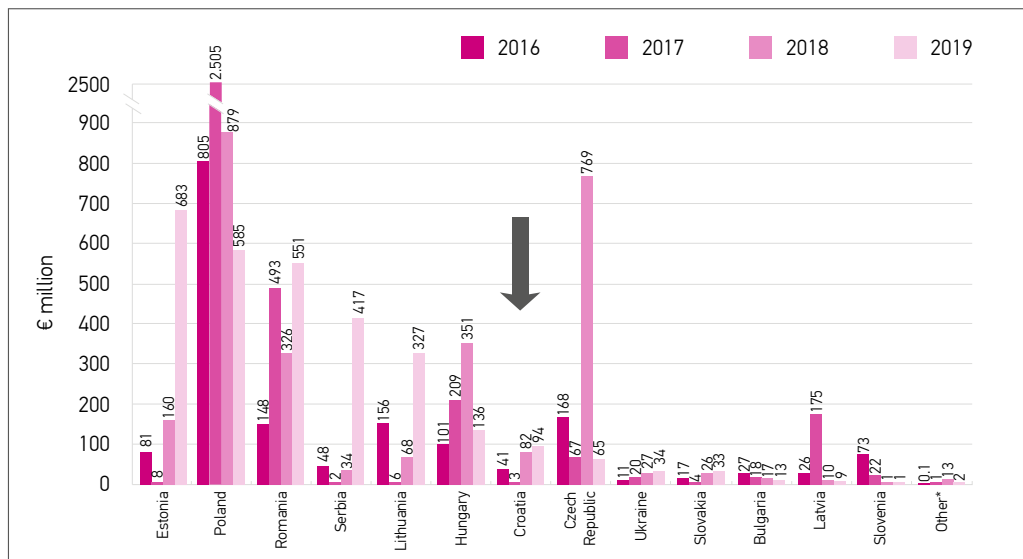
88 <https://www.investeurope.eu>, preuzeto 16.11.2020.

89 Invest Europe – 2019 Central and Eastern Europe Statistics Private Equity Statistics, 2020., str. 7.

90 Invest Europe – 2019 Central and Eastern Europe Statistics Private Equity Statistics, 2020., str. 16.

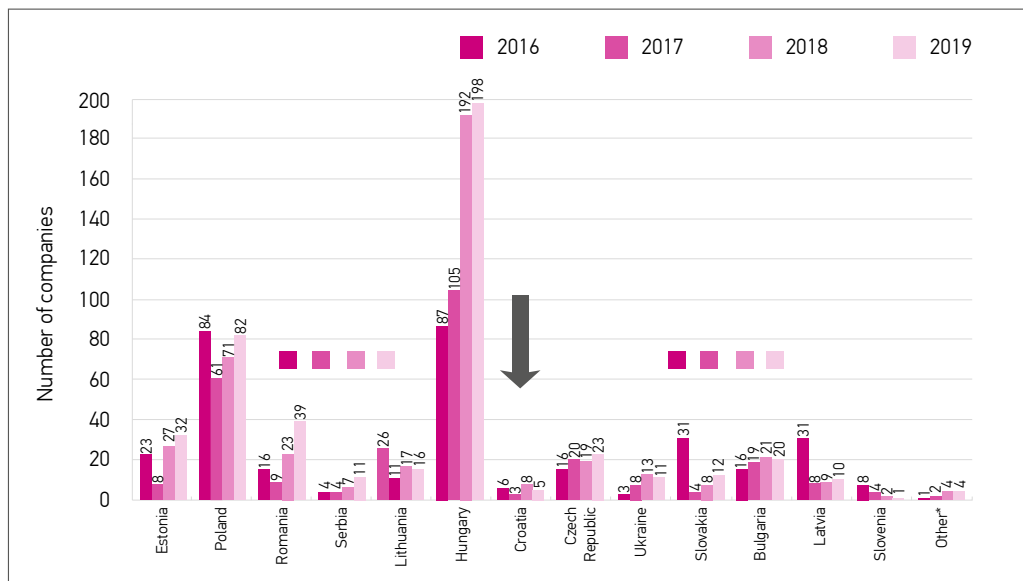
91 Invest Europe – 2019 Central and Eastern Europe Statistics Private Equity Statistics, 2020., str. 19.

Slika 5: Vrijednost vlasničkih ulaganja u Srednjoj i Istočnoj Europi, 2016.-2019.

Izvor: Invest Europe - 2019 Central and Eastern Europe Statistics Private Equity Statistics, 2020., str. 16.

Slika 6: Broj tvrtki koje su primile vlasnička ulaganja u Srednjoj i Istočnoj Europi, 2016.-2019.

Izvor: Invest Europe - 2019 Central and Eastern Europe Statistics Private Equity Statistics, 2020., str. 17.

7.6. Fondovi za gospodarsku suradnju

U Hrvatskoj je 2011. godine osnovano pet Fondova za gospodarsku suradnju⁹² (FGS) u cilju jačanja investicijske i poduzetničke klime u Hrvatskoj i razvoja fondova rizičnog kapitala kao pokretača novih industrija. Inicijativa Vlade Republike Hrvatske za osnivanje FGS-ova realizirana je kroz zajedničko ulaganje privatnog sektora i Vlade Republike Hrvatske⁹³.

Sredstva FGS-ova namijenjena su trgovačkim društvima koja imaju sjedišta u Hrvatskoj i koja isključivo ili pretežito obavljaju svoju djelatnost na području Hrvatske, konkurentna su te imaju proizvode i usluge s visokim potencijalom rasta, kvalitetan menadžment, uredno i transparentno poslovanje i dobar poslovni plan te prihvatljivu stopu povrata na uložena sredstva koja su FGS-ovi uložili⁹⁴.

U 2019. godini djelovala su četiri društva za upravljanje alternativnim investicijskim fondovima rizičnog kapitala koja su upravljala sa pet Fondova za gospodarsku suradnju (Tablica 27).

Tablica 27: Alternativni investicijski fondovi rizičnog kapitala s privatnom ponudom - Fondovi za gospodarsku suradnju (lipanj 2019.)

Fond za gospodarsku suradnju-FGS	Društvo za upravljanje	Neto imovina (u kn)
Honestas FGS ⁹⁴	Honestas Private Equity Partneri d.o.o.	10.990.153
Inspirio FGS	Inspire Investments d.o.o.	165.005.846
Prosperus FGS	Prosperus Invest d.o.o.	260.117.831
Prosperus FGS II	Prosperus Invest d.o.o.	122.383.202
Quaestus Private Equity Kapital II	Quaestus Private Equity d.o.o.	395.944.455
Ukupno		954.441.486

Izvor: HANFA – Mjesečno izvješće, prosinac 2019.

92 Osnivanje FGS-a je regulirano Zakonom o investicijskim fondovima (NN 150/05) i Pravilnikom o uvjetima i postupku sudjelovanja Vlade Republike Hrvatske u osnivanju fondova za gospodarsku suradnju (NN 21/10). Odlukom Vlade Republike Hrvatske, Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) je imenovana kvalificiranim ulagateljem za sudjelovanje u osnivanju FGS-ova, te sudjeluje u provedbi aktivnosti FGS-ova zajedno s privatnim investitorima u iznosu koji odgovara iznosu ulaganja privatnog ulagatelja. FGS-ovima upravljaju društva za upravljanje koja analiziraju potencijalna ulaganja te ih predlažu Povjereničkom odboru na konačno razmatranje i odlučivanje.

93 Veličina Fonda za gospodarsku suradnju iznosi najmanje 150 milijuna kuna u čemu je udio privatnog sektora najmanje 75 milijuna kuna.

94 <https://www.hbor.hr/fondovi-za-gospodarsku-suradnju-fgs/>, preuzeto 20.11.2020.

95 Honestas FGS nije zadovoljio propisani kriterij o minimalnom iznosu.

Fondovi za gospodarsku suradnju završili su svoju investicijsku fazu. Prosperus FGS i Inspirio FGS imali su najviše investicijskih projekata (po 6), Prosperus FGS II i Questus Private Equity Capital II imali su po 3 projekta dok je Honestas FGS imao jedan. Sva su ulaganja ostvarena u razdoblju od 2012. do 2016. Najveći broj investicijskih projekata ostvaren je u sektorima turizma (4) te bankarstva, infrastrukture i drvoprerađivačke industrije (po 3). Najveći udio uložених iznosa je u turizmu, infrastrukturi, bankarstvu i poljoprivredi (Tablica 28).

Tablica 28: Struktura ulaganja po sektorima

Sektor	Broj projekata	Uloženi iznos	Struktura
Bankarstvo	3	207.253.750	18,9%
Infrastruktura	3	216.329.915	19,7%
Obnovljivi izvori energije	2	76.000.000	6,9%
Turizam	4	218.979.970	20%
Drvoprerađivački	3	130.700.000	11,9%
IT	2	53.200.300	4,9%
Poljoprivreda	1	168.550.000	15,4%
Tekstilni	1	25.000.000	2,3%
Ukupno	19	1.096.013.935	100%

Izvor: obrada Šimić Banović, R., ko-autorice poglavlja *Pristup financijskim sredstvima u Izvješću o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2019.*

U 2019. godini društva za upravljanje alternativnim investicijskim fondovima rizičnog kapitala usmjeravaju svoje aktivnosti na pronalaženje potencijalnih kupaca za investicije fondova kojima upravljaju, s obzirom na približavanje isteka roka trajanja fondova. Izvanredne okolnosti uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19 utjecat će na ostvarenu vrijednost u procesu dezinvestiranja fondova.

U rujnu 2015. pokrenut je prvi regionalni fond rizičnog kapitala Enterprise Innovation Fund – South Central Ventures (ENIF-SC Ventures). Fond ulaže isključivo u IT poduzeća u ranim fazama rasta koji posluju na području Balkana. Ovaj Fond svojom investicijom u pravilu stječe 10%-tno do 35%-tno vlasništvo poduzeća. Veličina Fonda je gotovo 41 milijun EUR. Republika Hrvatska je u ENIF – SC Ventures, kroz HAMAG-BICRO, uložila 2.065.000 EUR (oko 5% ukupne vrijednosti Fonda). Fond je do kraja 2020. godine investirao u 22 projekata.⁹⁶

⁹⁶ <https://sc-ventures.com/portfolio-with-categories/>, preuzeto 15.11.2020.

FIL ROUGE CAPITAL - *Fond rizičnog kapitala pokrenut u suradnji s Europskim investicijskim fondom*

U Hrvatskoj je u 2019. godine započeo s radom Fil Rouge Capital⁹⁷ – fond rizičnog kapitala čiji je upravitelj Fil Rouge Capital iz Ljubljane, pokrenut dijelom iz sredstava ESIF Financijskih instrumenta kroz suradnju s Europskim investicijskim fondom (EIF), a dijelom iz sredstava privatnih ulagatelja. Fond ulaže u poduzeća u Republici Hrvatskoj u najranijim fazama razvoja koja imaju potrebnu inovativnost i želju za uspjehom.

Fond se sastoji od dvije komponente:

- akceleratorskog programa namijenjenog inovativnim *start-upovima* koji imaju samo poslovnu ideju (*Start-up škola*) ili prototip (Akcelerator)
- ulaganja vlasničkog kapitala (VC) namijenjenog poduzećima koja već posluju, imaju prve kupce i koja su već prošla ranu fazu razvoja.

U 2019. godini završen je prvi akceleratorski program. U prvoj generaciji start-upa za akceleraciju odabrano je 24 timova kojima je osigurana *seed* investicija od 50.000 EUR za što su tvrtke u koje je uloženo trebale prepustiti 10% vlasničkog udjela. Osim ulaganja, poduzetnici imaju pristup mreži mentora Fonda, edukaciji u organizaciji Fonda, uslugama partnera kao što su Google, Amazon i Microsoft i drugim aktivnostima (npr. Večer osnivača).

Od osnivanja u lipnju 2019. do kraja 2019. godine Fond je pregledao više od 700 prilika za ulaganje, te realizirao 33 investicije u koje je uloženo gotovo 6,5 milijuna EUR. Procjenjuje se da će do kraja 2023. godine ovaj Fond investirati u 300 tvrtki više od 40 milijuna EUR⁹⁸.

7.7. Poslovni anđeli

Poslovni anđeli su uspješni poduzetnici i menadžeri koji financiraju start-up projekte visokog rizika i pritom poduzetnicima pružaju mentorsku podršku (znanje, vještine, kontakte) u daljnjem razvoju poslovanja. Ključni razlozi djelovanja poslovnih anđela su ostvarenje profita, poticanje razvoja poduzetništva, te entuzijizam za sudjelovanje u stvaranju nove vrijednosti. Za svoje ulaganje poslovni anđeli najčešće dobivaju vlasnički udio, te posljedično ostvaruju dobit (ili gubitak) kroz prodaju svog dijela izravno drugom ulagaču ili kroz izlazak tvrtke na javnu burzu dionica (tzv. IPO). Ulaganja poslovnih anđela moguća su kao pojedinačna ili kao skupna, odnosno, sindicirana ulaganja.

European Business Angels Network - EBAN⁹⁹ je vodeće europsko udruženje investitora u tvrtke u ranoj fazi razvoja koje okuplja više od 290 organizacija – članica iz više od 60 zemalja. EBAN je osnovan 1999. godine sa sjedištem u Briselu. Ključne aktivnosti EBAN-a uključuju definiranje

97 Na temelju Sporazuma o financiranju potpisanog između Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU i EIF – Europskog investicijskog fonda koji je preuzeo ulogu provedbe financijskog instrumenta pod nazivom "ESIF Fond rizičnog kapitala", te poslove odabira i nadzora rada upravitelja "ESIF Fonda rizičnog kapitala". HBOR je u lipnju 2019. godine, nakon provedenih internih analiza i odobrenja, postao jedan od ulagatelja u fond, no ne sudjeluje u odabiru poslovnih subjekata u koja će fond ulagati. Više informacija o sudjelovanju HBOR-a u pod-poglavlju 7.7.

98 <https://lider.media/aktualno/prva-investicija-fonda-fil-rouge-capital-koliko-je-dobio-startup-top-digital-agency-119796>, preuzeto 10.11.2020.

99 <http://www.eban.org/about/who-we-are>, preuzeto 13.11.2020.

profesionalnih standarda, obuku i certifikaciju; istraživanja; lobiranje, te poticanje i podršku (prekograničnim) investicijama.

Prema podacima EBAN-a¹⁰⁰ u Europi je prisutno oko 34.500 "vidljivih" poslovnih anđela koji ulažu sredstva kroz lokalna udruženja poslovnih anđela. Prema procjenama¹⁰¹, ukupna aktivnost poslovnih anđela u Europi čak je 10 puta zastupljenija, ali velika većina djeluje "ispod radara" i nije uključena u neko od 404 udruženja poslovnih anđela koliko ih u 2019. godini djeluje u Europi. Ukupna ulaganja "vidljivih" poslovnih anđela u Europi u 2019. godini narasla su za 8%, odnosno sa 745 milijuna EUR u 2018. godini na 804 milijuna EUR u 2019. godini. Za razliku od 2018. godine kada je glavni ulagački interes poslovnih anđela, prema kriteriju uložених sredstava, bio usmjeren na pothvate iz *fintech* sektora, u 2019. godini najviše interesa su privukle mlade kompanije koje se bave razvojem poslovnog *software*-a. Podaci o ulaganjima poslovnih anđela u Europi ukazuju na njihov primarni fokus na ulaganja na domaćem tržištu, te tendenciju ka sindiciranim ulaganjima.

Hrvatska predstavница u EBAN-u je CRANE - Hrvatska mreža poslovnih anđela¹⁰² koja u 2019. godini okuplja 35 članova, zainteresiranih za ulaganja u inovativne tvrtke u ranoj fazi razvoja. Udruga CRANE je pokrenuta 2008. godine, a njeno osnivanje inicirale su sljedeće partnerske institucije: Agencija za promicanje izvoza i ulaganja, Poteza Ventures, Hrvatska *Private Equity* i *Venture Capital* Asocijacija, Udruga za poticanje softverskog i online poduzetništva 'Initium' te poduzetnici Damir Sabol i Hrvoje Prpić.

Aktivnosti CRANE-a uključuju identifikaciju potencijalnih i selekciju kvalitetnih projekata, organizaciju predstavljanja selektiranih projekata poslovnim anđelima, organizaciju edukacije za mlade poduzetnike i poslovne anđele, pomoć investitorima prilikom sindiciranja *deal*-ova, suradnju s EBAN-om i mrežama poslovnih anđela u Europi i SAD-u i fondovima rizičnog kapitala u regiji i Europi, te suradnju s partnerima, sveučilištima, institucijama i tvrtkama zainteresiranim za razvoj poduzetništva. CRANE je dio inicijative „Made in CEE“¹⁰³ koja povezuje burze i mreže poslovnih anđela u pronalaženju i podršci najboljim *start-up* i *scale-up* tvrtkama u Središnjoj i Istočnoj Europi.

Od 2008. do 2019. godine članovi CRANE-a su u hrvatske tvrtke uložili više od 40 milijuna kuna¹⁰⁴. U 2019. godini ukupna ulaganja članova CRANE-a iznosila su više od 4 milijuna kuna što predstavlja povećanje ulaganja od 78% u odnosu na prethodnu godinu (Tablica 29).

100 „EBAN Statistics Compendium“, EBAN – European Business Angels Network, 2020., *preuzeto 15.11.2020.*

101 Evaluation of EU Member States' Business Angel Markets and Policies Final report, Centre for Strategy and Evaluation Services, 2012.

102 <http://crane.hr/o-nama/>, *preuzeto 13.11.2020.*

103 <http://ebancee.org/eban-cee-community-to-launch-made-in-the-cee-with-stock-exchanges-and-business-angels/>, *preuzeto 14.11.2020.*

104 <http://crane.hr/davorin-stetner-jos-jedan-mandat-u-upravnom-odboru-najjace-svjetske-organizacije-poslovnih-andela-eban/>, *preuzeto 14.11.2020.* Detaljniji podaci o investicijama CRANE-a nisu raspoloživi javnosti.

Tablica 29: Ulaganja “vidljivih” poslovnih anđela po zemljama u razdoblju od 2017. do 2019. godine (EUR)

Zemlja	Broj “vidljivih” poslovnih anđela	Ukupan broj investicija u 2017. godini	Ukupan broj investicija u 2018. godini	Ukupan broj investicija u 2019. godini
Velika Britanija	9.000	107.700.000	109.400.000	153.080.000
Njemačka	2.000	77.010.000	86.600.000	81.770.000
Finska	670	27.000.000	36.000.000	54.000.000
Češka	210	6.100.000	7.400.000	6.290.000
Estonija	127	11.300.000	7.100.000	9.280.000
Slovenija	70	2.500.000	3.800.000	2.220.000
Rumunjska	50	3.420.000	2.900.000	3.080.000
Hrvatska	35	1.050.000	2.350.000	4.190.000
Srbija	50	2.440.000	2.500.000	310.000

Izvor: „EBAN Statistics Compendium“, EBAN – European Business Angels Network, 2020.

U 2019. godini CRANE je bio partner šeste međunarodne *start-up* konferencije Zagreb Connect koju organiziraju Zagrebački inovacijski centar (ZICER) i Grad Zagreb, a zemlja partner bio je Izrael. Tom prilikom 17 *startupa* koji su prošli ZICER-ov dvomjesečni predakceleracijski program *Startup Factory* imali su priliku predstaviti se investitorima i poslovnim anđelima, a najbolji timovi osvojili su nagrade iz fonda vrijednog milijun kuna.

Pobjednik Zagreb Connecta je tim *NUOTWO*, koji nudi ugradbeni panel koji se montira s unutrašnje strane na zidove postojećih ili novih građevina i filtrira okolni zrak fiksirajući pritom CO2 odnosno CH4 mikrobiološkim putem, a kao nusprodukt fiksacije stvara se biomasa koja se može plasirati na tržište kao dodatak ljudskoj prehrani, stočna hrana, gorivo, osnova za biodizel.

Ostali dobitnici nagrada su: *Laftonic*, koji nudi softver za istraživanje publike tijekom (pred) produkcije, s vlastitim prediktivnim algoritmima i bazom ispitanika, *Hero Factory*, platforma za učenje i vođenje digitalnog marketinga malih poduzetnika, *A-SAP*, znanstveno istraživački sustav instrumenata koji će biti u stanju s visokom preciznošću i u realnom vremenu prepoznati sve relevantne karakteristike tuče, *Mundus Education System*, edukacijski sustav kroz pametnu društvenu igru i *RecorrQCQ*, koji nudi uređaj služi za laboratorijska i terenska mjerenja impedancije zaštitnih premaza na metalu¹⁰⁵.

105 <http://crane.hr/pobjednici-zagreb-connecta-2019-osvojili-milijun-kuna/>, preuzeto 13.11.2020.

7.8. Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR)¹⁰⁶

Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) je razvojna i izvozna banka Republike Hrvatske koja potiče razvoj sektora malih i srednjih poduzeća kreditiranjem, osiguranjem izvoza od političkih i komercijalnih rizika, izdavanjem garancija te poslovnim savjetovanjem.

HBOR potiče poduzetnike na korištenje dostupnih sredstava EU fondova, razvija suradnju s financijskim posrednicima, s ciljem olakšavanja pristupa financijskim sredstvima za mala i srednja poduzeća (okvirni krediti s poslovnim bankama i *leasing* društvima), te provodi mjere sniženja kamatnih stopa i naknada za obradu kreditnog zahtjeva. U 2019. godini HBOR je, kroz svoje aktivnosti, podržao 2.413 projekata s ukupnim iznosom većim od 7 milijardi kuna što predstavlja smanjenje od 17% u odnosu 2018. godinu. Najveći dio HBOR-ove podrške odnosi se na kredite. U 2019. godini odobreno je kreditiranje za 1.848 projekata u vrijednosti od 5,77 milijardi kuna, što je za 6% manje kreditiranih projekata u odnosu na prethodnu godinu. Najveći dio kredita, čak 88%, kao i prethodnih godina namijenjeno je investicijama, a ostatak od 12% kredita namijenjeno je za obrtna sredstva.

U 2019. godini najbrojniji korisnici kredita HBOR-a bila su mala i srednja poduzeća, kojima je odobreno 1.640 kredita u iznosu od 1,44 milijarde kuna. Iz navedenog proizlazi da je u 2019. godini od 1.848 projekata koje je kreditirao HBOR 89% projekata bilo usmjereno na sektor malih i srednjih poduzeća, ali da je, u isto vrijeme, na te projekte alocirano samo 25% sredstava kreditnih sredstava HBOR-a (Tablica 30).

Tablica 30: Plasman kredita HBOR-a prema sektoru malih i srednjih poduzeća od 2017. do 2019. godine

	2017.	2018.	2019.
Ukupan broj kreditiranih projekata od strane HBOR-a	2.183	1.970	1.848
Ukupan iznos dodijeljenih kredita HBOR-a	5,15 milijarde	5,61 milijarde	5,77 milijardi
Broj odobrenih kredita HBOR-a za mala i srednja poduzeća	2.093	1.853	1.640
Ukupan iznos odobrenih kredita HBOR-a za mala i srednja poduzeća	2,3 milijarde	1,96 milijarde	1,44 milijarde

Izvor: Godišnja financijska izvješća HBOR-a od 2017. do 2019. godine

U 2019. godini evidentiran je porast interesa investitora za infrastrukturne projekte. Putem kredita HBOR-a i financijskih instrumenata odobreno je 2,83 milijarde kuna za infrastrukturne projekte, što predstavlja povećanje od gotovo 80% u odnosu na 2018. godinu.

¹⁰⁶ „Godišnje financijsko izvješće za 2019. godinu“, Hrvatska banka za obnovu i razvitak, 2020.

U 2019. godini, HBOR je, u cilju lakšeg korištenja i jednostavnijeg odabira adekvatnog programa za financiranje projekata, postojećih 25 programa kreditiranja sažeo u 9 programa:

1. Poduzetništvo mladih, žena i početnika
2. Priprema izvoza
3. Investicije privatnog sektora
4. Investicije javnog sektora
5. EU projekti
6. Obrtna sredstva
7. Kredit kupcu
8. Kredit dobavljača
9. Financijsko restrukturiranje.

HBOR putem programa kreditiranja, izdavanja garancija i osiguranja kredita, te osiguranja izvoznih potraživanja želi podržati izvoznike u svim fazama izvoza. U 2019. godini HBOR je podržao hrvatske izvoznike s ukupnim iznosom od 2,75 milijardi kuna što predstavlja pad od 51% u odnosu na 2018. godinu kada je za izvoznike kroz programe HBOR-a alocirano 5,63 milijardi kuna.

Snižavanje kamatnih stopa i naknada za poduzetnike

Prilikom smanjenja broja HBOR-ovih kreditnih programa, snižene su i kamatne stope i naknade, i to za:

- Poduzetnike koji se bave djelatnostima od posebnog interesa (poljoprivreda i ribarstvo, prerađivačka industrija ili računalno programiranje) kamatna stopa je snižena s 2 do 4% na 1,5%
- Poduzetnike, korisnike programa Priprema izvoza, kamatna stopa s najnižih 2% do 3% snižena je na minimalnih 1,75% do 3%
- Poduzetnike korisnike kredita namijenjenih za obrtna sredstva, kamata je s postojećih 4% snižena na 3,5% za dugoročne kredite i 2% za kratkoročne kredite
- Mala i srednja poduzeća i srednje kapitalizirana društva koja zapošljavaju ili osposobljavaju mlade osobe kamatna stopa je snižena za 0,2 postotnih bodova (Inicijativa za zapošljavanje mladih Europske investicijske banke – EIB).

Poduzetnici koji ulažu na područje Osječko-baranjske županije i Grada Preloga, imaju mogućnost dobivanja subvencionirane kamatne stope na kredite HBOR-a iz sredstava Osječko-baranjske županije, odnosno Grada Preloga, čime im je omogućeno kreditiranje bez kamata, a poduzetnicima na području Istarske županije uz kamatnu stopu od 1%.

Financijski instrumenti

Tijekom 2019. godine HBOR je provodio dva financijska instrumenta, namijenjena privatnom sektoru:

ESIF Krediti za rast i razvoj koji omogućavaju povoljna sredstva za dugoročne investicijske kredite mikro, malim i srednjim poduzećima. Krediti se odobravaju na način da se na 50% kredita koji se financira iz ESIF izvora ne obračunava kamata, a na drugih 50% kredita koji financiraju poslovne banke obračunava se tržišna kamatna stopa utvrđena od poslovne banke. Na taj način, kamatna stopa za poduzetnike je upola niža od one koju bi ostvarili bez korištenja sredstava ESIF-a. Tijekom 2019. godine za investicije malih i srednjih poduzeća iz ESIF izvora financirano je 78 kredita u vrijednosti od 86.383.894 kuna.

Investicijski krediti za ruralni razvoj od rujna 2019. godine dostupni su mikro, malim i srednjim poduzećima iz poljoprivrednog, prerađivačkog i šumarskog sektora. Kroz ovaj financijski instrument krajnjim korisnicima bit će na raspolaganju ukupno 510 milijuna kuna kreditnih sredstava. Krediti se odobravaju putem poslovnih banaka, gdje se 50% kredita financira beskamtno, a na 50% kredita koje osigurava poslovna banka iz svojih izvora, utvrđuje se tržišna kamatna stopa. Tijekom 2019. godine poduzetnicima nisu dodijeljena sredstva iz ovih izvora.

Sudjelovanje HBOR-a u fondovima rizičnog kapitala

Europska komisija je u suradnji s Europskim investicijskim fondom i nacionalnim razvojnim institucijama (*National Promotional Institutions* - NPI) u svrhu razvoja tržišta ulaganja u fondove rizičnog kapitala pokrenula EIF-NPI *Equity* Platformu. HBOR je jedan od institucionalnih osnivača ove platforme i od 2016. godine sudjeluje u radu dvaju tijela platforme – Generalnog foruma i Konzultativnog foruma čiji rad je usmjeren na razmjenu iskustava i znanja u svrhu jačanja industrije rizičnog kapitala.

U okviru EIF-NPI *Equity* Platforme, EIF i HBOR su u siječnju 2019. godine potpisali ugovor kojim je pokrenut *Croatian Growth Investment Programme* (CROGIP) čiji je cilj potaknuti ulaganja u mala i srednja te srednje kapitalizirana poduzeća u vrijednosti od najmanje 70 milijuna eura. EIF i HBOR zajednički će ulagati sredstva (od kojih će svaki uložiti po 35 milijuna EUR) u:

- fondove rizičnog kapitala kojima će upravljati društva koja odabere EIF sukladno svojim metodologijama, te
- su-investiranje uz fondove koji već imaju uspostavljen odnos s EIF-om i pozitivne reference.

EIF će omogućiti ulaganje u fondove i su-investiranje odabranim društvima za upravljanje s pozitivnim referencama prema kriterijima koje je HBOR unaprijed definirao kroz CROGIP. Osim EIF-ovih kriterija za odabir, fondovi moraju udovoljiti i uvjet da u svojoj investicijskoj strategiji imaju utvrđeno da će najmanje 70% ukupnih ulaganja fonda uložiti u poduzeća koja su osnovana u Hrvatskoj i koja najveći dio poslovanja obavljaju u Hrvatskoj i/ili koja će planiranim ulaganjima započeti dugoročno poslovanje u Hrvatskoj pri tome zapošljavajući značajan broj domaćih radnika.

HBOR ne sudjeluje u odabiru fondova i prilika za su-investiranje te kao EIF-ov lokalni partner stoji na raspolaganju za pružanje lokalne podrške društvima za upravljanje koja žele povećati svoju prisutnost u Hrvatskoj. Kao dio aktivnosti u okviru CROGIP-a, u cilju razvoja tržišta i jačanja

kapaciteta, EIF je u ožujku 2019. godine objavio Poziv za iskazivanje interesa radi odabira društava za upravljanje koja ispunjavaju uvjete za sredstva dostupna u okviru CROGIP-a¹⁰⁷.

7.9. Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije – HAMAG-BICRO

Područje djelovanja Hrvatske agencije za malo gospodarstvo, inovacije i investicije HAMAG-BICRO uključuje poticanje osnivanja i razvoja malih i srednjih poduzeća, poticanje ulaganja u mala i srednja poduzeća, financiranje poslovanja i razvoja malih i srednjih poduzeća kreditiranjem i davanjem jamstava malim i srednjim poduzećima za odobrene kredite od strane kreditora, davanje potpora za istraživanje, razvoj i primjenu suvremenih tehnologija, te pružanje potpore inovativnim i tehnološki usmjerenim tvrtkama u Hrvatskoj.

Od 2015. godine HAMAG – BICRO obavlja i funkciju Posredničkog tijela razine 2 (PT2) u okviru Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija“ u financijskom razdoblju 2014.-2020. Od 2018. godine HAMAG-BICRO koordinira mrežu poduzetničkih potpornih institucija putem projekta BOND (Business Organisations Network Development) koji je financiran iz Europskog strukturnog i investicijskog fonda (ESIF).

7.9.1 Jamstva

Jedno od najvažnijih područja djelovanja HAMAG BICRO-a je dodjela jamstva putem kojih se omogućava dobivanje kredita poduzetnicima koji imaju kvalitetne poslovne ideje, ali ne ispunjavaju uvjete poslovnih banaka vezano uz instrumente osiguranja povrata kredita.

Najvažniji uvjeti¹⁰⁸ za izdavanje jamstva su zatvorena financijska konstrukcija projekta, većinsko privatno vlasništvo investitora, likvidnost projekta, nepostojanje duga prema državi, ekonomska opravdanost ulaganja, te stručan i poduzetnički kapacitet investitora. Poseban fokus jamstvenih programa je na poduzetnicima početnicima kojima se dodjeljuje jamstvo, najčešće u 80%-tnom iznosu glavnice kredita.

Tijekom 2019. godine u suradnji s financijskim institucijama paralelno su se provodila nacionalna jamstva,¹⁰⁹ ESIF pojedinačna jamstva, te ESIF ograničeno portfeljno jamstvo.¹¹⁰

U 2019. godine izdano je 14 nacionalnih jamstava, što je značajno manje u odnosu na prethodne godine. Razlog tome leži u prestanku važenja nacionalnih jamstava Rastimo zajedno, EU početnik i Poljoprivrednici od kraja 2018. godine, te intenzivnijem korištenju ESIF jamstava od strane poduzetnika.

U svibnju 2019. godine odobren je novi nacionalni jamstveni program PLUS. U 2019. godini po tom programu izdano je jedno jamstvo u iznosu od 1,7 milijuna kuna.

¹⁰⁷ Više informacija o odabranom fondu u pod-poglavlju 7.5.

¹⁰⁸ Iznimno se jamstvo odobrava poduzetnicima koji posluju s gubitkom, ukoliko postoji opravdan razlog gubitka. Jamstvo postaje važeće u trenutku potpisivanja ugovora o jamstvu od strane poduzetnika i konačne odluke banke o dodjeli kredita.

¹⁰⁹ Nacionalni jamstveni programi EU početnik, Rastimo zajedno i Poljoprivrednici 2017 prestali su s važenjem 31.12.2018, međutim zahtjevi koji su zaprimljeni u prosincu 2018. su obrađeni početkom 2019. godine.

¹¹⁰ <https://hamagbicro.hr/financijski-instrumenti/kako-do-jamstva/msp/portfeljna/>, preuzeto 9.11.2020.

Tijekom 2019. godine izdano je 117 ESIF pojedinačnih jamstava ukupnog iznosa više od 482,5 milijuna kuna, a najveći broj odnosi se na ESIF pojedinačna jamstva uz subvenciju kamatne stope (73), te na sektor turizma.

Financijski instrument ESIF Ograničeno portfeljno jamstvo u provedbi je od kraja 2018. godine. U 2019. godini odobreno je 134 jamstva u iznosu od 60,8 milijuna kuna. Najveći broj jamstava odobren je u Splitsko-dalmatinskoj županiji (25).

Ukupna jamstva u 2019. godini iznose 592,6 milijuna kuna što predstavlja povećanje izdanih jamstava za 5,6% u odnosu na prethodnu godinu (Tablica 31).

Tablica 31: Izdana jamstva HAMAG-BICRO-a po programima od 2017. do 2019. godine

Program jamstava	Broj izdanih jamstava po programima			Iznos izdanih jamstava po programima (mil. kn)		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Nacionalna jamstva						
Rastimo zajedno	54	33	5	76	45	4,2
EU početnik	54	32	6	85	51	3,7
Poljoprivrednici	2	0	2	2,6	0	2
PLUS	-	-	1	-	-	1,7
Ukupno nacionalna jamstva	110	65	14	163,6	96	11,6
ESIF jamstva						
ESIF jamstva uz subvenciju kamatne stope	41	86	73	144,4	369	303,5
ESIF jamstva bez subvencije kamatne stope	7	21	44	29,2	96	179
Ukupno ESIF pojedinačna jamstva	48	107	117	173,6	465	482,5
ESIF Ograničeno portfeljno jamstvo	-	-	134	-	-	60,8
UKUPNO JAMSTVA	158	172	265	337,2	561	592,6

Izvor: HAMAG-BICRO, Godišnje izvješće 2017, 2018. i 2019.

7.9.2. Zajmovi

ESIF zajmovi

Od 2016. godine HAMAG BICRO¹¹¹ odobrava zajmove u sklopu Programa, ESIF Mikro investicijski zajmovi, ESIF Mikro zajmovi za obrtna sredstva i ESIF Mali investicijski zajmovi (Tablica 32). Ukupni iznos raspoloživih sredstava za ove ESIF financijske instrumente iznosi 74 milijuna EUR¹¹². Programi završavaju iskorištenjem sredstava, a najkasnije do 31.12.2020. godine.

Tablica 32: Osnovne značajke ESIF zajmova

Naziv programa	ESIF Mikro investicijski zajam	ESIF Mikro zajam za obrtna sredstva	ESIF Mali zajam
Ciljana skupina	Mikro poduzeće Malo poduzeće Fizičke osobe- u trenutku podnošenja zahtjeva za kredit nemaju registrirani vlastiti gospodarski subjekt, ali ukoliko se zajam odobri potrebno je registrirati gospodarski subjekt s kojim se ugovara zajam	Mikro poduzeće Malo poduzeće	Mikro poduzeće Malo poduzeće Srednje poduzeće Fizičke osobe- u trenutku podnošenja zahtjeva za kredit nemaju registrirani vlastiti gospodarski subjekt, ali ukoliko se zajam odobri potrebno je registrirati gospodarski subjekt s kojim se ugovara zajam
Iznos	Od 1.000 EUR do 25.000 EUR	Od 1.000 EUR do 25.000 EUR	Od 25.000,01 EUR do 50.000 EUR
Kamatna stopa	0,1% do 0,5%	0,5% do 1%	0,1% do 0,5%
Poček	Do 12 mjeseci ukoliko je rok otplate minimalno 2 godine	Do 12 mjeseci ukoliko je rok otplate minimalno 2 godine	Do 12 mjeseci ukoliko je rok otplate dulji od 2 godine
Rok otplate	Do 5 godina uključujući poček	Do 3 godina uključujući poček	Do 10 godina uključujući poček
Instrumenti osiguranja	Zadužnica, te ostali instrumenti osiguranja ovisno o procjeni rizika	Zadužnica, te ostali instrumenti osiguranja ovisno o procjeni rizika	Zadužnica, te ostali instrumenti osiguranja ovisno o procjeni rizika
Namjena	Osnovna sredstva (materijalna i nematerijalna imovina) Obrtna sredstva- do 30% iznosa zajma	Obrtna sredstva - 100% iznosa zajma	Osnovna sredstva (materijalna i nematerijalna imovina) Obrtna sredstva: do 30% iznosa zajma

Izvor: HAMAG BICRO, <https://hamagbicro.hr/fiancijski-instrumenti/kako-do-zajma/investicije/esif-mikro-zajam/>, preuzeto 15.11.2020.

111 HAMAG-BICRO i Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, potpisali su 30. lipnja 2016. godine Sporazum o financiranju za provedbu financijskih instrumenata u okviru Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija” 2014. – 2020.

112 HAMAG-BICRO, Godišnje izvješće 2019., str. 20.

U 2019. godini ukupno je zaprimljeno 937 zahtjeva za ESIF zajmove, a odobrena su 564 zahtjeva u ukupnom iznosu od 159,6 milijuna kuna. U odnosu na 2018. godinu, u 2019. godini je odobreno 8% manje ESIF zahtjeva za zajmom, te je kroz ESIF zajmove plasirano prema poduzetnicima 10% manje financijskih sredstava (Tablica 33).

Tablica 33: Broj i iznos odobrenih ESIF zajmova od 2017. do 2019. godine

	Broj odobrenih zahtjeva			Iznos odobrenih zahtjeva (u tisućama kn)		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
ESIF Mali investicijski zajam	440	455	425	148.110	154.732	140.704
ESIF Mikro zajam za obrtna sredstva	94	45	105	14.950	7.605	13.710
ESIF Mikro investicijski zajam	97	113	34	12.009	14.805	5.193
UKUPNO	631	613	564	175.069	177.142	159.607

Izvor: HAMAG – BICRO, Godišnje izvješće za 2017., 2018. i 2019. godinu

Najveći broj ESIF zajmova u 2019. godini odobreno je za ulaganja u Gradu Zagrebu (128), Splitsko-dalmatinskoj županiji (53), zatim Zagrebačkoj (42) i Istarskoj županiji (33). Najveći udio u odobrenim zajmovima imaju poduzetnički projekti u prerađivačkoj industriji (27%) i građevinarstvu (16,5%).

Zajmovi za ruralni razvoj

U suradnji s Ministarstvom poljoprivrede, 2018. godine pokrenuti su programi Financijskih instrumenata za ruralni razvoj (Tablica 34), i to: Mikro zajam za ruralni razvoj i Mali zajam za ruralni razvoj, ukupno raspoloživog iznosa od 39,8 milijuna EUR.

Tablica 34: Osnovne značajke zajmova za ruralni razvoj

Financijski instrument	Mikro zajam za ruralni razvoj	Mali zajam za ruralni razvoj
Ciljana skupina	Mikro i mali subjekti malog gospodarstva	Mikro, mali i srednji subjekti malog gospodarstva
Iznos	Od 1.000 EUR do 25.000 EUR	Od 25.000,01 EUR do 50.000 EUR
Kamatna stopa	0,1% i 0,25%, ovisno o razvijenosti JLS ulaganja	0,1% i 0,25%, ovisno o razvijenosti JLS ulaganja
Poček	Do 12 mjeseci ukoliko je rok otplate minimalno 2 godine	Do 12 mjeseci ukoliko je rok otplate dulji minimalno 2 godine
Rok otplate	Do 5 godina, uključujući poček	Do 10 godina, uključujući poček
Instrumenti osiguranja	Zadužnice, ostali instrumenti osiguranja prema procjeni rizika	Zadužnice, ostali instrumenti osiguranja prema procjeni rizika
Namjena	osnovna sredstva, obrtna sredstva do max 30% iznosa zajma	osnovna sredstva, obrtna sredstva do max 30% iznosa zajma

Izvor: HAMAG BICRO, <https://hamagbicro.hr/financijski-instrumenti/kako-do-zajma/investicije/mali-zajam-za-ruralni-razvoj/>, preuzeto 10.11.2020.

U 2019. godini odobreno je 407 zahtjeva zajmova za ruralni razvoj, od čega se 348 zahtjeva odnosi na program Mali zajmovi za ruralni razvoj, dok se 61 zaprimljenih zahtjeva odnosi na program Mikro zajmovi za ruralni razvoj. Usporedba 2019. godine s 2018. godinom nije realna, jer je u 2018. godini program pokrenut tek u u rujnu 2018. godine (Tablica 35).

Tablica 35: Broj i iznos odobrenih zajmova za ruralni razvoj u 2018. i 2019. godini (u 000 kn)

	2018		2019	
Jamstveni program	Broj odobrenih zahtjeva	Iznos odobrenih zahtjeva (u 000 kn)	Broj odobrenih zahtjeva	Iznos odobrenih zahtjeva (u 000 kn)
Mali investicijski zajam za ruralni razvoj	41	13.800	348	114.712
Mikro investicijski zajam za ruralni razvoj	7	788	61	8.781
UKUPNO	48	14.588	409	123.493

Izvor: HAMAG – BICRO, Godišnje izvješće za 2018. i 2019. godinu

Najviše zajmova za ruralni razvoj odobreno je u Osječko-baranjskoj (70), Bjelovarsko-bilogorskoj (55) i Koprivničko-križevačkoj županiji (40). Prema djelatnostima ulaganja, najveći broj odobrenih zajmova odnosi se na šumarstvo i ribarstvo (96,58 %).

7.9.3. Bespovratne potpore

HAMAG-BICRO je Uredbom o tijelima u Sustavima upravljanja i kontrole korištenja Europskog socijalnog fonda, Europskog fonda za regionalni razvoj i Kohezijskog fonda u vezi cilja „Ulaganje u rast i radna mjesta“ određen kao Posredničko tijelo razine 2 (PT2) za provedbu Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020. Kao PT2, HAMAG-BICRO sudjeluje s Ministarstvom gospodarstva i održivog razvoja – Posredničko tijelo razine 1 (PT1), u pripremi postupaka i provedbi faza dodjele bespovratnih sredstava.

U 2019. godini HAMAG BICRO sudjeluje u dodjeli bespovratnih potpora namijenjenih sektoru malih i srednjih poduzeća u okviru sljedećih javnih poziva (Tablica 36):

- Uvođenje sustava upravljanja poslovnim procesima i kvalitetom
- Certifikacijom proizvoda do tržišta – faza 2
- Inovacijski vaučeri za MSP-ove
- Usluge za MSP-ove putem poduzetničkih potpornih institucija (PPI) faza II
- Inovacije novoosnovanih MSP-ova faza II
- Inovacije u S3 područjima.

Tablica 36: HAMAG BICRO - pregled bespovratnih potpora u okviru javnih poziva aktivnih u 2019. godini

Naziv javnog poziva	Cilj	Ciljna skupina	Iznosi potpora	Vrijeme trajanja poziva	Ukupan broj zaprimljenih prijava	Ukupan broj odobrenih prijava	Ukupni iznos traženih bespovratnih sredstava - kn
Uvođenje sustava upravljanja poslovnim procesima i kvalitetom	Dostizanje primjenjive razine standarda međunarodno priznatih razina kvalitete i sigurnosti u razmjenu roba i usluga kroz povećanje uporabe priznatih normi koje pridonose povjerenju kupaca, posebno u područjima poboljšanja kvalitete sustava upravljanja i povećanja sposobnosti za dokazivanje kvalitete sustava.	Mala i srednja poduzeća	Najniži iznos 50.000 kn, a najveći iznos je 380.000 kn	Trajno otvoren, krajnji rok dostave projektnih prijava je 29. lipnja 2020. godine	378	259 (80 prijava u obradi)	54.856.214
Certifikacijom proizvoda do tržišta – faza 2	Povećanom primjenom normi, zajedno s pouzdanim tehnološkim rješenjem, pridonijeti malim i srednjim poduzećima da dokazom kvalitete, sigurnosti i pouzdanosti svojih proizvoda osiguraju preduvjete za povećanje izvoza i ukupne konkurentnosti	Mala i srednja poduzeća	Najniži iznos potpore je 20.000 kuna, najviši iznos je 1 milijun kuna.	Krajnji rok dostave projektnih prijava je 29. lipnja 2020. godine.	74	50 (15 u obradi)	25.404.833
Inovacijski vaučeri za MSP-ove	Jačanje kapaciteta MSP-ova za istraživanje, razvoj i inovacije kroz poticanje suradnje sa znanstveno – istraživačkim organizacijama, u svrhu razvoja novih proizvoda, usluga, procesa	Mala i srednja poduzeća	Najniži iznos potpore iznosi 10.000 kuna, a najviši je 75.000 kuna.	Trajno otvoreni poziv od 11. lipnja 2017. – 29. lipnja 2020.	52	40 (3 u obradi)	2.787.069

Usluge za MSP-ove putem poduzetničkih potpornih institucija (PPI) faza II	Jaćanje kapaciteta za osiguravanje potpore osnivanju novih poduzeća i olakšavanju poslovanja aktivnih poduzeća kako bi se doprinijelo stvaranju povoljnijeg okruženja za rast i razvoj poduzetništva u Republici Hrvatskoj	Poduzetničke potporne institucije	Najniži iznos potpore iznosi 100.000 kuna, a najviši 600.000 kuna.	Krajnji rok dostave projektnih prijava bio je 16. listopada 2019. godine	49	35	20.701.899
Inovacije novoosnovanih MSP-ova faza II	Poticanje novoosnovanih MSP-ova za uspješno lansiranje proizvoda i usluga s potencijalom rasta i izvoza koji su novi na tržištu, s naglaskom na radikalne inovacije i znatno poboljšanje u komercijalizaciji proizvoda i usluga	Mikro, mala i srednja poduzeća	Najniži iznos potpore iznosi 150.000 kuna, a najviši 1,4 milijuna kuna.	Trajno otvoren poziv od 15. veljače 2019. godine, privremeno obustavljen 28. lipnja 2019. godine	440	130 (2 u obradi)	154.126.015
Inovacije u S3 područjima	Podržati ulaganje MSP-ova koji su u svojoj poslovnoj aktivnosti usmjereni na komercijalizaciju inovacija proizvoda/usluga isključivo u skladu s identificiranim prioritetnim tematskim područjima i međusektorskim temama Strategije pametne specijalizacije (S3)	Mikro, mala i srednja poduzeća	Najniži iznos potpore iznosi 750.000 kuna, a najviši 20 milijuna kuna.	Krajnji rok dostave projektnih prijava bio je 15. studenog 2019. godine	169	113	1.400.615.757

Izvor: HAMAG – BICRO, Godišnje izvješće za 2019. godinu

7.9.4. Poticanje ulaganja u istraživanje i razvoj te transfer tehnologije

HAMAG BICRO provodi inovacijske programe čiji je cilj poticanje ulaganja u istraživanje i razvoj kroz pružanje financijske potpore inovativnim i tehnološki usmjerenim poduzećima i znanstvenim ustanovama.

PoC - Program provjere inovativnog koncepta namijenjen je financiranju inovativnih projekata s izraženim komercijalnim potencijalom, a koji se nalaze u ranoj fazi razvoja novih proizvoda, usluga i tehnoloških procesa. Provjera inovativnog koncepta potrebna je kako bi se pružili dokazi da su novi proces ili tehnologija ostvarivi te da potencijalno mogu imati komercijalnu primjenu. Uspješni PoC pruža ulagačima veću sigurnost da je proces tehnički izvediv i da prototip funkcionira. Kroz realizaciju PoC-a korisnici u velikoj mjeri smanjuju rizike koje donosi daljnji razvoj u tehničkom i komercijalnom smislu, utvrđuju najprikladniju strategiju komercijalizacije i pokreću zaštitu izuma. Ovaj program ima dvije kategorije korisnika: mala i srednja poduzeća (PoC Private) i znanstvene institucije (PoC Public).

Od 2010. do 2020. godine provedeno je 8 poziva Programa. Ukupno je financirano 359 projekta sa 102 milijuna kuna, ukupne vrijednosti projekta u iznosu od 154 milijuna kuna.¹¹³

Najveći broj projekata dolazi iz područja ICT-a. Minimalni iznos bespovratne potpore je 100.000 kuna, a najveći iznos je 500.000 kuna za projekte u trajanju od godine dana.

Državna potpora za istraživačko-razvojne (IRI) projekte je program namijenjen malim, srednjim i velikim poduzećima. Cilj Programa je povećanje ulaganja privatnog sektora u istraživanje i razvoj, te poticanje suradnje poduzetnika s istraživačkim institucijama. Potpora u okviru ovog Programa odnosi se na poreznu olakšicu za istraživačko-razvojne projekte. Do kraja 2019. godine zaprimljena je 21 prijava na ovaj Program, a ukupan iznos traženih bespovratnih potpora iznosi više od 160 milijuna kuna.

SME INSTRUMENT¹¹⁴ je program iz OBZORA 2020, namijenjen visoko inovativnim mikro, malim i srednje velikim poduzećima s velikim potencijalom rasta. Program ima 3 faze: u 1. fazi (Procjena koncepta i izvodljivosti) moguće je sufinanciranje od strane Europske unije (EU) do 50.000 EUR, u 2. fazi (Demonstracija, replikacija, I&R) moguće je sufinanciranje EU od 500.000 – 2,5 milijuna EUR, dok 3. faza (Komercijalizacija) ne uključuje sufinanciranje EU.

HAMAG-BICRO kao nacionalna kontakt točka osigurava za MSP-ove: informativne aktivnosti, info webinar, sastanke s poduzetnicima, aktivnosti „coachinga“ za poduzeća koja su dobila sredstva iz ovog programa.

¹¹³ <https://hamagbicro.hr/bespovratne-potpore/programi-podrske-inovacijskom-procesu/poc/>, preuzeto 19.11.2020.

¹¹⁴ <https://hamagbicro.hr/wp-content/uploads/2017/12/SME-Instrument.pdf>, preuzeto 19.11.2020.

7.10. Vladini programi bespovratnih poticaja, subvencioniranih kreditnih linija i poreznih olakšica

7.10.1 Bespovratne potpore Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja

(do srpnja 2019. godine Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta)

Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta u 2019. godini provodilo je sljedeće projekte i programe (Tablica 37):

Projekt “Stipendiranje učenika u obrtničkim zanimanjima”

Temeljem Projekta dodjeljuju se stipendije učenicima srednjih škola koji se obrazuju u deficitarnim zanimanjima u sustavu vezanih obrta po Jedinstvenom modelu obrazovanja (JMO) za zanimanja. Za provedbu ovog Projekta u 2019. godini bilo je osigurano 78.500.000 kuna, od čega je 85% sredstava iz Europskog socijalnog fonda, a 15% iz nacionalnih sredstava. Ukupno je dodijeljeno 4.126 stipendija u iznosu od 74.268.000 kuna.

Projekt “Naukovanje za obrtnička zanimanja”

Projekt se provodio u svrhu poticanja gospodarskih subjekata na sudjelovanje u obrazovanju učenika koji stječu zanimanja iz sustava vezanih obrta po Jedinstvenom modelu obrazovanja (JMO) čime se doprinosi stjecanju vještina za samostalan rad u zanimanju te razvoju socijalnih i poduzetničkih kompetencija učenika.

Temeljem Projekta gospodarskim subjektima koji provode naukovanje sufinancira se 80% troškova potrebnih za isplatu naknade učenicima za naukovanje, trošak rada mentora koji poučavaju učenike i nabava opreme potrebne za izvođenje naukovanja. Za provedbu ovog Projekta u 2019. godini bilo je osigurano 34.000.000 kuna, od čega je 85% sredstava iz Europskog socijalnog fonda, a 15% iz nacionalnih sredstava. Ukupno je dodijeljeno 425 potpora u iznosu od 29.121.692 kuna.

Program “Cjeloživotno obrazovanje za obrtništvo”

Program se provodio u cilju poticanja usvajanja vještina i kompetencija za obrtnička zanimanja te poticanja zapošljavanja i samozapošljavanja u obrtništvu. Sredstva su namijenjena za sufinanciranje troškova pripreme i polaganja ispita o stručnoj osposobljenosti, pripremu i polaganje majstorskog ispita, prekvalifikaciju za zanimanja u sustavu vezanih obrta, polaganje ispita o stručnoj osposobljenosti za zanimanje pogrebnik te izdavanje dozvola (licenci) za izvođenje praktičnog dijela naukovanja. Korisnici bespovratnih potpora su obrti, trgovačka društva, zadruge i ustanove te fizičke osobe. Za provedbu ovog Programa u 2019. godinu iz sredstava državnog proračuna bilo je osigurano 2.000.000 kuna. Ukupno je dodijeljeno 1.998.273 kn za 765 potpora.

Program “Očuvanje i razvoj tradicijskih i umjetničkih obrta”

Program se provodio u cilju očuvanja i razvoja tradicijskih obrta koji se pretežito obavljaju ručnim radom i baštine posebne zanatske vještine i umijeća.

Namjena sredstava: ulaganje u unaprjeđenje poslovanja i proizvodnje, ulaganje u razvoj novih proizvoda/usluga, prilagodba, uređenje i poboljšanje poslovnog i proizvodnog prostora, uvođenje

sustava upravljanja kvalitetom, normi i znakova kvalitete, upravljanje i zaštita intelektualnog vlasništva, marketinške aktivnosti i ulaganja za izlazak na nova tržišta te za administrativno rasterećenje. Za provedbu ovog Programa u 2019. godini iz sredstava državnog proračuna bilo je osigurano 3.700.000 kuna. Ukupno je dodijeljeno 3.668.275,50 kuna za 86 potpora.

Program „Razvoj zadružnog poduzetništva“

Program „Razvoj zadružnog poduzetništva“ provodi se u svrhu razvoja zadružnog poduzetništva uz jačanje tržišne uspješnosti, povećanje zaposlenosti te poticanje rasta i razvoja gospodarstva. Za provedbu ovog Programa u 2019. godini iz sredstava državnog proračuna bilo je osigurano 2.670.000 kuna. Ukupno je dodijeljeno 2.660.375,50 kuna za 19 potpora.

Program “Razvoj malog i srednjeg poduzetništva i obrta na područjima naseljenim pripadnicima nacionalnih manjina”

Program je namijenjen gospodarskim subjektima registriranim na područjima jedinica lokalne samouprave koje ulaze u prve četiri skupine najmanje razvijenih jedinica prema vrijednosti indeksa razvijenosti i s udjelom više od 5% u stanovništvu pripadnika nacionalnih manjina prema Popisu stanovništva iz 2011. godine. Za provedbu ovog Programa u 2019. godini iz sredstava državnog proračuna bilo je osigurano 16.450.000 kuna. Ukupno je dodijeljeno 16.249.527 za 99 potpora.

Aktivnosti promidžbe poduzetništva i obrta

Aktivnost se provodila sa svrhom dodjele pokroviteljstva/sufinanciranja za organizaciju gospodarskih događanja, znanstveno-stručnih skupova i manifestacija, sajmovi i drugih oblika promidžbe malog i srednjeg poduzetništva. Namjena sredstava: troškovi najma, zakupa, uređenja i opremanja izložbenog prostora, troškovi zakupa medijskog prostora, promidžbeni troškovi, izrade kataloga i prospekata, brošura, knjiga, organiziranja seminara i drugi zavisni troškovi manifestacije/znanstveno – stručnog skupa. Za provedbu ovih aktivnosti u 2019. godini iz sredstava državnog proračuna bilo je osigurano 2.862.000 kuna. Ukupno je dodijeljeno kuna 2.862.000 za 69 potpora.

U 2019. godini Ministarstvo je dodijelilo 1.391 potporu više nego u 2018. godini kada je ukupno dodijeljeno 4.198 potpora. Ukupna sredstva bespovratnih potpora u 2019. godini veća su za 133% u odnosu na 2018. godinu kada je dodijeljeno 57.838.215,70 kuna. Najveće povećanje sredstava za bespovratne potpore alocirano je na stipendiranje učenika za obrtnička zanimanja i naukovanje za obrtnička zanimanja (Tablica 37).

Tablica 37: Dodijeljene bespovratne potpore Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta u 2019. godini

Aktivnost/mjera	2019		
	Broj dodijeljenih potpora	Dodijeljeni iznos u kn	Prosječan iznos potpore u kn
Obrazovanje u obrtništvu - Stipendiranje učenika u obrtničkim zanimanjima	4126	74.268.000,00	18.000,00
Obrazovanje u obrtništvu - Naukovanje za obrtnička zanimanja	425	29.121.692,14	68.521,63
Obrazovanje u obrtništvu - Cjeloživotno obrazovanje za obrtništvo	765	1.998.273,33	2.612,12
Obrazovanje u obrtništvu - Očuvanje i razvoj tradicijskih i umjetničkih obrta	86	3.668.275,50	42.654,37
Razvoj malog i srednjeg poduzetništva i obrta na područjima naseljenim pripadnicima nacionalnih manjina	99	16.249.527,49	164.136,64
Razvoj zadružnog poduzetništva	19	2.660.375,50	140.019,76
Aktivnosti promidžbe poduzetništva i obrta	69	2.862.000,00	41.478,26
UKUPNO	5.589	135.060.143,96	23.408,15

Izvor: Registar potpora Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja, 2020.

7.10.2. Kreditni programi sa subvencioniranim kamatama

Kreditni program „KREDITOM DO USPJEHA 2014.“

Kreditni program „KREDITOM DO USPJEHA 2014.“ provodi se u suradnji sa županijama i poslovnim bankama od 2014. godine temeljem kojeg se subvencioniraju kamate na poduzetničke kredite od strane ministarstva nadležnog za poduzetništvo i obrt te županija uključenih u Program. Program ima za cilj olakšati dostupnost financijskih sredstava gospodarskim subjektima (trgovačka društva, obrti, profitne ustanove) s ciljem unaprjeđenja poslovnih aktivnosti, primjene tehnoloških inovacija, uspostavljanja financijske ravnoteže te nastavka uspješnog poslovanja.

Zbog daljnjeg interesa gospodarstva za Mjeru 1. ovog Programa, Vlada Republike Hrvatske je u srpnju 2019. donijela odluku o produljenju Programa do kraja 2019. godine, odnosno dala suglasnost Ministarstvu gospodarstva, poduzetništva i obrta za preuzimanje obveze plaćanja subvencioniranja kamata na poduzetničke kredite na razdoblje od 2020. do 2030. godine za iznos od 51.713.951,92 kune.

Kreditni program provodi se kroz 2 potprograma: Mjera 1 i Mjera 2.

Kreditni program Mjera 1 – Kreditom do konkurentnosti

Namijenjen je subjektima malog i srednjeg poduzetništva i može se iskoristiti za kupnju, izgradnju, uređenje ili proširenje gospodarskih objekata ili kupnju nove opreme ili dijela nove opreme. Visina kredita je od 100.000 – 5.000.000 kn za sve namjene osim za financiranje isključivo obrtnih sredstava. Financiranje obrtnih sredstava može se odobriti u iznosu do 20% (za uslužnu djelatnost) i 30% (za proizvodnu djelatnost) ukupno odobrenog kredita. Rok otplate kredita je do 10 godina za kupnju, izgradnju, uređenje ili proširenje gospodarskih objekata, a do 7 godina za kupnju nove opreme ili dijela nove opreme. Rok iskorištenja kredita je do 12 mjeseci. Nominalna kamatna stopa iznosi do najviše 7% u trenutku potpisa Ugovora, a ako se kao instrument osiguranja koristi jamstvo HAMAG BICRO kamatna stopa može biti maksimalno 6,5%.

Sredstva za subvenciju kamate osiguravaju ministarstvo nadležno za gospodarstva i poduzetništvo i županije u sljedećem omjeru:

Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta:

- 2 postotna boda za namjenu kredita vezanu uz obavljanje proizvodne djelatnosti
- 1 postotni bod za namjenu kredita vezanu uz obavljanje uslužne djelatnosti

Kreditni program Mjera 2 – Kreditom do sigurnosti poslovanja

Namijenjen je subjektima malog i srednjeg poduzetništva i može se iskoristiti za financiranje tekuće likvidnosti i trajnih obrtnih sredstava. Visina kredita je od 30.000 do 200.000 kn (najviše jedan kredit po poduzetniku). Rok otplate je do 4 godine. Rok iskorištenja kredita je do 6 mjeseci. Nominalna kamatna stopa iznosi do 8% u trenutku potpisa Ugovora, a u slučaju korištenja jamstva HAMAG BICRO kamatna stopa može biti maksimalno 7,5%.

Sredstva za subvenciju kamate osigurava resorno ministarstvo do 5 postotnih bodova.

U 2019. godini isplata subvencija provodila se za 159 kredita, iznos odobrenih kredita bio je 92.321.588 kn, uz subvencije resornog ministarstva u iznosu od 949.636 kn. U 2019. godini subvencija je dodijeljena za 83 kredita manje nego u 2018. godini (kada je subvencija dodijeljena za 242 kredita), a ukupan iznos subvencija ministarstva u 2019. godini smanjen je za 39% u odnosu na 2018. godinu.

8. Edukacija za poduzetništvo (Petra Mezulić Juric)

Edukacija za poduzetništvo nastoji pružiti znanje, vještine i motivaciju za poticanje poduzetničkog uspjeha u različitim okruženjima. Posjedovanje poduzetničke kompetencije prepoznala je Europska unija kao jednu od osam ključnih životnih kompetencija¹¹⁵. Stoga je i jedan od ključnih ciljeva politika Europske unije niz godina promocija i izgradnja sustava poduzetničkog obrazovanja.

Europska komisija u akcijskom planu za poduzetništvo do 2020. godine (*The Entrepreneurship Action Plan 2020*) poduzetničko obrazovanje definira kao jedno od tri područja u kojemu je potrebno hitno djelovanje, te ističe kako „Europa treba više poduzetnika“¹¹⁶. U prilog tomu govore i statistički podaci za Europu koji nisu ohrabrujući jer tek 37% Europljana odabire samozapošljavanje, dok se u SAD-u i Kini više od 50% odraslih osoba opredjeljuje za samozapošljavanje.

Postojeći obrazovni sustavi koji ne potiču razvoj poduzetničke kulture i ne pridonose razvoju poduzetničkih vještina predstavljaju dio uzroka ovakvog stanja u Europi. S ciljem razvoja poduzetničke kulture i poticanja inovativnosti i kreativnosti među mladima, donesen je niz rezolucija na razini Europskog parlamenta i Europske komisije koje stvaraju okvir za preoblikovanje sustava obrazovanja u svrhu razvoja poduzetničkih kompetencija na razini zemalja članica EU. Poduzetničko obrazovanje postaje dio kurikula na svim razinama obrazovanja (primarna, sekundarna, tercijarna, strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih) u sve više zemalja članica EU.¹¹⁷

Europski parlament je 2015. godine usvojio rezoluciju o promicanju poduzetništva mladih kroz obrazovanje i osposobljavanje¹¹⁸ (*European Parliament resolution of 8 September 2015 on promoting youth entrepreneurship through education and training*) u kojoj se posebno naglašava potreba za širim pristupom poduzetništvu. Smatra se kako je jedan od glavnih uzroka nepopunjavanja radnih mjesta u EU jaz između obrazovanja i osposobljavanja s jedne strane, te potreba tržišta rada s druge strane.

U Hrvatskoj ne postoji sustavni strateški okvir za obrazovanje za poduzetničke kompetencije, što je vidljivo iz prikaza relevantnih strateških dokumenata.

115 Cjeloživotne kompetencije su: pismenost; višezjezična kompetencija komunikacije; STEM kompetencije (matematička, znanstvena, inženjerska i tehnološka kompetencija); digitalna kompetencija; osobna i društvena kompetencija, te kompetencija učenja kako učiti; građanska kompetencija; poduzetnička kompetencija; kulturna osviještenost i izražavanje (izvor: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8299-2018-INIT/en/pdf>)

116 Istraživanje je provedeno među ispitanicima starijim od 15 godina. Izvor: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0795&from=EN/>, preuzeto 19.10.2020.

117 Ibidem

118 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2015-0292+0+DOC+XML+V0//EN>, preuzeto 19.10.2020.

U Hrvatskoj je 2010. godine donesena nacionalna **Strategija učenja za poduzetništvo 2010.-2014.** koja je definirala razloge učenja za poduzetništvo, prijedlog uključivanja programa učenja za poduzetništvo u obrazovni sustav kao i očekivane rezultate razvoja obrazovanja za poduzetništvo. Nakon 2014. godine nije napravljena evaluacija provedenih mjera iz Akcijskog plana provođenja Strategije, niti je kreirana nova nacionalna strategija učenja za poduzetništvo za sljedeće razdoblje¹¹⁹.

Strategija razvoja poduzetništva Republike Hrvatske 2013. – 2020.¹²⁰ poboljšanje poduzetničkih vještina ističe kao jedan od pet strateških ciljeva, a upravo se taj cilj najviše odnosi na jačanje uprave malih poduzeća, povećanje broja visokokvalificiranih zaposlenika te podupiranje cjeloživotnog učenja zaposlenih. Hrvatska prema podacima iz Strategije ima gotovo četiri puta manje zaposlenih uključeno u programe cjeloživotnog obrazovanja u odnosu na prosjek EU. Između ostalog, upravo su za pokazatelje praćenja ostvarenja cilja poboljšanja poduzetničkih vještina izabrani udio radne snage u izobrazbi i udio znanstvenika zaposlenih u poduzetništvu.

Akcijski plan Poduzetništvo 2020¹²¹ usvojen je 2013. godine s ciljem ponovnog jačanja poduzetničke kulture u Europi. Uz stvaranje okruženja u kojemu poduzetnici mogu djelovati i isticanja poduzetničkih uzora, plan je usmjeren i na poduzetničko obrazovanje i osposobljavanje, te poziva države članice da poduzetničko obrazovanje učine obveznim dijelom školskog obrazovanja.

Strateški plan Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta za razdoblje 2019.-2021.¹²² naglašava poboljšanje poduzetničkih vještina kao jedno od ključnih područja za povećanje konkurentnosti malih i srednjih poduzeća. U okviru poboljšanja poduzetničkih vještina istaknuta je nužnost poticanja cjeloživotnog učenja poduzetnika i njihovih zaposlenika, te strukovnog i poduzetničkog obrazovanja povezanog s tržištem rada.¹²³

Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije 2014. – 2020.¹²⁴ reformski je dokument iz 2014. godine kojim su predviđene značajne promjene na području znanosti i obrazovanja u Hrvatskoj u višegodišnjem razdoblju. Jedan od prioritetnih ciljeva Strategije je osigurati preduvjete za povećanje uključenosti odraslih u procese cjeloživotnog učenja i obrazovanja kroz osiguranje financijske podrške, osnivanje mreže mentora i savjetnika iz redova iskusnih poduzetnika, te izgradnju sustava karijernog savjetovanja.

119 Istaknuto i u publikaciji „Poduzetničko obrazovanje u školama Europe“ koju je 2016. godine objavila Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizualnu djelatnost i kulturu Europske komisije (Eurydice), dostupno na: <https://publications.europa.eu/hr/publication-detail/-/publication/74a7d356-dc53-11e5-8fea-01aa75ed71a1/language-hr>, preuzeto 19.10.2020.

120 Strategija razvoja poduzetništva Republike Hrvatske 2013. – 2020., dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_11_136_2926.html, preuzeto 19.10.2020.

121 Akcijski plan Poduzetništvo 2020, Europska komisija, Brussels, 2013, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0795&from=HR>, preuzeto 19.10.2020.

122 Strateški plan Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta za razdoblje 2019.-2021., MINGO, Zagreb, dostupno na: mingo.hr/public/STRATE%C5%A0KI%20PLAN%202019_2021%20MGPO.pdf

123 Strateški plan Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta za razdoblje 2019.-2021., MINGO, str. 33, dostupno na: mingo.hr/public/STRATE%C5%A0KI%20PLAN%202019_2021%20MGPO.pdf, preuzeto 2.11.2020.

124 Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, Vlada Republike Hrvatske, 2014, http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Strategija%20znanosti%2C%20obrazovanja%20i%20sporta_NN_124_2014.pdf, preuzeto 2.11.2020..

U 2010. godini Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa izradilo je i usvojilo Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, u kojem je poduzetničko obrazovanje definirano kroz specifične ciljeve osposobljavanja za postavljanje, vrednovanje i ostvarivanje osobnih ciljeva, planiranja rada i ostvarivanja poslovnih planova, lakšeg prilagođavanja novim situacijama, idejama i tehnologijama, stjecanja temeljnih znanja o području gospodarstva i vođenju poslova te osvještavanja važnosti i mogućnosti samozapošljavanja.

U hrvatskom osnovnoškolskom obrazovanju, do 2019. godine, poduzetništvo se samo tek sporadično spominje u nastavnom programu i promovira, ovisno o afinitetima i znanju nastavnika i/ili ravnatelja škole ili u sklopu provedbe pojedinih projekata¹²⁵.

U srednjoškolskom obrazovanju, poduzetništvo je prepoznato kao skup znanja i vještina u strukovnim školama, kroz predmete Poduzetništvo i Vježbeničke vrtke¹²⁶ / Strukovne vježbe. Vježbenička vrtke služe za stjecanje i demonstriranje praktičnih poduzetničkih vještina kod učenika u okruženju simuliranog poslovanja vrtke.

U 2019. godini Ministarstvo znanosti i obrazovanja¹²⁷ započinje provedbu eksperimentalnog programa „Škola za život“ čiji je cilj povećati kompetencije učenika u rješavanju problema te povećati zadovoljstvo učenika i motivaciju nastavnika. U programu sudjeluje 48 osnovnih i 26 srednjih škola iz svih županija u Republici Hrvatskoj. U sklopu eksperimentalnog programa, Poduzetništvo predstavlja jednu od međupredmetnih tema koje nastavnici trebaju, po vlastitom odabiru, implementirati u nastavnom procesu, kao dodatni aspekt teme koju obrađuju.

Agencija za odgoj i obrazovanje (AZOO) od školske godine 2014./2015. pokrenula je seminare i radionice trajnog stručnog usavršavanja za ravnatelje škola, nastavnike i druge djelatnike škola, od kojih su neki usmjereni na poduzetničko obrazovanje.¹²⁸ Tijekom 2018. godine održana su dva stručna skupa posvećena poduzetništvu¹²⁹, te je organizirano 6 stručnih skupova dodatnog usavršavanja za nastavnike vezane uz temu poduzetništvo¹³⁰, dok podaci o održanim skupovima i usavršavanjima za 2019. godinu nisu dostupni.

125 U OŠ Pavleka Miškine u Zagrebu od 2017. godine provodi se kao pilot-projekt program UP – Učenici poduzetnici, kao besplatna izvannastavna aktivnost namijenjena učenicima viših razreda u trajanju od 35 sati. Program je zamišljen kao simulacija poduzetničkog inkubatora u kojem učenici razvijaju poslovne ideje i osnivaju fiktivne tvrtke, uz prethodnu edukaciju i usvajanje osnova poduzetništva. Projekt provode tvrtka A-Link savjetovanje iz Zagreba, Udruga Dobar dan, učiteljica OŠ Pavleka Miškine i gostujući poduzetnici – mentori. Izvor: www.dobardan.hr

U sklopu pilot programa poduzetničkog obrazovanja koji je u razdoblju od 2009. do 2016. godine provodio Regionalni centar za razvoj poduzetničkih kompetencija za zemlje jugoistočne Europe (SEECEL) neke su škole razvile i uključile u svoje školske kurikulume eksperimentalne obrazovne aktivnosti kao početak provedbe poduzetničkog obrazovanja. Informacija o zadržavanju ovih programa nakon razdoblja pilotiranja nije dostupna.

126 U okviru nacionalne strategije za izobrazbu poduzetnika/ca, Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva je 2000. godine podržalo osnivanje vježbeničkih vrtki u školama. Od 2003. godine, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa počelo je poticati širenje ideje vježbeničke vrtke pristupanjem projektu ECO NET. ECO NET je zajednički projekt Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Austrije, čiji je cilj bio širenje nastavnog koncepta vježbeničke vrtke u Hrvatskoj. Agencija za strukovno obrazovanje 2009. godine izdala je priručnik za nastavnike Vježbenička vrtka – vrata u svijet poduzetništva čiji je cilj pomoći nastavnicima u prenošenju praktičnih znanja kroz program vježbeničke vrtke. Priručnik je dostupan na: <https://www.asoo.hr/UserDocsImages/Dokumenti/Vjezbenicka%20vrtka-web.kon.pdf>

127 Škola za život, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, dostupno na: <https://skolazazivot.hr/o-projektu/eksperimentalne-skole/>, preuzeto 13.11.2020.

128 Europska komisija/EACEA/Eurydice, 2016. Poduzetničko obrazovanje u školama u Europi. Izvješće Eurydicea. Ured za publikacije Europske unije u Luksemburgu.

129 <https://www.azoo.hr/index.php?view=article&id=6760>, preuzeto 2.11.2020.

130 <https://www.asoo.hr/UserDocsImages/Stručni%20skup-%20Nina%20-%202019.pdf>, preuzeto 2.11.2020.

Obrazovanje za stjecanje poduzetničkih kompetencija značajnije je prisutno na tercijarnoj razini obrazovanja nego što je to na primarnoj i sekundarnoj razini. Studentima se nudi mogućnost odabira studijskog programa poduzetništva na preddiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini sveučilišnih i stručnih studija sveučilišta, veleučilišta i visokih škola (Tablice 38, 39 i 40).

Tablica 38: Popis sveučilišta u Hrvatskoj s programima poduzetništva na preddiplomskoj, diplomskoj i/ili poslijediplomskoj razini studija u ak.god. 2019./2020.

Sveučilište/ Fakultet		Javno / privatno	Preddiplomski studij	Diplomski studij	Poslijediplomski Studij	
					Specijalistički	Doktorski
Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku – Ekonomski fakultet u Osijeku		Javno	Poduzetništvo	Poduzetnički menadžment i poduzetništvo	Poduzetništvo	Poduzetništvo i inovativnost
Sveučilište u Zagrebu	Ekonomski fakultet	Javno	-	Specijalistički diplomski stručni studij Ekonomika poduzetništva	Strateško poduzetništvo *** Poduzetništvo i poduzetnički menadžment	-
	Fakultet organizacije i informatike Varaždin	Javno	Ekonomika poduzetništva	Ekonomika poduzetništva	-	-
Sveučilište u Splitu – Ekonomski fakultet		Javno	Stručni studij Management malog poduzeća	-	-	-
Sveučilište u Rijeci – Ekonomski fakultet		Javno	Poduzetništvo	Poduzetništvo	-	-
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković”		Javno	Menadžment i poduzetništvo	Menadžment i poduzetništvo	-	-
Sveučilište u Zadru – Odjel za turizam i komunikacijske znanosti		Javno	-	Poduzetništvo u kulturi i turizmu	-	-
Sveučilište Sjever		Javno	-	-	Poduzetništvo i EU fondovi	-

Izvor: Agencija za znanost i visoko obrazovanje, 2020., internet stranice sveučilišta u Hrvatskoj, 2020.

Tablica 39: Popis veleučilišta u Hrvatskoj s programima poduzetništva na preddiplomskoj i/ili diplomskoj razini studija u ak. god. 2019./2020.

Veleučilište	Javno / privatno	Studij
Veleučilište VERN	Privatno	Preddiplomski stručni studij Ekonomija poduzetništva (Zagreb) ***
		Preddiplomski stručni studij Poduzetništvo u primijenjenoj umjetnosti i dizajnu (u pripremi) ***
		Specijalistički diplomski studij Poduzetnički menadžment (Zagreb)
Veleučilište Rijeka - Poslovni odjel	Javno	Preddiplomski stručni studij Poduzetništvo (Rijeka, Pazin) ***
		Specijalistički diplomski stručni studij Poduzetništvo (Rijeka)
Veleučilište Nikola Tesla u Gospiću	Javno	Preddiplomski stručni studij Ekonomika poduzetništva (Gospić)
Veleučilište Marko Marulić Knin	Javno	Preddiplomski stručni studij Trgovinsko poslovanje s poduzetništvom (Knin) ***
		Specijalistički diplomski stručni studij Ekonomski i normativni okvir poduzetništva (Knin)

Izvor: Agencija za znanost i visoko obrazovanje, 2020., internet stranice veleučilišta u Hrvatskoj, 2020.

Tablica 40: Popis visokih škola u Hrvatskoj s programima poduzetništva na preddiplomskoj i/ili diplomskoj razini studija u ak. god. 2019./2020.

Visoka škola	Javno / privatno	Studij
Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici	Javno	Preddiplomski stručni studij Poduzetništvo (Virovitica) ***
		Specijalistički diplomski stručni studij Menadžment – smjer Menadžment malih i srednjih poduzeća (Virovitica)
Visoka škola za ekonomiju, poduzetništvo i upravljanje Nikola Šubić Zrinski	Privatno	Preddiplomski stručni studij Ekonomija poduzetništva (Zagreb) ***
		Specijalistički diplomski stručni studij Management malih i srednjih poduzeća (Zagreb)
Visoka poslovna škola "PAR"	Privatno	Specijalistički diplomski stručni studij Upravljanje malim i srednjim poduzećima (Rijeka)

Izvor: Agencija za znanost i visoko obrazovanje, 2020., internet stranice visokih škola u Hrvatskoj, 2020.

Od akademske godine 2015./2016. postoje i *online* studiji poduzetništva – akreditirani sustavi učenja na daljinu. Ovakav oblik obrazovanja iz područja poduzetništva, nude dvije obrazovne institucije u Hrvatskoj – Ekonomski fakultet u Rijeci (preddiplomski i diplomski studij Poduzetništvo) i Visoka škola Nikola Šubić Zrinski (stručni studij Ekonomija poduzetništva i specijalistički studij Management malih i srednjih poduzeća).

U Hrvatskoj postoji i značajan broj institucija i organizacija izvan sustava formalnog obrazovanja koje nude obrazovanje za poduzetnike početnike i/ili već pokrenuta poduzeća kao što su centri za poduzetništvo, poduzetnički inkubatori, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska udruga poslodavaca te privatna poduzeća koja su aktivna u sektoru obrazovanja odraslih osoba.

GEM istraživanje¹³¹ prati percepciju o kvaliteti obrazovanja za poduzetničko djelovanje na primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj razini obrazovanja, ocjenama u skali 1 – 9, gdje ocjena 9 ukazuje na najvišu kvalitetu obrazovanja za poduzetničko djelovanje (Tablica 41). U 2019. godini kvaliteta obrazovanja za poduzetničko djelovanje na primarnoj i sekundarnoj razini u Hrvatskoj ocijenjena je ocjenom 2,22 što predstavlja smanjenje u odnosu na prethodnu godinu te ukazuje kako je ova komponenta poduzetničkog ekosustava i dalje ocijenjena niskom ocjenom. Kvaliteta obrazovanja na tercijarnoj razini također je ocijenjena niže u odnosu na prethodnu godinu, odnosno ocjenom 3,34 što je tek neznatno bolje u odnosu na primarnu i sekundarnu razinu.

Tablica 41: Percepcija kvalitete obrazovanja za poduzetničko djelovanje u 2018. i 2019. godini (ocjene u rasponu od 1 do 9)

	2018.		2019.	
	EU prosjek	Hrvatska	EU prosjek	Hrvatska
Obrazovanje i trening – (primarna i sekundarna razina obrazovanja)	3,26	2,45	3,23	2,22
Obrazovanje i trening (tercijarna razina obrazovanja)	4,75	3,71	4,64	3,34

Izvor: Singer et al. *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2019-2020, CEPOR (u tisku)*

U 2019. godini percepcija kvalitete obrazovanja za poduzetničko djelovanje u Hrvatskoj na sve tri razine obrazovanja ocijenjena je lošije u odnosu na 2018. godinu, te ispod EU prosjeka. Poduzetničko obrazovanje kao komponenta poduzetničkog okruženja identificirana je kao jedna od najslabije ocijenjenih komponenti. U 2018. godini Hrvatska je bila zemlja s najnižim ocjenama za poduzetničko obrazovanje na sve tri razine obrazovanja. Ovi podaci ukazuju kako je potrebno više pažnje usmjeriti provođenju preporuka Europske komisije i implementirati ciljeve definirane nacionalnim strateškim dokumentima.

¹³¹ Singer et al. *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2019-2020, CEPOR (u tisku)*

Europska komisija i OECD razvili su alat za mjerenje inovativnog i poduzetničkog potencijala institucija visokog obrazovanja HEInnovate kojim visokoobrazovne institucije kroz osam¹³² ključnih područja mogu napraviti samoprocjenu svog inovativnog i poduzetničkog potencijala, te odrediti prioritete i aktivnosti svog djelovanja prema stvaranju inovativne i poduzetničke institucije (www.heinnovate.eu). Ujedno, od 2017. godine, Europska komisija i OECD započeli su sa izradom nacionalnih izvješća baziranih na HEInnovate alatu. Do sada su izvješća napravljena za devet zemalja, članica EU, između kojih je i Hrvatska¹³³ (Bugarska, Mađarska, Irska, Poljska, Nizozemska, Rumunjska, Austrija i Italija).

OECD-ovo Izvješće za Hrvatsku (*Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education Croatia*) bilježi jačanje kapaciteta visokoobrazovnih institucija u Hrvatskoj za razmjenu znanja i suradnju s vanjskim dionicima, ali i potrebu za daljnjim napretkom u tom području. Kao ključne prepreke navode se zastarjela nacionalna regulativa o zaštiti intelektualnog vlasništva, pravne prepreke za zapošljavanje osoba koje ne dolaze iz akademske zajednice, postojanje i djelovanje centara za poduzetništvo isključivo povezanih uz ekonomsko obrazovanje, implementaciju inovativnih i poduzetničkih inicijativa na *ad-hoc* osnovi, s minimalnom institucionalnom podrškom čime njihova realizacija ovisi o entuzijazmu i posvećenosti pojedinaca, slabu razvijenost upravljanja ljudskim resursima u visokoobrazovnim institucijama, te nekonzistentnost u raspoloživosti izvora financiranja namijenjenih inovacijama i poduzetništvu. Na temelju Izvješća kreirane su preporuke usmjerene Vladi Republike Hrvatske od koje se očekuje jačanje povezanosti strateških ciljeva i financiranja visokoobrazovnih institucija, te povećanje javnog financiranja visokog obrazovanja (u 2019. godini u Hrvatskoj ono iznosi 0,7%, a europski medijan iznosi 1,4%) kao i jačanje kapaciteta predstavnika visokoobrazovnih institucija za razmjenu znanja i suradnju s privatnim i neprofitnim sektorom te drugim institucijama. Izvješće ujedno daje i preporuke visokoobrazovnim institucijama naglašavajući potrebu za boljim pristupom poduzetničkom obrazovanju na svim sveučilišnim odjelima i sastavnicama te uvođenje aktivnosti koje stimuliraju razmjenu znanja kao strateško opredjeljenje institucije.

Jedno od važnih područja u razvoju poduzetničkog obrazovanja i njegovom vrednovanju je i rasprava oko mjerenja učinka tih obrazovnih programa. Različiti programi poduzetničkog obrazovanja imaju i različite ciljeve, te je i mjerenje ostvarenja ciljeva tih programa različito¹³⁴. Neki programi imaju za cilj stvaranje više vlasnika novih poduzetničkih pothvata, neki jačanje poduzetničkih kompetencija svih pojedinaca, a neki razumijevanje uloge poduzetništva za razvoj društva. Kako bi izmjerili koliko su postigli željene efekte svojih poduzetničkih kolegija i programa, u okviru europskog projekta EEPHEIC¹³⁵ (*Evaluation of Entrepreneurship Education Programmes at Higher Education Institutions and Centers*) razvijen je alat za mjerenje učinka poduzetničkih programa, dostupan i besplatan za sve zainteresirane za ovu problematiku. Alat je smješten na platformu HEInnovate¹³⁶.

132 Osam ključnih područja odnosi se na: vodstvo i upravljanje, organizacijski kapacitet: financiranje, zaposlenici i poticaji, poučavanje i učenje u području poduzetništva, pripremanje i podupiranje poduzetnika, digitalna transformacija i sposobnost, razmjena znanja i suradnja, internacionalizirana institucija, te mjerenje učinka.

133 Izvješćaj za Hrvatsku dostupan na: https://heinnovate.eu/sites/default/files/heinnovate_country_review_of_croatia.pdf, preuzeto 2.11.2020.

134 Oberman Peterka, S., Koprivnjak, T., Mezulić, P., Challenges of evaluation of the influence of entrepreneurship education, *Economic Review*, 12 (2015)

135 Ekonomski fakultet u Osijeku sudjelovao je kao partner u ovom projektu, uz partnere iz Nizozemske, Danske, Njemačke i Velike Britanije (<https://epic.ecorys.com/>), preuzeto 20.10.2020.

136 Dostupno na: <https://heinnovate.eu/en/user/login?destination=epic/dashboard>
Više informacija o samom projektu može se dobiti na <https://epic.ecorys.com/>.

GEM istraživanje omogućuje i praćenje percepcije o poduzetništvu kao izboru poslovne karijere. Pozitivan stav o poduzetničkoj karijeri u Hrvatskoj u 2019. godini ima nešto više od 60% odraslih osoba, čime je Hrvatska blizu prosjeka zemalja EU koje sudjeluju u *GEM* istraživanju. Mjerenjem percepcije o statusu poduzetnika u društvu, moguće je uočiti da se postotak ispitanika koji smatraju kako uspješni poduzetnici imaju visok status u društvu, povećao – s 43% u 2018., na 46,45% u 2019. godini. Budući da se postotak na razini zemalja EU smanjio na 63,08%, Hrvatska je bliže iako i dalje u raskoraku u odnosu na prosjek europskih zemalja. Stavovi o statusu poduzetnika u društvu upozoravaju na nedostatak društvenih vrijednosti koje doprinose stvaranju poduzetničke kulture. Percepcija o medijskoj pažnji koja se pridaje poduzetništvu u Hrvatskoj povećala se u odnosu na prethodnu godinu (s 53,7% u 2018. godini na 58,51% u 2019. godini) što je Hrvatsku svrstalo u prosjek EU zemalja od 57,68% (Tablica 42).

Tablica 42: Percepcija o društvenim stavovima prema poduzetništvu u 2018. i 2019. godini (% odrasle populacije)

	2018.		2019.	
	Hrvatska	EU prosjek	Hrvatska	EU prosjek
Biti poduzetnik je dobar izbor karijere	62,1	59,8	61,49	58,17
Uspješni poduzetnici imaju visok status u društvu	43	69,2	46,45	63,08
Medijska pažnja poduzetništvu	53,7	56,9	58,51	57,68

Izvor: Singer et al. Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? *GEM Hrvatska 2019-2020*, CEPOR (u tisku)

Future4us - Projekt „Budi kreativan – osiguraj svoju budućnost“

Future4us¹³⁷ - „Budi kreativan – osiguraj svoju budućnost“ je međunarodni projekt financiran od strane Europske komisije putem Erasmus+ programa u okviru Suradnje za inovacije i razmjenu dobre prakse, a provodi u razdoblju od 2018. do 2020. godine.

Kroz projekt se potiče poduzetnički način razmišljanja i ponašanja. Primjenom neformalnih nastavnih metoda, učenici škola koje sudjeluju u projektu dobili su priliku ojačati svoje sposobnosti grupnog i individualnog kritičkog i kreativnog razmišljanja te pokušati procesuirati i vrednovati nove, originalne, iskoristive i održive poslovne ideje. U projektu je postavljeno nekoliko ciljeva, a to su: jačanje povjerenja, posebno povjerenja u vlastite sposobnosti, oslobađanje autocenzure i sindroma „glas predrasude“, sposobnost latentnog razmišljanja i razmišljanja izvan standardnih okvira, sposobnost stvaranja i ocjenjivanja izvornih i korisnih ideja te razvoj društvene komunikacije.

Projekt podupire strateško partnerstvo srednjih strukovnih škola „Branko Radičević“ iz Rume, „Ekonomске i upravne škole Osijek“ iz Osijeka i umjetničke škole „Enrico i Umbero Nordio“ iz Trsta, a koordinator projekta je Znanstveni centar za kreativni razvoj „Ideall“ iz Novog Sada.

¹³⁷ Future4us (online), <http://www.eiusos.com/?fbclid=IwAR3UX-0aAvhD3wpilEcNFjhF7BWrCxFd21KN7YLhP7ZjcwXTyntovbRRDA>, preuzeto 16.10.2020.

9. Pristup informacijama i savjetodavnim uslugama

(Anamarija Delić)

9.1. Struktura mreže poduzetničkih potpornih institucija

Hrvatska ima iznimno dobro razvijenu mrežu poduzetničkih institucija, koja se sastoji od: poduzetničkih zona, razvojnih agencija, tehnoloških parkova, poduzetničkih inkubatora, poduzetničkih centara i centara kompetencije. Prema podacima dostupnim u Jedinostvenom registru poduzetničke infrastrukture u 2019. godini 473 institucije su upisane kao pružatelji usluga sektoru malih i srednjih poduzeća (do studenog 2020. godine) (Tablica 43). Prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture (NN 93/2013, NN 114/13, NN 41/14 i NN 57/18) poduzetničkim potpornim institucijama smatramo „subjekte usmjerene na stvaranje kvalitetnog, korisnički orijentiranog poduzetničkog okruženja u Republici Hrvatskoj koji provode programe usmjerene na razvoj poduzetništva.“

Tablica 43: Poduzetničke potporne institucije upisane u Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture

Vrsta poduzetničke potporne institucije	Broj institucija upisanih u Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture
Poduzetnička zona	273
Županijska razvojna agencija	20
Lokalna razvojna agencija	51
Razvojna agencija određene djelatnosti	6
Poduzetnički inkubator	42
Inkubator za nove tehnologije	12
Poduzetnički akcelerator	9
Poslovni park	1
Znanstveno-tehnološki park	1
Poduzetnički centar	50
Centar kompetencija	8

Izvor: Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture, <http://reg.mingo.hr/pi/public/#>, 26.10.2020.

Zakonom su navedeni ciljevi iz kojih proizlaze zadaci poduzetničkih potpornih institucija, temeljem kojih ostvaruju pravo na sufinanciranje svojih usluga putem natječaja resornog ministarstva. Navedeni ciljevi uključuju unapređenje uvjeta poduzetničke infrastrukture za privlačenje investicija, jačanje konkurentnosti poduzetništva, razvoj tehnološki i na znanju utemeljenog poduzetništva, poticanje inovativnosti, te povećanje zaposlenosti i broja gospodarskih subjekata.

Poduzetničke zone

Poduzetničke zone su infrastrukturno opremljena posebna područja definirana prostornim planovima, namijenjena zajedničkom korištenju vlasnika malih i srednjih poduzeća koji u toj zoni obavljaju svoju gospodarsku djelatnost. Zajedničkim korištenjem prostora i infrastrukture, vlasnicima malih i srednjih poduzeća je omogućena racionalizacija poslovanja, te povezivanje s drugim poslovnim subjektima koji posluju u zoni. Poduzetničke zone nude različite pogodnosti korisnicima, no najčešće su to smanjenje komunalnog doprinosa i naknada, smanjenje poreza na tvrtku, prodaju zemljišnih parcela uz odgodu plaćanja, niža cijena zemljišta, korištenje infrastrukture i dr.

Razvojne agencije

Osnovna zadaća razvojnih agencija je provođenje mjera za razvoj gospodarstva i poduzetništva na lokalnoj (lokalne razvojne agencije) i županijskoj (županijske razvojne agencije) razini, privlačenje investicija, pripremu i provođenje projekata poticanja gospodarskog razvitka i povezivanje rada svih dionika gospodarskog razvoja kroz *triple-helix* princip. Među razvojnim agencijama nalazimo i one vezane uz određenu gospodarsku djelatnost, primjerice energetske razvojne agencije, čiji je cilj razvoj određenih djelatnosti od posebna značaja na lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj razini. Razvojne agencije mogu svoje usluge ponuditi i ciljanoj skupini korisnika, poput primjerice korisnika prostora u poduzetničkim zonama. Zakonom o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14 i NN123/17), razvojne agencije su identificirane i kao nositelji planiranja razvoja za svoje područje, u suradnji s jedinicama područne, odnosno regionalne samouprave. Zbog toga su županijske razvojne agencije identificirane kao regionalni koordinatori (sa statusom javne ustanove).

Poduzetnički centri

Poduzetnički centri su institucije poduzetničke infrastrukture zadužene za operativno provođenje mjera za poticanje razvoja poduzetništva na lokalnoj i/ili regionalnoj razini. Poduzetnički centri, prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture (NN 93/2013) trebaju biti centri stručne i edukativne pomoći poduzetnicima, a kako bi se osigurao razvoj poduzetništva u područjima njihova djelovanja. Poduzetnički centri su informacijske točke postojećim i budućim poduzetnicima, te stručna i savjetodavna pomoć za pokretanje, rast i razvoj, internacionalizaciju poslovanja i uspostavljanje partnerstva.

Poslovni i poduzetnički inkubatori

Poslovni i poduzetnički inkubatori imaju zadatak pružiti stručnu pomoć (tehničku i edukativnu) i resurse (ponajprije poslovni prostor) poduzetnicima za pokretanje njihovih projekata, te osigurati njihov održiv razvoj. Poslovni su inkubatori fokusirani na pružanje pomoći poduzetnicima u ranim fazama razvoja, najčešće od prve do treće godine poslovanja. Usluge koje poduzetnici mogu dobiti u poduzetničkim inkubatorima kreću se od poticanja samozapošljavanja, tehničke i logističke podrške, besplatne savjetodavne usluge, stručne edukacije, marketinške promocija putem portala poduzetničkih inkubatora, te umrežavanja i pomoći u nastupu prema drugim institucijama.

Poljoprivredni poduzetnički inkubator Drenovci (<https://ppinkubator-drenovci.hr/>) prvi je specijalizirani poduzetnički inkubator za poticanje poduzetništva u sektoru poljoprivrede i prehrambene industrije. Ovo je ujedno i prvi inkubator pokrenut u ruralnom području, čime se želi potaknuti jači razvoj poduzetništva u ruralnim području istočne Slavonije. Inkubator je nastao kao rezultat projekta odobrenog iz sredstava Operativnog programa Regionalna konkurentnost 2007.- 2013. u kojem su partneri bili Vukovarsko-srijemska županija, Lokalna agencija za razvoj Vjeverska d.o.o. i Poduzetnički inkubator BIOS d.o.o. Usluge koje nudi inkubator usko su vezane uz poljoprivredno i prehrambenu industriju kao dominantne industrije tog dijela Hrvatske. Inkubator svojim korisnicima nudi, osim poslovnog prostora, edukacije i profesionalnu podršku kroz dva edukacijsko-proizvodna postrojenja za preradu voća i povrća, te proizvodnju tijesta i kolača.

Inkubatori za nove tehnologije

Ovi inkubatori su specijalizirani za poslovne subjekte usmjerene na razvoj novih tehnologija. Osim poslovnog prostora, inkubatori poslovnim subjektima osiguravaju i profesionalne usluge potrebne za njihov daljnji rast i razvoj.

Poduzetnički inkubator Sisačko-moslavačke županije PISMO (<https://inkubator-pismo.eu/>) specijalizirani je inkubator fokusiran na poduzetnike u dvije industrije – metalska (koja predstavlja nastavak dugogodišnje tradicije na tom prostoru), te IT industrije. Inkubator je osnovan s ciljem lakšeg i bržeg prelaska s tradicionalnih na moderne industrije. Osnovna djelatnost ovog inkubatora je ojačati znanja i usko specijalizirati postojeću radnu snagu, kao i stvaranje nove, specijalizirane za kreiranje video igara. Pružanjem usluga poduzetnicima u metalnoj industriji, u inkubatoru se nadaju i jačanju konkurentskog položaja poduzetnika. Usluge inkubatora uključuju najam radnog prostora, *coworking* prostor, te najam opreme namijenjene razvoju video igara i ostalih digitalno utemeljenih ideja. Inkubator PISMO pruža i usluge edukacije, umrežavanja i mentorstva. Inkubatorom upravlja konzorcij koji čine Razvojna agencija Sisačko-moslavačke županije SI-MO-RA, Sisačko-moslavačka županija i Zagrebački inovacijski centar – ZICER.

Poduzetnički akceleratori

Poduzetnički akceleratori su specijalizirane pravne osobe koje poduzetnicima pružaju pomoć u fazi rasta i širenja poslovanja na domaćem ili stranom tržištu. Osnovni cilj akceleratora je podrška poduzetnicima u pronalaženju investitora, a akceleracijski program traje između 3 i 6 mjeseci. Osim usluge pronalaska investitora, akceleratori pružaju i savjetodavnu pomoć svojim budućim ili trenutnim korisnicima.

Poslovni parkovi

Za razliku od poduzetničkih inkubatora, poslovni parkovi pružaju uslugu najma poslovnog prostora i opreme na komercijalnoj osnovi, a osnovni im je cilj privlačenje domaćih i stranih

investicija. U Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture upisan je samo jedan poslovni park – Braniteljska socijalno-radna zadruga Dardanka, čija je primarna uloga povećati suradnju među braniteljskim udrugama.

Znanstveno-tehnološki parkovi

Znanstveno-tehnološki parkovi se osnivaju s ciljem komercijalizacije rezultata znanstvenih istraživanja i eksperimenata, radi poticanja suradnje između visokoobrazovnih institucija i sektora malih i srednjih poduzeća (Zakon o znanstvenoj djelatnosti u visokom obrazovanju, NN 139/13, članak 30.)

Centri kompetencije

Zadatak centara kompetencije je provoditi istraživačke projekte, te razvijati kompetencije u onim područjima u kojima mogu dogovoriti suradnju i usluge istraživanja i razvoja s drugim poslovnim subjektima. Centri kompetencije su fokusirani na razvojna i primijenjena istraživanja, kao i na komercijalizaciju rezultata navedenih istraživanja. Financiranje centara kompetencije osigurano je kroz dodjelu bespovratnih sredstava za podršku njihova razvoja, a s ciljem poboljšanja inovacijskog okruženja i povećanja aktivnosti istraživanja, razvoja i inovacija u poslovnom sektoru. Jedan od kriterija za financiranje razvoja centara kompetencije je usklađenost rada Centra sa Strategijom pametne specijalizacije Republike Hrvatske (zdravlje i kvaliteta života, energija i održivi okoliš, promet i mobilnost, sigurnost, prehrana i bio-ekonomija).

Izuzev institucija koje su upisane u Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture, ovisno o djelatnosti kojom se bave, poduzetnici savjete mogu dobiti i u drugim institucijama, a koje su usko vezane uz određenu industriju ili područje djelovanja poduzetnika.

Hrvatska gospodarska komora (HGK, www.hgk.hr) nudi svojim članicama širok spektar aktivnosti i usluga koje uključuju edukaciju i obrazovanje članica. U HGK djeluje Jedinstvena kontaktna točka, osnovana temeljem Zakona o uslugama (NN 80/11) koja pruža poslovne informacije o administrativnim uvjetima za obavljanje pojedinih djelatnosti. Osim informiranja, HGK nudi poduzetnicima i edukacije, savjetovanje vezano uz stručna pitanja, te pomoć pri internacionalizaciji malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj.

Hrvatska obrtnička komora (HOK, www.hok.hr) obavlja širok spektar djelatnosti, koje uključuju pružanje stručne i savjetodavne pomoći obrtnicima. Usluge HOK-a su podijeljene u obrazovanje za polaganje majstorskih ispita, savjetovanje o poslovanju u obrtu, povezivanje obrtnika kroz organizaciju sajмова, te usluge rješavanja sporova (Sud časti).

Hrvatska udruga poslodavaca (HUP, www.hup.hr/), osim lobističkih aktivnosti, za svoje članove nudi širok spektar usluga uključujući pružanje besplatne pravne pomoći na području radnih odnosa, informiranje članova vezano uz financiranje kroz EU projekte, organizaciju edukacija, povezivanje članova, te pružanje usluga izvan sudskog rješavanja sporova bez administrativnih troškova.

Nezaposlene osobe, prijavljene u evidenciju **Hrvatskog zavoda za zapošljavanje**, koje se odluče na samozapošljavanje, odnosno pokretanje vlastitog poslovnog pothvata, mogu se prijaviti za državne potpore. Cilj potpora je financijski podržati nezaposlene osobe (u iznosu do 100.000,00 kn), te omogućiti proširenje postojećeg poslovanja (u iznosu do 75.000,00 kn). Savjetnici za samozapošljavanje u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje pružaju stručne savjete

ili povezuju buduće poduzetnice i poduzetnike s potpornim institucijama u kojima mogu dobiti savjet ili stručnu pomoć oko popunjavanja obrasca i poslovnog plana.

Besplatnu pravnu i ekonomsku pomoć poduzetnici početnici i obrtnici mogu pronaći i u **pravnim, ekonomskim i pravno-ekonomskim klinikama**, koje djeluju na pravnim i ekonomskim fakultetima u Hrvatskoj. Besplatna pravna pomoć regulirana je Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13 i 98/19), a temeljem kojeg je osiguran pravni savjet, koji je u navedenom Zakonu definiran kao „*cjelovita uputa o načinu i mogućnostima rješavanja ostvarenja i/ili zaštite određenog prava korisnika*“. Ovlašteni pružatelji besplatne pravne pomoći upisani su u Registar pružatelja primarne pravne pomoći pri Ministarstvu pravosuđa, a Zakon kao pružatelje besplatne pravne pomoći određuje upravna tijela županija ili gradova, ovlaštene udruge, klinike i odvjetnike.

U navedenom Registru upisano je 54 pružatelja pravne pomoći, a dostupan je na stranicama Ministarstva pravosuđa¹³⁸.

Pravne, ekonomske i pravno-ekonomske klinike (*small business clinics*) pružaju besplatnu savjetodavnu pomoć poduzetnicima. Djeluju kao dio obrazovnog procesa na pravnim i ekonomskim fakultetima u Hrvatskoj, te im je cilj, uz pružanje savjetodavne pomoći omogućiti studentima uvid u probleme i prepreke s kojima se najčešće susreću poduzetnici.

PRAVNO-EKONOMSKA KLINIKA

Pravni i Ekonomski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Pri Pravnom i Ekonomskom fakultetu u Osijeku Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku djeluje Pravno-ekonomska klinika, koja je osnovana temeljem Ugovora o suradnji između navedenih fakulteta te potpornih institucija grada Osijeka – Poduzetnički centar Osijek i Poduzetnički inkubator BIOS d.o.o. Klinika je započela s radom u studenom 2013. godine, a pruža besplatnu pravnu i ekonomsku pomoć poduzetnicima početnicima. Najčešći upiti poduzetnika su vezani uz odabir pravnog oblika poslovanja, analizu industrije, istraživanje tržišta, te izradu poslovnog ili marketing plana za potrebe prijave na državne potpore. U Klinici se poduzetnici susreću s timom studenata i njihovim mentorima (profesori, odvjetnici, savjetnici iz poduzetničkih potpornih institucija), koji zajedno rade na rješavanju problema. Pravno-ekonomska klinika Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku omogućila je besplatnu pravnu, ekonomsku ili pravno-ekonomsku pomoć za više od 200 poduzetnika. Od ožujka 2020. godine, odnosno od početka pandemije virusa COVID-19, savjetodavna pomoć pruža se i na daljinu (online) što omogućava nesmetan rad Klinike i pristup potrebnim savjetima i informacijama. Kontakt Pravno-ekonomske klinike je pravnaklinika.osijek@gmail.com

¹³⁸ <https://pravosudje.gov.hr/istaknute-teme/besplatna-pravna-pomoc/ovlastene-udruge-i-pravne-klinike-za-pruzanje-primarne-pravne-pomoci/6190>, preuzeto 28.10.2020.

Poduzetnici stručne savjete mogu dobiti i u Upravnim odjelima za gospodarstvo koji su dio županijskih tijela. Osim upravno-pravnih poslova vezanih uz upravljanje županijama, ove institucije obavljaju i poslove vezane uz upravljanje obrtnim registrima te provjeru uvjeta za otvaranje obrta, odobravanje pokretanja domaće radinosti i sporednih zanimanja, te izdaju dozvole za turističke vodiče, savjetuju oko minimalnih tehničkih uvjeta za ugostiteljske usluge na domaćinstvima i na obiteljskim seoskim gospodarstvima, i druge slične usluge.

Ulaskom u EU, u Hrvatskoj se pokreću Lokalne akcijske grupe, tzv. LAG-ovi, koji su fokusirani na strateško upravljanje ruralnim područjima po principu LEADER metode (*"Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale"*, odnosno *"Links between the rural economy and development actions"*). LAG-ovi su interesno udruženje poduzetnika, jedinica lokalne (područne) samouprave i civilnog društva s ciljem učinkovitog upravljanja ruralnim područjima, a temeljeno na primjerima najbolje prakse u EU zemljama. U Hrvatskoj je registrirano 56 LAG-ova (stanje do 20. listopada 2020.), koji su okupljeni u Mrežu za ruralni razvoj pri Ministarstvu poljoprivrede (<https://www.mrr.hr/>). Djelatnost LAG-ova obuhvaća upravljanje ruralnim razvojem, izradu strateških dokumenata, povezivanje svih dionika ruralnog razvoja, ali i savjetovanje, odnosno konzultacije za poduzetnike koji svoju gospodarsku djelatnost obavljaju u ruralnim područjima.

Usko specijalizirane informacije i savjetodavnu pomoć poduzetnicima koji se bave poljoprivrednom djelatnošću pruža i **Hrvatska poljoprivredna savjetodavna služba** (<https://www.savjetodavna.hr/>). Poduzetnici u sektoru poljoprivrede u ovoj instituciji mogu dobiti savjet i stručnu pomoć, koja je organizirana u tzv. „savjetničke pakete“, a koji su vezani uz određenu vrstu poljoprivredne proizvodnje. Savjetničkim paketima cilj Hrvatske poljoprivredne savjetodavne službe je omogućiti korisnicima cjeloviti savjet, ali i ujednačiti savjetodavni rad u svim službama. Hrvatska poljoprivredna savjetodavna služba savjetodavnu pomoć nudi kroz stručne edukacije, demonstracije i individualne konzultacije.

Hrvatska udruga za franšizno poslovanje (FIP, <http://www.fip.com.hr/>) osnovana je 2002. godine s ciljem umrežavanja svih dionika franšiznog modela poslovanje, te promocije i popularizacije ovog modela poslovanja. Udruga aktivno radi na promicanju franšiznog modela poslovanja, povezivanju s drugim sličnim udrugama u Europi i svijetu, organizaciji sajmova franšiza, certificiranju franšiza u Hrvatskoj i regiji (u suradnji s Europskim franšiznim institutom), te edukaciji i savjetovanju svih poduzetnika koji žele pokrenuti poslovni pothvat kupovinom franšize ili širiti svoje poslovanjem franšiznim modelom poslovanja.

GEM (*Global Entrepreneurship Monitor*) istraživanjem, kojim se prate i hrvatski rezultati od 2002. godine, prati se i percepcija kvalitete komercijalne i profesionalne infrastrukture za podršku razvoja sektora malih i srednjih poduzeća. U rasponu ocjena od 1 (najlošija ocjena) do 9, komercijalna i profesionalna infrastruktura je ocjenjena ocjenom 4, koja je niža od prosječne ocjena za Europsku uniju. Premda je ocjena u 2019. godini viša u odnosu na prethodnu, konzultantske, pravne i računovodstvene usluge nisu na razini koja bi kvalitetom i dostupnošću zadovoljavala postojeće i buduće potrebe vlasnika malih i srednjih poduzeća i budućih poduzetnika (Tablica 44).

Tablica 44: Percepcija o kvaliteti komercijalne i profesionalne infrastrukture za podršku razvoja sektora malih i srednjih poduzeća u 2018. i 2019. godini

	Ocjena 9 pokazuje:	2018.		2019.	
		EU prosjek	Hrvatska	EU prosjek	Hrvatska
Komercijalna i profesionalna infrastruktura	Postoje konzultantske, profesionalne, pravne i računovodstvene usluge; poduzeća si ih mogu priuštiti i visoke su kvalitete	5,19	3,76	5,25	4

Izvor: Singer et al. Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2019-2020, CEPOR (u tisku)

9.2. Savjetodavne usluge i informacije tijekom pandemije virusa COVID-19

Tijekom pandemije virusa COVID-19, Hrvatska je kao i većina drugih svjetskih država, donijela mjere kojima je pokušala utjecati na smanjenje štetnog utjecaja na gospodarski i društveni razvoj. Mjere¹³⁹ koje donio Nacionalni stožer za civilnu zaštitu bile su usmjerene na zaustavljanje pandemije, ali i smnjavanja šteta koje su nastale kao posljedica usporavanja gospodarskih djelatnosti. Kako bi se pomoglo gospodarstvu, Vlada je donijela niz mjera kojima se željelo sačuvati postojeća radna mjesta, ali i pomoći poduzetnicima u oporavku. Prve Vladine mjere pomoći gospodarstvu donijete su na sjednici Vlade 17. ožujka 2020. godine, a uključuju 66 mjera čiji je osnovni cilj očuvanje likvidnosti gospodarskih subjekata. Tri vala mjera tzv. COVID mjera uključivala su:

- beskamatnu odgodu plaćanja i/ili obročnu otplatu poreznih obveza, kako bi se očuvala likvidnost
- Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) je uvela moratorij na kreditne linije po svim postojećim plasmanima, te mogućnost reprograma postojećih kredita uz mogućnost uvođenja počeka na otplatu glavnice
- ponudu i kredite za financiranje tzv. hladnog pogona
- obustavljanje svih mjera prisilne naplate prema svim dužnicima na razdoblje od 3 mjeseca
- proširenje opsega garantnog fonda osiguranja izvoza pri HBOR-u za hrvatske izvoznike
- Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO) je uveo moratorij na sve rate ESIF Mikro i Malih zajmova za ruralni razvoj do 31. prosinca 2020. godine

Informacije i savjete vezano uz korištenje COVID mjera, poduzetnici su mogli dobiti u većini poduzetničkih potpornih institucija, ali i od udruga i računovodstvenih stručnjaka koji su poduzetnicima uvelike pomagali u pripremi potrebne dokumentacije za korištenje donesenih mjera. U travnju 2020. godine, Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva (CEPOR), je analizirao dostupnost savjetodavne pomoći poduzetnicima u poduzetničkim potpornim institucijama, a koja bi uključivala pomoć oko donošenja strateških odluka, kojima bi se osigurao kontinuitet poslovanja i dugoročni plan poslovanja. Analizom mrežnih stranica

¹³⁹ <https://www.koronavirus.hr/>, preuzeto 28.10.2020.

poduzetničkih potpornih institucija utvrđeno je kako su poduzetničke potporne institucije redovito savjetovalе poduzetnike oko mogućnosti korištenja COVID mjera, od nacionalne, do županijske i lokalne razine. Poduzetničke potporne institucije su informacije pružale telefonskim putem i imale su organizirane timove savjetnika koji su zaprimali upite i savjetovali poduzetnike.

Poduzetničke potporne institucije nisu ponudile savjetovanje vezano uz donošenje strateških odluka, dok su u isto vrijeme, velike konzultantske kuće organizirale *webinare* i druge oblike *online* konzultacija vezanih uz osiguranje likvidnosti i prilagodbu poslovnih modela.

Kriza, posebice kriza uzrokovana pandemijom virusa COVID-19, je vrijeme u kojemu su svi problemi višestruko intenzivirani, te je svaki oblik savjetodavne pomoći, iznimno važan za održivost poslovanja, ali i za učinkovitu provedbu COVID mjera.

Primjeri dobre prakse savjetovanja poduzetnika tijekom pandemije virusa COVID-19 uključuju:

Tehnološki park Varaždin (u suradnji s Impact Hubom Zagreb, Zelenom energetsom zadrugom, Terra Hubom, EIT Climate KICom, PORINom, Lean startupom Croatia) organizirao je *hackaton* na temu „VersusVirus ili viralna akcija protiv virusa“ (17. - 19. travnja 2020.), a kojemu je cilj bio identificirati najveće izazove poduzetnika te pokušati pronaći odgovore na navedene izazove

Centar za poduzetništvo Dubrovnik je organizirao (10.04.2020.) *webinar*¹⁴⁰ na temu „Kako iskoristiti krizu za osobni rast i razvoj poslovanja“.

Ekonomski fakultet u Osijeku i CEPOR su organizirali 23. travnja.2020. *online* konferenciju „Poslovanje u doba korone“

Tjednik LIDER, Adizes Southeast Europe i CEPOR organizirao je 16. travnja 2020. *online* razmjenu iskustava poduzetnika o mjerama koje su uveli u svoje poslovanje i planovima za preživljavanje

CEPOR je, u suradnji s Adizes Southeast Europe i financijsku podršku Akademije za poduzetništvo Europskog fonda za jugoistočnu Europu organizirao četiri *on-line* radionice na temu „Promišljajmo zajedno ... podrška poduzetnicima u vrijeme krize“ na kojima je sudjelovalo ukupno više od 70 poduzetnika. Cilj je bio razmjena iskustava i razmišljanja o posljedicama krize u sektoru malih i srednjih poduzeća i potrebnoj prilagodbi poslovnog modela u cilju osiguravanja održivosti poslovanja.

Poslovna zona i poduzetnički inkubator Ivanec su prenijeli i otvoreno pismo gradonačelnika koji poziva sve vlasnike malih i srednjih poduzeća da predlože ideje kojima bi se pomoglo održivosti njihova poslovanja.

Impact Hub Zagreb (<https://zagreb.impacthub.net/>) je na svojim mrežnim stranicama ponudio poduzetnicima kratke upute o uporabi alata za rad na daljinu.

Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Virovitica, Virovitičko-podravska županija, te Hrvatska obrtnička komora Virovitičko-podravske županije, proveli su *online* istraživanje među poduzetnicima u Virovitičko-podravskoj županiji kako bi se utvrdio utjecaj pandemije virusa COVID-19 na poslovanje, te pripremila pomoć sukladno potrebama lokalnih poduzetnika.

¹⁴⁰ Webinar je dostupan na youtube kanalu https://www.youtube.com/watch?v=Npge4_82T_8&ab_channel=Centarzapoduzetni%C5%A1tvoDN%C5%BD, preuzeto 20.10.2020.

Zaključak

Izješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2020. deveto je u nizu izvješće kojim CEPOR prati stanje i performancu sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj na godišnjoj razini. Ovim izvješćima CEPOR osigurava cjelovitost uvida u problematiku i tendencije razvoja tog važnog sektora gospodarstva, a istovremeno doprinosi izgrađivanju konzistentne informacijske osnove za donošenje politika, programa i mjera temeljenih na podacima, a ne pretpostavkama, potrebnih za poboljšavanje uvjeta za poduzetničko djelovanje u Hrvatskoj.

U izradi ove publikacije korišteni su prvenstveno domaći izvori podataka (FINA, Državni zavod za statistiku, te izvještaji ključnih institucija čije aktivnosti su vezane za mala i srednja poduzeća, odnosno za poticanje poduzetničkih aktivnosti: Hrvatska banka za obnovu i razvitak, HAMAG-BICRO, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora...). Pored domaćih izvora podataka, korišteni su i rezultati međunarodnih istraživanja fokusiranih primarno na poduzetničku okolinu unutar koje djeluju mala i srednja poduzeća, a u kojima je obuhvaćena i Hrvatska (*Global Entrepreneurship Monitor - GEM, Doing Business*, Izvješće o globalnoj konkurentnosti, Indeks percepcije korupcije).

Stanje sektora malih i srednjih poduzeća i obrtništva u Hrvatskoj

Sektor mikro, malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj, kao i u svim zemljama svijeta, čini okosnicu gospodarstva, prvenstveno kroz učešće u zaposlenosti.

Značaj te grupe poduzeća u gospodarstvu Hrvatske, mjereno kroz kriterije zaposlenosti (74%), ukupnog prihoda (60%) i izvoza (53%) vrlo je stabilan godinama. Međutim, očito je da postoji problem produktivnosti/konkurentnosti što se ogleda u nižoj razini ostvarenog ukupnog prihoda i vrijednosti izvoza po zaposleniku nego što je to u velikim poduzećima. To se ogleda i u nižoj financijskoj efikasnosti mikro, malih i srednjih poduzeća u odnosu na velika poduzeća (konsolidirani financijski rezultat govori o 50% sudjelovanja velikih poduzeća u ukupnoj vrijednosti konsolidiranog financijskog rezultata u gospodarstvu Hrvatske u 2019. godini). Problematiku niže produktivnosti/konkurentnosti mikro, malih i srednjih poduzeća treba analizirati u kontekstu niske razine inovativnosti cijelog hrvatskog gospodarstva, koju karakterizira nedostatnost suradnje istraživačkog i poslovnog sektora.

U 2019. godini zabilježen je pad broja osnovanih poduzeća, što otvara pitanje razloga, odnosno kvalitete poduzetničke okoline.

Udio obrta u aktivnim trgovačkim društvima je stabilan na razini od oko 40%, kao i broj zaposlenih u ukupnom broju zaposlenih u Hrvatskoj (oko 12%). Značajna je dominacija obrta u cehu uslužnog zanatstva (46%), a teritorijalna rasprostranjenost je vrlo raznolika (od 19,1% u Gradu Zagrebu do 1,2% – 1,3% u Požeško-slavonskoj, Ličko-senjskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji). Za razvoj obrtništva ključna je edukacija za obrtnička zanimanja za koja postoji rastući interes, podržan i vladinim programima (kao što je bio *Poduzetnički impuls*). S obzirom na strukturu učenika uključenih u programe obrtničkih zanimanja, uočene su potrebe boljeg usklađivanja potreba gospodarstva, interesa mladih i kapaciteta obrazovnih institucija.

Inkluzivno i društveno poduzetništvo

Analiza stanja sektora mikro, malih i srednjih poduzeća i obrtništva uključuje sve oblike poduzetničke aktivnosti, neovisno o rodosti vlasnika ili poslovnog fokusa. Ipak, zbog razloga nejednakog pristupa resursima potrebnim za pokretanje poslovnog pothvata potrebno je posebno analizirati inkluzivno poduzetništvo (najčešće praćenjem mogućnosti poduzetničkog djelovanja žena, mladih, nezaposlenih i migranata) i društveno poduzetništvo s naglaskom na doprinos zajednici.

Žensko poduzetništvo

Učešće žena u strukturi vlasnika poduzeća u Hrvatskoj godinama se zadržava na razini od 22%, a kod obrta 34%. To je rezultat i dugotrajnog jaza u poduzetničkoj aktivnosti žena i muškaraca (prema GEM istraživanju u 2019. godini, aktivnost muškaraca u pokretanju poslovnog pothvata 1,6 puta bila je veća u odnosu na žene). Eliminiranje tog jaza zahtjeva različite, međusobno koordinirane i konzistentne politike i programe u duljem vremenskom razdoblju.

Izostanak većeg učinka Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014.-2020. na zatvaranje jaza u poduzetničkoj aktivnosti žena i muškaraca upućuje na nužnost evaluacije učinkovitosti i redefiniranja *policy* instrumenata i programa brojnih vladinih institucija (Hrvatske banke za obnovu i razvitak, HAMAG-BICRO – kroz garancijske mehanizme kojima se ženama omogućava pristup novcima), ali svih institucija o kojima ovisi stvaranje kulturoloških vrijednosti kojima se izjednačavaju muškarci i žene u brizi za obitelj. U tome je uloga i obrazovnih institucija čime se 'oslobađa' vrijeme za poduzetničko djelovanje žena.

Imigrantsko poduzetništvo

Hrvatska je u grupi zemalja s najmanjom imigracijom u EU, a istovremeno je prisutan kontinuirani negativni migracijski saldo, posebno nakon ulaska Hrvatske u EU. To upozorava na potrebu strateškog promišljanja o privlačenju stranaca u Hrvatsku kroz otklanjanje brojnih prepreka (kao što su administrativne, komunikacijske), koje su još izraženije za imigrante iz zemalja izvan EU koji traže azil. Pored toga, postoje i neformalne barijere (predrasude prema imigrantima ovisno o porijeklu), što zahtijeva i komunikaciju prema javnosti, ali i institucijama za prepoznavanje značaja imigrantskog poduzetništva za gospodarstvo Hrvatske, temeljenog na razumijevanju različitosti kao društvenog bogatstva.

Društveno poduzetništvo

Društveno poduzetništvo u Hrvatskoj, i pored Strategije razvoja društvenog poduzetništva 2015-2020, ostalo je na margini institucionalnog i javnog interesa, bez odgovarajućeg zakonodavnog okvira. Aktivnosti u tom području oslanjaju se uglavnom na aktivistički entuzijazam, a regulatorne rasprave još uvijek se vraćaju na karakter društvenog poduzetništva. Bez prepoznavanja doprinosa društvenog poduzetništva razini zaposlenosti i kvaliteti života na institucionalnoj i javnoj razini, promjene se neće dogoditi i mogući doprinos društvenog poduzetništva će ostati neiskorišten.

Okruženje u kojem djeluju mikro, mala i srednja poduzeća i obrtništvo

Mikro, mala i srednja poduzeća i obrtništvo djeluju u okruženju koje je određeno brojnim komponentama, koje su u međusobnoj interakciji: vladine politike i programi, regulatorni okvir, pristup financijskim izvorima, obrazovanje, suradnja istraživačkog i poslovnog sektora, profesionalna infrastruktura za podršku poduzetnicima, kulturološke vrijednosti. U ovom izvješću detaljno je analiziran regulatorni okvir, pristup financijskim izvorima, obrazovanje i pristup informacijama.

Regulatorno okruženje sektora mikro, malih i srednjih poduzeća

Iako sva poduzeća djeluju u istom okruženju, globalno je prepoznata potreba prilagođavanja nekih aspekata poslovnog okruženja mikro, malim i srednjim poduzećima, zbog prirode njihovog poslovnog modela. U tom kontekstu *SBA Fact Sheet* (godišnje izvješće EU o regulatornim okvirima unutar kojih djeluju mala i srednja poduzeća) naglašava načelo *Think Small First* (Prvo misliti o malima). Brojna međunarodna istraživanja koja prate kvalitetu institucionalnog i zakonodavnog okvira za poslovnu aktivnost (o lakoći poslovanja, o konkurentnosti, o poduzetništvu, o korupciji) konstatiraju da je složenost i netransparentnost zakonodavnog okvira najznačajnija prepreka jačanju poduzetničke aktivnosti u Hrvatskoj. Jedan od problema je i izostanak redovite evaluacije efekata zakonodavnog okvira na okruženje u kojem mala i srednja poduzeća posluju, naročito prilikom uvođenja novih regulatornih rješenja, u skladu s *Think Small First* principom Europske unije.

Pristup financijskim sredstvima

Nedovoljna razvijenost financijskog tržišta (dominacija bankarskih kredita) djeluje ograničavajuće na potrebe financiranja poslovnih pothvata u najrizičnijim fazama, kao što je pokretanje i rast. Nedostatak fondova rizičnog kapitala i poslovnih anđela godinama su prepoznati kao najveća ograničenja intenziviranja poduzetničkih aktivnosti, posebno onih koji imaju ambicioznija očekivanja.

Nerazvijenost alternativnih oblika financiranja poslovnih pothvata zahtijeva provođenje reformi u području porezne politike, kojima bi se stimuliralo npr. ulaganja poslovnih anđela u poslovne pothvate u Hrvatskoj. Jačanje financijskog tržišta ovisi i o brojnim drugim aspektima regulatorne okoline, kao što su jednostavnost registriranja vlasništva i zaštita manjinskih ulagača.

Na hrvatskom financijskom tržištu, kreditne unije kao nositelji usluga mikrofinanciranja za svoje članove imaju tek neznatan udio na tržištu kapitala u Hrvatskoj, a restriktivne odredbe Zakona o kreditnim unijama iz 2011. godine o djelovanju unutar jedne županije ugrožava održivost poslovanja kreditnih unija, a time i mikrofinanciranja u Hrvatskoj.

U financiranju poslovnih pothvata sudjeluju i državni programi u čijoj realizaciji sudjeluju Hrvatska banka za obnovu i razvitak i HAMAG-BICRO, preko kojih se plasiraju i sredstva iz EU fondova, u suradnji s poslovnim bankama. Nepostojanje javno dostupnih informacija o efektima tih financijskih programa (osim broja odobrenih kredita, namjene, iznosa) onemogućava procjenu njihove učinkovitosti s obzirom na identificirane ciljeve, a još manje kako ostvarenje tih programa doprinosi ciljevima Strategije razvoja poduzetništva Republike Hrvatske 2013—2020.

Edukacija za poduzetništvo

Obrazovanje za poduzetničke kompetencije jedna je od komponenti poduzetničke okoline o kojoj ovisi raspoloživost ljudskih resursa za poduzetničko djelovanje. U Hrvatskoj, doprinos obrazovnog sustava u obrazovanju za poduzetničke kompetencije je bolje ocijenjeno nego doprinos primarne i sekundarne obrazovne razine (*GEM* istraživanje, 2019.), koji je ocijenjen, uz Vladine politike, najnižom ocjenom. Takvim ocjenama, sve tri razine obrazovanja predstavljaju ograničenje u jačanju poduzetničkog kapaciteta Hrvatske na individualnoj razini. Hrvatska kontinuirano zaostajanje za EU prosjekom što upućuje na to da su preporuke Europske komisije i ciljevi definirani nacionalnim strateškim dokumentima u hrvatskom obrazovnom sustavu slabo implementirani.

U Hrvatskoj je prisutan značajan broj institucija i organizacija izvan samog sustava formalnog obrazovanja koje nude obrazovanje za poduzetnike početnike i/ili već pokrenuta poduzeća, kao što su centri za poduzetništvo, poduzetnički inkubatori, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora, Hrvatska udruga poslodavaca te privatna poduzeća aktivna u sektoru obrazovanja odraslih osoba.

Pristup informacijama i savjetodavnim uslugama

Hrvatska ima mrežu poduzetničkih potpornih institucija (razvojne agencije, poduzetnički centri, poslovni inkubatori, znanstveno - tehnologijski parkovi, centri kompetencije i slobodne zone) koje poduzetnicima pružaju podršku kroz informiranje, savjetovanje, edukacije i povezivanja s investitorima. Tu ulogu imaju i asocijacije poduzetnika i obrtnika. Iako je postojanje profesionalne infrastrukture za informiranje i savjetovanje poduzetnika jedna od dvije (uz dinamiku domaćeg tržišta) komponente poduzetničke okoline koja je u Hrvatskoj ocijenjena kao stimulirajuća za poduzetnike, ocjena kvalitete usluga je značajno niža (*GEM* istraživanje, 2019).

Umjesto preporuka

Mikro, mala i srednja poduzeća i obrtništvo dominantno sudjeluju u zaposlenosti Hrvatske (oko 75%), što govori o njihovom značaju za hrvatsko gospodarstvo i kvalitetu života ljudi. Za uspješnost tih poslovnih aktera bitno je okruženje u kojem djeluju i ljudi koji su nositelji poslovnih aktivnosti (vlasnici, zaposlenici). Bez dobro dizajniranog okruženja u kojem su komponente međusobno usklađene i koje se međusobno podupiru, ali i ljudi s poduzetničkim kompetencijama značaj mikro, malih i srednjih poduzeća i obrtništva se degradira.

Hrvatska je „preplavljena“ fragmentiranim strateškim dokumentima, u pravilu bez indikatora za praćenje, a ako i postoje, nema vrednovanja ostvarenog. Uglavnom svi strateški dokumenti završavaju 2020., te je izrada Nacionalne razvojne strategije do 2030. godine ujedno i poziv i obveza izrade odgovarajućih pod-dokumenata relevantnih za sektor mikro, malih i srednjih poduzeća i obrtništva, međusobno usklađenih, s mjerljivim indikatorima, mehanizmima praćenja i transparentnog vrednovanja. CEPOR će i dalje pratiti najbolju praksu u svijetu i korištenjem *think tank* pristupa promovirati nužnost suradnje na poboljšanju okruženja u kojem djeluju mikro, mala i srednja poduzeća i obrtništvo.

Literatura

- *Akcijski plan za administrativno rasterećenje gospodarstva za 2020. godinu*, Vlada Republike Hrvatske, 2019.
- *Akcijski plan za provedbu Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014.-2020*, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poduzetništva i obrta, Zagreb, 2014.
- *A map of social enterprises and their eco – system in Europe*, Europe 2020, European Commission
- *Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2015. – 2019. godine*, FINA, Zagreb, 2020.
- *Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2018. godini*, FINA, Zagreb, 2019.
- *Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2019. godini*, FINA, Zagreb 2020.
- *Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava*, FINA, Zagreb, 2020.
- Azoulay, P. et al. (2020). *Immigration and Entrepreneurship in the United States*. Dostupno na: <https://www.nber.org/papers/w27778>
- *Broj i struktura poslovnih subjekata u prosincu 2019.*, Priopćenje br. 11.1.1/4., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2020. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/11-01-01_04_2019.htm
- Bužinkić E. et al. (2017). *MIGRENT – migrant (social) entrepreneurship as a tool of socio-economic emancipation of migrants*, Centar za mirovne studije, Zagreb
- *Central and Eastern Europe Statistics Private Equity Statistics – 2019*, Invest Europe, 2020
- *Corruption Perception Index 2013*, Transparency International, 2014.
- *Corruption Perception Index 2014*, Transparency International, 2015.
- *Corruption Perception Index 2015*, Transparency International, 2016.
- *Corruption Perception Index 2016*, Transparency International, 2017.
- *Corruption Perception Index 2017*, Transparency International, 2018.
- *Corruption Perception Index 2018*, Transparency International, 2019.
- *Corruption Perception Index 2019*, Transparency International, 2020.
- Cvitanović, V. (2018). *Društveno poduzetništvo kao izravan doprinos ekonomskom razvoju*, Obrazovanje za poduzetništvo, Znanstveno stručni časopis o obrazovanju za poduzetništvo, Vol 8., NR Special issue
- Čapo, J. i Kelemen, P. (2018). *Mixing Ethnic and Non-ethnic Economic Strategies: Migrant Entrepreneurs in Zagreb*, Narodna umjetnost, 55 (2), 29-56
- Čapo, J. (2019). *Economic Activities and Agency of “Love-Driven” International Migrants in the City of Zagreb*, u: Rajković Iveta, M., Kelemen, P., Župarić-Iljić, D. (Eds). *Contemporary Migration Trends and Flows on the Territory of Southeast Europe*, Filozofski fakultet, Zagreb, 195-212
- Deloitte (2020). *Deloitte Technology Fast 50 Central Europe 2019*. Dostupno na: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ce/Documents/about-deloitte/ce-technology-fast-50-results-report-2019.pdf>
- *Doing Business 2017*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2016.

- *Doing Business 2018*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2017.
- *Doing Business 2019*, The International Bank for Reconstruction and Development /The World Bank, 2018.
- *Doing Business 2020*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2019.
- *EBAN Statistics Compendium*, EBAN – European Business Angels Network, 2020
- European Innovation Scoreboard 2020. European Commission. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/42981/attachments/1/translations/en/renditions/native>
- *European Social Enterprise Monitor (ESEM) Report*, Euclid Network (EN), 2020.
- *EUROPA 2020. - Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast*, Bruxelles, 2010., COM (2010) 2020.
- *Funding Women Entrepreneurs*, European Commission i European Investment Bank: Dostupno na: https://www.eib.org/attachments/thematic/why_are_women_entrepreneurs_missing_out_on_funding_en.pdf
- *Global Gender Gap Report 2020*, World Economic Forum. Dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf
- *Global Innovation Index 2020*, World Intellectual Property Organization. Dostupno na: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf
- *Godišnje izvješće 2015*, Hrvatska narodna banka, Zagreb, 2016.
- *Godišnje izvješće 2018*, Hrvatska narodna banka, Zagreb, 2019.
- *Godišnje izvješće 2019*, Hrvatska narodna banka, Zagreb, 2020.
- *Godišnje izvješće 2017*, HAMAG BICRO, Zagreb, 2018.
- *Godišnje izvješće 2018*, HAMAG BICRO, Zagreb, 2019.
- *Godišnje izvješće 2019*, HAMAG BICRO, Zagreb, 2020.
- *Godišnje izvješće 2019*, Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga – HANFA, Zagreb, 2020.
- *Godišnje izvješće za 2019. godinu*, Hrvatska banka za obnovu i razvitak, Zagreb, 2020.
- *International Migrant Stock 2019*, UN DESA, 2019. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationStock2019_TenKeyFindings.pdf
- *International Migrant Stock – Country Profile: Croatia*, UN DESA, 2019. Dostupno na: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/countryprofiles.asp>
- *Investing in Opportunities for All* World Bank Group. Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31937/Investing-in-Opportunities-for-All-Croatia-Country-Gender-Assessment.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- *Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2019.*, CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća, Zagreb, 2019.
- *Izvješće o radu Hrvatske obrtničke komore za 2019. godinu*, Hrvatska obrtnička komora, Zagreb, 2020.

- *Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture*, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja: Odjel za poduzetničku infrastrukturu, 2020. Dostupno na: <http://reg.mingo.hr/pi/public/#>
- *Korisnici potpora za samozapošljavanje Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u 2019. godini*, Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb, 2020.
- Litvan, G. (2020). *Slavica Singer: Žene su u biznisu samokritičnije i opreznije, muškarci su umreženiji*. Dostupno na: <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/slavica-singer-zene-su-u-biznisu-samokriticnije-i-opreznije-muskarci-su-umrezeniji-132162>
- Marović, M. et al. (2011). *Kako financirati poslovanje fondovima rizičnog kapitala?*, Hrvatska Private Equity i Venture Capital Asocijacija, Zagreb
- *Migrant population*, Eurostat (2020) Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_21.8_million_non-EU-27_citizens_living_in_the_EU-27_on_1_January_2019
- *Mind the 100 Year Gap*, World Economic Forum. Dostupno na: <https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality#why-gender-parity-matters>
- *Mjesečni izvještaj za prosinac 2019*, br. 1, Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga - HANFA, Zagreb, 2020. Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/publikacije/mjesecna-izvjesca/>
- *Nacionalni program reformi 2020.*, Vlada Republike Hrvatske, 2020.
- *Najnovija kretanja u okviru socijalne ekonomije u Europskoj uniji*, Europski i socijalni gospodarski odbor. Dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c1f1e8e6-bd27-11e7-a7f8-01aa75ed71a1/language-hr/format-PDF>
- Oberman, M., Šimić Banović, R. (2019). *Imigrantsko poduzetništvo u Hrvatskoj/Immigrant entrepreneurship in Croatia*, Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva - CEPOR, Zagreb
- Oberman Peterka, S., Koprivnjak, T., Mezulić, P. (2015). *Challenges of evaluation of the influence of entrepreneurship education*, Economic Review, 12
- *Obrtništvo u brojkama XII/2019*, Hrvatska obrtnička komora, 2020. Dostupno na: <https://www.hok.hr/gospodarstvo-i-savjetovanje/statistika/obrtnistvo-u-brojkama>
- *Poduzetničko obrazovanje u školama u Europi*, Izvješće Eurydicea, Ured za publikacije Europske unije u Luksemburgu, Europska komisija/EACEA/Eurydice, 2016.
- *Pravilnik o uvjetima i postupku sudjelovanja Vlade Republike Hrvatske u osnivanju fondova za gospodarsku suradnju*, Narodne novine br. 21/10
- *Program provedbe Strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj 2014.-2020.*, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Zagreb, 2014.
- *Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020.*, Ministarstvo poljoprivrede/Europska komisija, 2014.
- *Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*, Council of the European Union, Bruxelles, 2018.
- *Rezultati poduzetnika Hrvatske u 2019. godini razvrstanih po veličini*, FINA, 2020. Dostupno na: <https://www.fina.hr/-/udio-srednjih-i-velikih-poduzetnika-u-ukupno-ostvorenoj-neto-dobiti>

- *SBA Fact Sheet 2018 – Croatia*, European Commission, 2018.
- *SBA Fact Sheet 2019 – Croatia*, European Commission, 2019.
- Singer et al. (2019). *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2018*. Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva – CEPOR, 2019. Dostupno na: <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2019/04/GEM2018zaweb.pdf>
- Singer et al. *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2019-2020*. Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva – CEPOR (u tisku)
- Solano, G, i Xhani, A. (2020). *Reaching out to the most vulnerable group among migrant entrepreneurs – Handbook*. MEGA. Dostupno na: http://migrant-entrepreneurship.eu/.../MEGA_Handbook-3.pdf
- *Social Business Initiative (SBI) follow up: Co-operation between social economy enterprises and traditional enterprises*, Final report, 2018. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/36684>
- *Special Eurobarometer 469 – Integration of immigrants in the European Union*, European Commission, Bruxelles, 2018.
- *Startup Ecosystem Rankings 2020*, Startup Blink. Dostupno na: <https://www.startupblink.com/>
- *Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj 2014. – 2020.*, Vlada Republike Hrvatske, 2014.
- *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije 2014. – 2020.*, Vlada Republike Hrvatske, 2014.
- *Strategija poticanja inovacija Republike Hrvatske 2014. – 2020.*, Vlada Republike Hrvatske, 2014.
- *Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine*, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 2015.
- *Strategija razvoja klastera u Republici Hrvatskoj 2011. – 2020.*, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, Zagreb, 2011.
- *Strategija razvoja poduzetništva Republike Hrvatske 2013. – 2020.*, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poduzetništva i obrta, Zagreb, 2013.
- *Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014. – 2020.*, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poduzetništva i obrta, Zagreb, 2014.
- *Strategija učenja za poduzetništvo 2010. – 2014.*, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, Zagreb, 2010.
- *Strateški plan Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta za razdoblje 2019. – 2021. godine*, Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, Zagreb, 2019.
- Šimić Banović, R., Alpeza, M., Brzozowski, J. (2019). *Immigrant Entrepreneurship in Croatia: Exploring Its Potential, (Rising) Barriers and Integration Patterns*. Dostupno na SSRN-u: <https://ssrn.com/abstract=3528132>
- Šimić Banović, R., Škokić, V., Alpeza, M. (2021 – u pripremi). *Informal networks among immigrant entrepreneurs: Case of Croatia*. u Polese, A. (eds.): *Migration, Labour Mobility and Precariousness: Why informality ends up replacing and supplementing the state for the invisible and the vulnerable*. London: Palgrave

- Šimleša, D., Pudak, J., Majetić, F., Bušljeta Tonković, A. (2015). *Mapiranje novih obzora, Izvještaj o stanju društvenog poduzetništva u Hrvatskoj 2015. godine* (elaborat), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.
- *The Entrepreneurship 2020 Action Plan*, European Commission, 2012.
- *The Global Competitiveness Report 2019*, World Economic Forum, Cologne/Geneva, 2019.
- *The Missing Entrepreneurs 2019: Policies for Inclusive Entrepreneurship*, OECD Publishing, Paris. Dostupno na: <https://doi.org/10.1787/3ed84801-en>
- *Think Small First, A Small Business Act for Europe*, Commission of the European Communities, Bruxelles, 2008., COM(2008) 394 final
- *Vanjska migracija stanovništva Republike Hrvatske*, Državni zavod za statistiku, 2019. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/Stanovnistvo%20-%20migracije.xlsx
- Vidović D. (2019). *Social enterprises and their ecosystem in Europe, Country report CROATIA*, Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Vojvodić, I., Šimić Banović, R. (2019). *Analiza socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj s komparativnim osvrtom na regulatorni okvir*, Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 35 No. 2
- *World Development Indicators*, The World Bank. Dostupno na: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- *Zakon o alternativnim investicijskim fondovima*, Narodne novine, br. 16/13, 143/14, 21/18, 126/19
- *Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći*, Narodne novine, br. 143/13 i 98/19
- *Zakon o investicijskim fondovima*, Narodne novine, br. 150/05
- *Zakon o kreditnim unijama*, Narodne novine, br. 14/06, 25/09, 90/11
- *Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva*, Narodne novine, br. 29/02, 63/07, 53/12, 56/13, 121/16
- *Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti*, Narodne novine, br. 16/17
- *Zakon o računovodstvu*, Narodne novine, br. 109/07, 54/13, 78/15, 134/15, 120/16, 116/18
- *Zakon o strancima*, Narodne novine, br. 130/2011, 74/2013, 69/2017, 46/2018, 66/2019
- *Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture*, Narodne novine, br. 93/2013, 114/13, 41/14 i 57/18
- *Zakon o znanstvenoj djelatnosti u visokom obrazovanju*, Narodne novine, br. 139/13
- *Žene i muškarci u Hrvatskoj 2020*, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2020.
- *1u4 milijuna*. Dostupno na: <https://native.jutarnji.hr/1u4milijuna/prva-znanstvena-analiza-o-uspjehu-zena-u-poduzetnistvu-ekonomski-institut-istrazio-poslovanje-201000-tvrtki/>

WEB STRANICE:

- <https://gospodarstvo.gov.hr>
- <https://gov.hr>
- <https://skolazazivot.hr>
- <https://zagreb.impacthub.net>
- www.act-grupa.hr
- www.alarmautomatika.com
- www.arhivanalitika.hr
- www.asoo.hr
- www.azoo.hr
- www.azvo.hr
- www.aurora.hr
- www.cepor.hr
- www.cesi.hr
- www.cms.hr
- www.crane.hr
- www.dobardan.hr
- www.doingbusiness.org
- www.dzs.hr
- www.eban.org
- www.ebancee.org
- www.ebrd.com
- www.ebrdwomeninbusiness.com
- www.ec.europa.eu
- www.een.ec.europa.eu
- www.een.hr
- www.efos.unios.hr
- www.eiusos.com
- www.epic.ecorys.com
- www.eur-lex.europa.eu
- www.europarl.europa.eu
- www.europski-fondovi.eu
- www.fina.hr
- www.glaspoduzetnika.hr
- www.globalinnovationindex.org
- www.hamagbicro.hr
- www.hbor.hr
- www.heinnovate.eu
- www.hgk.hr
- www.hnb.hr
- www.hok.hr
- www.hub.hr
- www.hukreditneunije.hr
- www.hup.hr
- www.hzz.hr
- www.inkubator-pismo.eu
- <http://investcroatia.gov.hr>
- www.investeurope.eu
- www.koronavirus.hr
- www.lider.media
- www.mamforce.hr
- www.nn.hr
- www.noa.hr
- www.oecd.org
- www.poduzetnica.hr
- www.porezna-uprava.hr
- www.poslovnji.hr
- <https://ppinkubator-drenovci.hr>
- www.pravosudje.gov.hr
- www.prosperus-invest.hr
- www.reg.mingo.hr/pi/public/
- www.sc-ventures.com/
- <https://startbusiness.today/>
- www.strukturnifondovi.hr
- www.total-croatia-news.com
- www.transparency.hr
- www.un.org
- www.vecernji.hr
- www.vlada.gov.hr
- www.womeninadria.com
- www.zakon.hr

Izvadak iz recenzija

„Studija predstavlja vrlo koristan i vrijedan izvor informacija za donositelje policy odluka, ali i za znanstveno – istraživačku i poslovnu zajednicu, kao i za druge dionike, vezane uz sektor malih i srednjih poduzeća, posebno jer daje mogućnost praćenja sektora kroz dugi niz godina te omogućava uvid u promjene u sektoru kroz godine.“

prof.dr.sc. Sunčica Oberman Peterka
Ekonomski fakultet u Osijeku
Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

„Svrha studije je informirati zainteresiranu javnost prije svega, stručnjake, znanstvenike i poduzetnike, o stanju i trendovima u razvoju malog i srednjeg poduzetništva u Republici Hrvatskoj. Osim navedenog, donositeljima odluka na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini trebala bi predstavljati osnovu za donošenje brojnih aktivnih mjera i politika koje se izravno i neizravno reflektiraju na sektor malih i srednje velikih poduzeća u Republici Hrvatskoj.“

prof.dr.sc. Ivona Vrdoljak Raguž
Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju
Sveučilište u Dubrovniku

Bilješke

[illegible]

Bilješke

[illegible]

CEPOR

Centar za politiku razvoja malih
i srednjih poduzeća i poduzetništva

CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva je neovisni *policy* centar koji se bavi problematikom malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj. CEPOR je osnovan 2001. godine na temelju sporazuma između Vlade Republike Hrvatske i Instituta Otvoreno društvo Hrvatska.

Institucionalni osnivači CEPORa su: Ekonomski institut Zagreb, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku - Ekonomski fakultet u Osijeku, Institut za međunarodne odnose Zagreb, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora, REDEA Razvojna agencija Međimurje – Čakovec, IDA Istarska razvojna agencija – Pula, Centar za poduzetništvo Osijek, Institut Otvoreno društvo Hrvatska i UHIPP Udruga hrvatskih institucija za poticanje poduzetništva.

Misija CEPORa je utjecati na javno-političko okruženje naglašavajući ulogu poduzetništva, te malih i srednjih poduzeća na razvoj gospodarstva Hrvatske. CEPOR želi doprinijeti oblikovanju poduzetničke kulture, te stvaranju stimulativnog institucionalnog i regulatornog okvira za poduzetničko djelovanje.

CEPOR

Trg J.F. Kennedy-a 7, Zagreb

www.cepor.hr

CEPOR

Centar za politiku
razvoja malih
i srednjih poduzeća
i poduzetništva

**GRAD
ZAGREB**